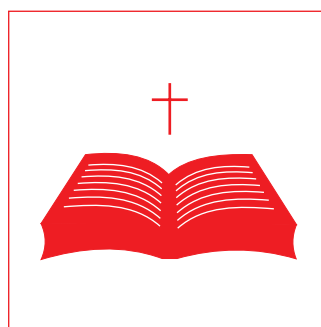
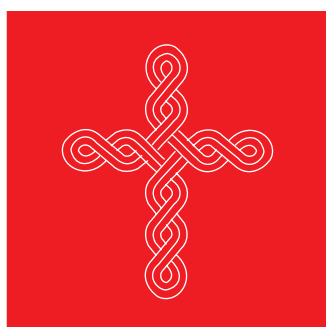

»Sve obnoviti u Kristu«

Završni dokument
Prve Sinode
Vrhbosanske nadbiskupije

»SVE OBNOVITI U KRISTU«

Završni dokument Prve Sinode Vrhbosanske nadbiskupije

Izdaje: Vrhbosanska nadbiskupija, Kaptol 7, BiH – 71 000 Sarajevo

Odgovara: Vinko kard. Puljić, nadbiskup vrhbosanski

Nakladnik: Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije

Glavni urednik: Mario Bernadić, generalni tajnik Sinode

Grafička obrada i prijelom: Davor Krajinović, Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije

Napomena: Besplatan primjerak

»SVE OBNOVITI U KRISTU«

Završni dokument
Prve Sinode Vrhbosanske nadbiskupije

Tajništvo Sinode, Sarajevo, 2021.

Sadržaj

Sadržaj	5
Kratice	7
Uvod	9
Sinodsko povjerenstvo za eklezijalno-pravno područje	11
Župna zajednica	11
Restrukturiranje župâ	13
Župnik	14
Župni vikar	16
Prezbiteri	17
Dekanat	19
Dekan	20
Duhovna zvanja	21
Posvećene osobe	23
Vjernici laici	25
Župno pastoralno i ekonomsko vijeće	28
Novi crkveni pokreti	31
Ekumenski dijalog i međureligijski odnosi	32
Financijsko-ekonomska pitanja	35
Socijalni (društveni) nauk Crkve	38
Sinodsko povjerenstvo za pastoralno područje	41
Pastoral župne zajednice	41
Pastoral braka i obitelji	46
Pastoral mladih	52
Socijalno-karitativni pastoral	59
Pastoralno djelovanje redovnicâ	68
Pastoral duhovnih zvanja	68
Pastoral starijih i bolesnih osobâ	69
Pastoral »rubnih« i »posebnih« skupina	71
Ured za pastoral na razini Crkve vrhbosanske	71
Sinodsko povjerenstvo za religiozno-pedagoško područje	73
Uvod	73
Obitelj odgaja djecu u vjeri	74

Župna kateheza – sadašnje stanje i novi putovi	84
Školski vjeronauk	87
Priprava na kršćanski brak	93
Praćenje mladih obitelji i bračnih zajednica	98
Podrška i pomoć roditeljima/starateljima koji imaju djecu s poteškoćama u razvoju	99
Odgoj za skrb starijih i nemoćnih	101
Odgojno-obrazovna djelatnost Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini	103
Sinodsko povjerenstvo za liturgijsko područje	107
Nedjelja Dan Gospodnji	107
Sakrament krsta	111
Sakrament potvrde	112
Euharistija	113
Sakrament pomirenja	115
Sakrament bolesničkog pomazanja	120
Sakrament kršćanske ženidbe	122
Sprovodi	123
Blagoslovi i pučke pobožnosti	125
Crkvena glazba	130
Liturgijska žarišta	138
Vjernici laici – dionici posvetiteljske službe Crkve (<i>munus sanctificandi</i>)	151
Sinodsko povjerenstvo za medijsko područje	157
Duboki korijeni u povijesti	157
Odnos Crkve prema klasičnim medijima i društvenim mrežama	159
Vrhbosanska nadbiskupija i odnosi s javnošću	161
Mediji u službi međureligijskog suživota i kulture	163
Crkva u odnosu prema svjetovnim medijima	165
Nužnost odgoja za medije	168
Kreiranje medijske strategije	170
Glasovanje Završnog dokumenta Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije	172
Glasovanje po tematskim jedinicama	172
Glasovanje po tematskim područjima	176
Konačno odobrenje	176

Kratice

AL	Franjo, <i>Amoris laetitia</i> , posinodalna pobudnica o ljubavi u obitelji, KS (Dokumenti 171), Zagreb, 2016.
AN	Papinsko vijeće za sredstva društvenih priopćavanja, <i>Aetatis novae</i> , pastoralna uputa o sredstvima društvenih pripćivanja na 20. obljetnicu <i>Communio et progressio</i> , KS, Zagreb, 1992.
BK BiH	Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine
CD	<i>Christus Dominus</i> , dekret Drugoga vatikanskog sabora o pastirskoj službi biskupa, KS, Zagreb, 1993.
CEI	Conferenza episcopale italiana (Talijanska biskupska konferencija)
ChV	Franjo, <i>Christus vivit</i> , posinodska apostolska pobudnica mladima i cijelome Božjem narodu, KS (Dokumenti 184), Zagreb, 2019.
CL	Ivan Pavao II., <i>Christifideles laici</i> , apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu, KS (Dokumenti 93), Zagreb, 1990.
CP	Papinsko vijeće za sredstva društvenih priopćavanja, <i>Communio et progressio</i> , pastoralni naputak izrađen nalogom II. vatikanskog sabora radi primjene Dekreta o sredstvima društvenog pripćavanja istoga sabora, KS (Dokumenti 36), Zagreb, 2002.
DD	Ivan Pavao II., <i>Dies Domini</i> , apostolsko pismo o posvećenju Dana Gospodnjega, KS (Dokumenti 119), Zagreb, 1999.
DCE	Benedikt XVI., <i>Deus caritas est</i> , enciklika o kršćanskoj ljubavi, KS (Dokumenti 143), Zagreb, 2006.
EG	Franjo, <i>Evangelii gaudium</i> , apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu, KS (Dokumenti 163), Zagreb, 2014.
EN	Pavao VI., <i>Evangelii nuntiandi</i> , apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu, KS (Dokumenti 50), Zagreb, 1976.
FC	Ivan Pavao II., <i>Familiaris consortio</i> , apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu, KS (Dokumenti 64), Zagreb, 1981.
FRAMA	Franjevačka mladež
FST	Franjevački svjetovni red
FT	Franjo, <i>Fratelli tutti</i> , enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu, KS (Dokumenti 187), Zagreb, 2020.
GK	Glas Koncila

GS	<i>Gaudium et spes</i> , pastoralna konstitucija Drugoga vatikanskog sabora o Crkvi u suvremenom svijetu, KS, Zagreb, 1993.
HBK	Hrvatska biskupska konferencija
IM	<i>Inter mirifica</i> , dekret Drugoga vatikanskog sabora o sredstvima društvenog saobraćanja, KS, Zagreb, 1993.
LG	<i>Lumen gentium</i> , dogmatska konstitucija Drugoga vatikanskog sabora o Crkvi, KS, Zagreb, 1993.
kan. / kann.	kanon / kanoni
KKC	<i>Katekizam Katoličke Crkve</i> , HBK, GK, Zagreb, 1994.
KS	Kršćanska sadašnjost
MS	<i>Musicam Sacram</i> , uputa Vijeća za provedbu Uredbe o svetom bogoslužju, u: »Crkvena glazba«, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1988., 104-123.
MQ	Pavao VI., <i>Ministeria quaedam</i> , apostolsko pismo motuproprij kojim se obnavlja disciplina prve tonzure, nižih redova i podđakonata u Latinskoj Crkvi, u: AAS 64 (1972), 529-534.
MV	Franjo, <i>Misericordiae Vultus</i> , Bula najave izvanrednoga Jubileja milosrđa, KS (Dokumenti 168), Zagreb, 2015.
NCM	Nadbiskupijski centar za mlade Ivan Pavao II.
NMI	Ivan Pavao II., <i>Novo millennio ineunte</i> , apostolsko pismo na završetku Velikoga jubileja 2000. godine, KS (Dokumenti 127), Zagreb, 2001.
ODK	Kongregacija za kler, <i>Opći direktorij za katehezu</i> , KS – Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 2000.
SC	<i>Sacrosanctum Concilium</i> , konstitucija Drugoga vatikanskog sabora o liturgiji, KS, Zagreb, 1993.
SRS	Ivan Pavao II., <i>Sollicitudo rei socialis</i> , enciklika o dvadesetoj obljetnici Enciklike <i>Populorum progressio</i> , KS (Dokumenti 89), Zagreb, 1988.
UR	<i>Unitatis redintegratio</i> , dekret Drugoga vatikanskog sabora o ekumenizmu, KS, Zagreb, 1993.
ZKP	<i>Zakonik kanonskoga prava. Proglašen vlašću Ivana Pavla II. S izvorima</i> . GK, Zagreb, 1996.

Uvod

- 1 Na svetkovinu svetih apostola Petra i Pavla, 29. lipnja 2012. godine, Crkva vrhbosanska je s velikom radošću primila vijest o sazivanju Prve nadbiskupijske sinode. Pod geslom: »Sve obnoviti u Kristu« (usp. Ef 1,10) naša je Crkva htjela dati svoj doprinos općem pozivu rimskih prvosvećenika na novu evangelizaciju te istodobno nastojati oko obnove u njoj samoj kako bi, prepuštajući se djelovanju Duha Svetoga, u stvarnosti u kojoj živi mogla otkriti svoj novi misionarski polet koji je u stanju sve osobe poticati na novi susret s Gospodinom i koji pogoduje ponovnom otkrivanju vjere i odvažnom naviještanju evanđelja, koje donosi radost i nadu u osobni, obiteljski i društveni život.
- 2 Priprava Sinode u proteklim je godinama istinski i vrlo snažno obilježila život naše mjesne Crkve na svim razinama: nadbiskupijskoj, dekanatskoj, župnoj, redovničkim i drugim zajednicama, kao i svih njezinih članova: prezbiterâ, posvećenih osobâ i vjernikâ laikâ. Svi zajedno su je podupirali iskrenim molitvama, a mnogi su bili uključeni u savjetovanje o prijedlozima i ciljevima sinodalnog procesa. Na temelju rasprava i sažetaka pristupilo se izradi *Radnog dokumenta* koji je trebao poslužiti za što bolju raspravu tijekom sinodskih zasjedanja.
- 3 S osjećajem ljubavi i odgovornosti prema ovoj mjesnoj Crkvi, izabrani članovi Sinode su nakon svečanog otvorenja (11. rujna 2021.) razmatrali pitanja i prijedloge sadržane u Radnom dokumentu, posvetivši svakom tematskom području po jedno sinodsko zasjedanje: prvo, 18. rujna 2021. – *eklezijalno-pravno*; drugo, 25. rujna 2021. – *pastoralno*; treće, 2. listopada 2021. – *religiozno-pedagoško*; četvrto, 16. listopada 2021. – *liturgijsko*; peto, 30. listopada 2021. – *medijsko*.
- 4 Nakon što su članovi sinodskih povjerenstava za tematska područja doradili tekstove za glasovanje u subotu, 20. studenoga 2021., članovi Sinode su pristupili glasovanju prema *Pravilniku* sinode¹ i odobrili su *Završni dokument Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije*.

¹ Usp. *Pravilnik Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije*, čl. 5, §3, t. 5; čl. 12.

- 5 Ovaj dokument predaje se vrhbosanskom nadbiskupu kao plod Sinode, uz želju da, kao jedini zakonodavac na Sinodi, u narednom razdoblju priredi i proglasi sinodalne izjave i odluke za cijelu Nadbiskupiju.²

² Usp. *Zakonik kanonskoga prava. Proglašen vlašću Ivana Pavla II. S izvorima*, Glas Koncila (ubuduće GK), Zagreb, 1996., kan. 466; *Pravilnik Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije*, čl. 13, §2.

Sinodsko povjerenstvo za eklezijalno-pravno područje

Župna zajednica

- 6 »Kako biskup ne može sam u svojoj Crkvi uvijek i posvuda predsjedati svomemu stadu, nužno je da uspostavlja zajednice vjernika, među kojima se ističu župe, uređene po mjestima pod pastirskom rukom koji zamjenjuje biskupa. One na neki način predstavljaju vidljivu Crkvu rasprostranjenu po cijelom svijetu.«³ Premda je u koncilskom shvaćanju župa prvenstveno *zajednica okupljena oko stola Riječi i euharistije*, ona je istovremeno živa zajednica vjernika uključena u pastoralno, evangelizacijsko i misijsko djelovanje Crkve. Upravo zato što predstavlja središte cjelokupnog života vjernika, župa je pozvana neprestano svoje službe i strukture obnavljati i prilagođavati njihovim potrebama i suvremenim okolnostima. Na taj način, pred župom se otvaraju novi putevi i mogućnosti naviještanja evanđelja, a ona sama postaje ozračje pogodno za suradnju karizmâ i zvanjâ, mjesto prikladno za odgoj novih evangelizatora.
- 7 U župama Vrhbosanske nadbiskupije pastoralne potrebe vjernika, a samim time prisutnost i angažman svećenika, su još uvijek velikim dijelom usmjereni na sakramentalno, duhovno i karitativno područje. U kontekstu zahtjeva novijih crkvenih dokumenata⁴ i uloge župe kao nezamjenjive evangelizacijske institucije Crkve, osjeća se potreba pastoralnu inicijativu u župi tako usmjeriti da župa bude sve više uključiva, evangelizacijska i brižna prema svima, a svaki član župne zajednice treba biti sve više prožet duhom evanđelja, osjećati se

³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), Kršćanska sadašnjost (ubuduće KS), Zagreb, 1993., br. 42 (ubuduće SC).

⁴ FRANJO, Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), KS (Dokumenti 163), Zagreb, 2014. (ubuduće EG); KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve* (29. lipnja 2020.), KS (Dokumenti 188), Zagreb, 2021.

odgovornim i izravno uključenim u ispunjavanje misijskog poslanja na koje je župa pozvana.

- 8** Pored obnove službi i struktura unutar pojedinih župa, koje trebaju naglasiti misijsko opredjeljenje župe, na razini župnoga pastoralnog djelovanja potrebno je poduzeti sljedeće:
- Osnažiti duhovno-sakramentalni život članova župne zajednice, s posebnim naglaskom na vjernike koji ponekad ili nikako ne sudjeluju u liturgijskom životu župe.
 - Izraditi vlastiti pastoralni plan i program koji treba biti raznolik, polazeći od redovitih oblika župnog pastorala (župna kateheza djece, mladih i odraslih) i onih oblika pastorala koji bolje odgovaraju životnoj situaciji pojedinaca ili pojedinih skupina (bolesne i starije osobe), te razborito ugrađujući one naglaske u pastoralu što su vlastite skupinama, udrugama ili molitvenim zajednicama u župi. U kreiranju pastoralnog plana i programa treba uključiti župne suradnike, poglavito članove župnih vijeća i mlade kojima se također može povjeriti realizacija određenog dijela programa. Na kraju godine potrebno je napraviti evaluaciju cjelokupna pastoralnog plana i programa.
 - Uključiti župno pastoralno i ekonomsko vijeće u cjelokupni apostolat župe što bi uvelike pomoglo ublažiti indiferentnost vjernika koji su se udaljili od Crkve i postali pasivni a ne aktivni članovi župe.
 - Raditi s mladima koji stupaju u brak te s mladim obiteljima, poglavito glede zdravog kršćanskog nauka o braku i obitelji.
 - Promicati zajedničku obiteljsku molitvu koja je znak povezanosti s Bogom i pomoć u izgradnji obitelji kao “kućne Crkve” ili “Crkve u malom”.
- 9** U svemu tome prijeko je potrebna otvorena suradnja svećenika, redovnika, redovnica i vjernikâ laikâ, svakog prema svojoj karizmi i odgovornostima, kako bi se moglo podjednako ojačati liturgijsku, evangelizacijsku i katehetsku dimenziju poslanja župe, a s ciljem da ona postane pokretačka snaga evangelizacije i misijskog poslanja Crkve.

Restrukturiranje župâ

- 10** Uz opće načelo o potrebi podjele biskupije »na različite dijelove ili župe«⁵ i njihovoga povezivanja u »posebne skupine, kao što su dekanati«⁶, *Zakonik kanonskoga prava* otvara mogućnost zajedničkog pastoralnog djelovanja na jednoj ili više župa zajedno. Prva je mogućnost ta da se pastoralna briga za jednu župu ili više povezanih župa povjeri jednom župniku ili *in solidum* nekolicini svećenika.⁷ Daljnja mogućnost je povjeravanje brige za više susjednih župâ istom župniku.⁸ Kao obogaćenje, moguće je da župnom vikaru bude povjereno određeno područje pastoralna u nekoliko različitih župa, a što je potrebno jasno definirati u dekretu imenovanja.⁹
- 11** Već postojećim kanonskim oblicima unutarne podjele biskupije i povjeravanja pastoralne skrbi za jednu ili više župa zajedno, dodani su novi oblici kao što su »pastoralna jedinica« ili »pastoralno područje« koji su rezultat potrebe za pronalaženjem novih struktura prikladnih za izražavanje novog odnosa između vjernikâ i teritorija te za učinkovitije sudjelovanje u novoj evangelizaciji cijelog Božjeg naroda.¹⁰
- 12** U skladu s tim, tijekom svog sinodalnog hoda, Crkva vrhbosanska postala je svjesna potrebe traženja najprikladnijeg oblika unutarne podjele ili restrukturiranja župâ. Razlozi za to nisu samo vrlo mali broj vjernikâ u jednom dijelu župa, ekonomska neodrživost pojedinih župa, stalni demografski pad u svim župama i izazovno financijsko stanje, iako oni zajedno stvaraju stanje koje će se teško vrlo brzo prevladati. U ovom slučaju, razlozi su izravno povezani s potrebom pronalaženja najprikladnijeg načina organiziranja pastoralnog djelovanja u postojećim stvarnostima, te pravednija i učinkovitija preraspodjela svećeničkih snaga. Tim razlozima treba pridodati nastojanje da se župu kao živu zajednicu vjernikâ, u kontekstu općeg procesa

⁵ Usp. ZKP, kan. 374, §1.

⁶ Usp. ZKP, kan. 374, §2.

⁷ Usp. ZKP, kan. 517, §1.

⁸ Usp. ZKP, kan. 526, §1.

⁹ Usp. ZKP, kan. 545, §2.

¹⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 43-44.

pastoralnog obraćenja i obnove crkvenih strukturâ, pripravi za suvremene izazove i promjene koje utječu, između ostalog, i na njezinu teritorijalnu konfiguraciju.

- 13** S obzirom na restrukturiranje župâ, u nekim dekanatima trenutno je na djelu povezivanje dviju ili više susjednih župa u osobi župnika, a što je oblik za koji je već sada izgledno da će se nastaviti primjenjivati i u drugim dekanatima. Oblik koji vrijedi dodatno razmotriti jest skupina ili zajednica svećenika koji bi boravili u jednoj župnoj kući i solidarno pastoralno skrbili za različite župe ili za cijeli dekanat. Bilo koji od ovih oblika treba uskladiti s postojećim kanonskim propisima i novijim crkvenim dokumentima, uzimajući dakako u obzir objektivne i druge poteškoće, rješenje kojih jednim dijelom treba tražiti u odgoju za život u zajednici i za svećeničku solidarnost.
- 14** Oblik koji već neko vrijeme postoji u praksi, a nije kanonski predviđen, odnosi se na svećenike kojima se uz neku crkvenu službu ujedno povjerava pastoralna briga za jednu župu. Po uzoru na ovaj oblik, preporučuje se redovito uključivanje i drugih svećenika u pastoralno djelovanje na župama, vikendom i kao zamjena posebno u vrijeme godišnjih odmora.
- 15** Konačno, treba primijetiti da će na neke župe biti teško primijeniti bilo koji od redovitih oblika povjeravanja pastoralne skrbi, zbog čega će sasvim izgledno, barem do daljnjeg, ostati samostalne i s vlastitim rezidencijalnim župnikom.
- 16** Smatra se da bi primjena bilo kojih od kanonskih oblika restrukturiranja župâ doprinijela pravednijoj i učinkovitijoj preraspodjela svećeničkih snaga, bilo u smislu njihovog jednakog djelovanja u svim kategorijama župâ, bilo u smislu povećanja broja svećenika na župama u kojima još uvijek ima vjernika i gdje postoji potreba za pastoralnim radnicima.

Župnik

- 17** »Župnik je vlastiti pastir povjerene mu župe koji vodi pastoralnu brigu za predanu mu zajednicu pod vlašću dijecezanskoga biskupa u čiji je dio Kristove službe pozvan, da za tu zajednicu obavlja službu naučavanja, posvećivanja i

upravljanja uz suradnju i drugih prezbitera ili đakona i uz pomoć koju mu pružaju vjernici laici, prema pravnoj odredbi.«¹¹

- 18** Župniku kao pastiru sabiratelju zajednice kojoj služi snagom dioništva na svećeništvu Krista i zajedništva s mjesnim biskupom, pripada cjelovita pastoralna briga za vjernike i povjerava mu se cijeli niz zadaća i odgovornosti. Zakonski je zastupnik župe¹² u kojoj njegova služba ima »onu stalnost koju traži dobro duša«. ¹³ Odgovoran je za župna dobra, »koja su *crkvena dobra* i stoga su podložna odgovarajućim kanonskim odredbama«. ¹⁴ Za povjeravanje župničke službe, treba se odlikovati zdravim naukom i čestitošću života, biti obdaren revnošću za duše i drugim vrlinama i, uz to, posjedovati svećeničke i ljudske osobine koje su prijeko potrebne za vođenje brige o župi.

Budući da je »župnik u službi župe, a ne obrnuto«¹⁵, kod budućih imenovanja za župnika treba u obzir uzeti pastoralne potrebe župe, prikladnost i pastoralni rad dotičnog svećenika, ne isključujući i mogućnost prethodnog ispita i svojevrsnog natječaja. Uz to, neka se vodi računa o tome da svi župnici, kad god je to moguće, jednako obavljaju službu župnika u župama s malim i velikim brojem vjernika.

- 19** S druge strane, polazeći od svijesti da se ozbiljni propusti u obavljanju župničke službe, skandali zbog nedolična ponašanja i drugih razloga, te poteškoća u suradnji sa svećenicima iz dekanata ili s članovima župne zajednice izričito protive naravi i smislu službe župnika, župnik koga se to bude ticalo mora preuzeti svoju odgovornost i biti spreman za mogući premještaj ili za neko drugo rješenje, poštujući dakako propisanu kanonsku proceduru.
- 20** Crkva vrhbosanska kroz sinodalni je hod osjetila potrebu ujednačavanja pastoralne prakse u mnogim pitanjima koja su vezana uz službu župnika.¹⁶ Po-

¹¹ Usp. ZKP, kan. 519.

¹² Usp. ZKP, kan. 532.

¹³ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o pastirskoj službi biskupa *Christus Dominus* (28. listopada 1965.), KS, Zagreb, 1993., br. 31 (ubuduće CD).

¹⁴ KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 67; usp. ZKP, kan. 1257, §1.

¹⁵ KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 78; usp. ZKP, kan. 545, §2.

¹⁶ Usp. MARIO BERNADIĆ, *Općeniti pregled odgovora na sinodska pitanja*, u: *Bilten Sinode* 2/2014, 13-14.

željno je i potrebno da se župnici bolje upoznaju s već postojećim rješenjima pastoralnih pitanja, kao i da se traži zajednička i ujednačena pastoralna rješenja za nove probleme i izazove, koje će svi jednako poštivati i primjenjivati, ne isključujući odgovarajuće mjere u slučaju kršenja istih.

- 21 Zbog iznimne važnosti aktivnosti i projekata nadbiskupijskih ustanova, koji su usmjereni k poboljšanju pastoralnog djelovanja župe i cijele Nadbiskupije u nekim specifičnim i općim područjima, župnik treba u njima aktivno sudjelovati, podupirati ih i promicati na području svoje župe.

Župni vikar

- 22 »Kad god je potrebno ili prikladno da bi se propisno obavljala pastoralna služba u župi, župniku se mogu dati jedan ili više župnih vikara, koji, kao župnikovi suradnici i dionici njegove brige, zajedničkim savjetom i nastojanjem sa župnikom i pod njegovom vlašću, surađuju u pastoralnoj službi.«¹⁷
- 23 Župni vikar, kao župnikov suradnik i pomoćnik, a kad je to potrebno i njegov zamjenik, obvezan je snagom službe pomagati župniku u cjelokupnoj pastoralnoj i župnoj službi, izuzevši namjenjivanje mise za narod.¹⁸ Ne treba ga isključivati iz bilo kojeg područja pastorala i života župne zajednice, niti on sam sebe treba isključivati. Štoviše, neka u suradnji i dogovoru sa župnikom poduzima pothvate koji će doprinijeti pastoralnoj brizi za župu za koju je suodgovoran. Tako osmišljena i doživljena služba župnog vikara bit će povlašteno vrijeme za stjecanje iskustva za obavljanje službe župnika. S tim u svezi, smatra se da preuzimanje službe župnika treba uslijediti nakon najmanje tri godine obnašanja službe župnog vikara.
- 24 U kontekstu razmišljanja o izvanrednim oblicima povjeravanja pastoralne skrbi župne zajednice, treba imati na umu mogućnost da se župnom vikaru »povjeri određeno područje pastorala (mladi, stariji, bolesni, udruge, bratstva, formacija, kateheza itd.), da bude *transverzala* u nekoliko različitih župa, ili cjelokupan pastoral ili određeno područje pastorala jedne župe«.¹⁹

¹⁷ ZKP, kan. 545, §1.

¹⁸ Usp. ZKP, kan. 548, §2.

¹⁹ KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 78; usp. ZKP, kan. 545, §2.

Prezbiteri

- 25** »Prezbiteri su u Crkvi i za Crkvu kao neko sakramentalno posadašljenje Isusa Krista Glave i Pastira; vjerodostojno propovijedaju Njegovu riječ, ponavljaju Njegove geste oproštenja i ponude spasenja, nadasve krštenjem, pomirenjem i euharistijom; kao i On, ispunjeni ljubavlju sve do posvemašnjeg dara samoga sebe, skrbe za stado koje ujedinjuju i vode k Ocu po Kristu u Duhu.«²⁰ Krist je ustanovio ministerijalno svećeništvo da bi kršćanska zajednica imala pastire i učitelje koji, »u ovisnosti o biskupu i u jedinstvu s njim«²¹, posvećuju narod preko svetih sakramenata, naviještaju i tumače poklad vjere, upravljaju Božjim narodom i služe mu, i svima su primjer u rastu u pravoj vjeri i ljubavi prema Bogu i bližnjemu.
- 26** Prezbiteri da bi mogli radosno i plodonosno vršiti svoju službu učitelja i odgojitelja u vjeri, trebaju posebno njegovati svoju osobnu molitvenu povezanost s Kristom, Dobrim Pastirom, koji po njima nastavlja voditi i izgrađivati svoju Crkvu. Duhovni život prezbitera temelji se na svakodnevnoj euharistiji, na liturgiji i slavljenju sakramenata, na redovitom pristupanju sakramentu pomirenja, na redovitoj molitvi časoslova naroda Božjeg i drugim trenutcima osobne sabranosti i molitve (klanjanje, duhovne vježbe, rekolekcije, krunica).
- 27** Prezbiteri trebaju trajno nastojati oko teološko-pastoralne formacije koja mora obuhvaćati sve dimenzije svećeničkog života i službe (ljudska, duhovna, intelektualna, pastoralna). Trajna svećenička izgradnja, koja je pravo i dužnost svakog prezbitera, treba smjerati tome da svim prezbiterima pomogne otkrivati svijest o vlastitom identitetu, jačati vjernost svećeničkoj službi i svećeništvu kao daru kojega treba uvijek produbljivati, usavršavati pastoralnu ljubav koja ih potiče da sve više upoznaju očekivanja, potrebe, poteškoće i osjetljivost vjernikâ, koji također imaju pravo na izgrađene učitelje i odgojitelje u vjeri.
- 28** Trajna svećenička izgradnja može se organizirati na razini Nadbiskupije, arhiđakonata i dekanata i na razne načine (susreti, seminari, tečajevi, predavanja,

²⁰ IVAN PAVAO II., Apostolska postsinodalna pobudnica kleru i vjernicima o svećeničkoj izgradnji u sadašnjim prilikama *Pastores dabo vobis* (25. ožujka 1992.), GK, Zagreb, 1992., br. 15.

²¹ *Katekizam Katoličke Crkve*, HBK, GK, Zagreb, 1994., br. 1567 (ubuduće KKC).

razmjena mišljenja). Osobito je važno poticati prezbitere da redovno čitaju i služe se teološkom i duhovnom literaturom, kako bi mogli bolje obavljati svoju svećeničku službu. Brigu za trajnu svećeničku izgradnju treba povjeriti posebnom povjerenstvu koje će izraditi konkretne programe o sustavnom obrađivanju tema i pitanja iz područja teoloških i humanističkih znanosti, dokumenata crkvenog učiteljstva, s posebnim naglaskom na aktualne teme koje su važne u pastoralnoj praksi a nameće ih razvitak znanosti i život suvremenih ljudi.

- 29** Osobitu pozornost treba posvetiti trajnoj formaciji svećenika tijekom prvih deset godina njihova svećeništva, a unutar iste prikladnijem usavršavanju u područjima koja su sastavni dio seminara za dobivanje trajne ovlasti ispovijedanja, koji također treba domisliti na razini BK BiH.
- 30** Vrhbosanska nadbiskupija za sada ima dovoljno prezbitera (dijecezanskih svećenika i redovnika) za crkvene službe i pastoralne potrebe vjernikâ koji žive na području Nadbiskupije. Osim toga, nekoliko prezbitera obavlja službe pri BK BiH u Sarajevu, jedan dio pastoralno djeluje u biskupijama na području Republike Hrvatske, a jedan dio je stavljen na raspolaganje hrvatskoj inozemnoj pastvi.

Međutim, u zadnje vrijeme, suočava se s nedostatkom prezbitera osposobljenih za upravljanje Hrvatskim katoličkim misijama diljem svijeta, koje se odvija u uskoj suradnji s mjesnom Crkvom i župama. S tim u vezi, potrebno je, što je prije moguće, izraditi smjernice u kojima treba pobliže odrediti sve ono što se odnosi na pastoralno djelovanje ili poslanje prezbitera među vjericima izvan granica Nadbiskupije, na sklapanje međubiskupijskih ugovora, na obveze prezbitera prema svojoj Nadbiskupiji, bilo tijekom aktivne službe, bilo stjecanjem uvjeta za svećeničku mirovinu, odnosno povratkom u Nadbiskupiju.

- 31** S obzirom na prezbitere koji djeluju na području Nadbiskupije, potrebno je s vlastima u Bosni i Hercegovini, pozivajući se na *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju Crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini*, raditi na reguliranju mirovinskog, invalidskog i zdravstvenog osiguranja,²² a po mogućnosti i redo-

²² Usp. *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju Crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini*, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 5/2004., čl. 13 t. 4.

vitih mjesečnih plaća po uzoru na postojeću praksu nekih civilnih i crkvenih ustanova s pravom javnosti.

- 32 Prezbiteri Vrhbosanske nadbiskupije pozvani su više njegovati međusobnu solidarnost, posebno u slučaju bolesti, liječenja i godišnjeg odmora, ne isključujući i materijalnu pomoć.

Dekanat

- 33 Zakonik kanonskoga prava i drugi crkveni dokumenti predviđaju mogućnost povezivanja više bližih župa u posebne skupine kao što su dekanati ili *arhiđakonati*, ili, također, *pastoralna područja*.²³ Cilj povezivanja župa jest promicanje pastoralne brige zajedničkim djelovanjem svih crkvenih službi na određenom području, pri čemu dekanati, po načelu supsidijarnosti, ostvaruju biskupijske pastoralne inicijative i prijedloge na svom području ili, pak, unaprijeđuju i promiču pastoralno djelovanje prema potrebama vjernika u dekanatu.
- 34 Na području Vrhbosanske nadbiskupije trenutno postoji 155 župa i dvije župne ekspoziture povezane u 13 dekanata koji su podijeljeni u četiri arhiđakonata. Imajući na umu cjelokupne okolnosti u kojima Nadbiskupija živi i djeluje, te potrebu boljeg organiziranja i obavljanja pastoralne službe u svim dekanatima, posebno u dekanatima s malim brojem vjernika, u skladu s crkvenim odredbama smatra se potrebnim promišljati o sljedećem:
- a. *Preustroj dekanata*. Zbog činjenice da su u nekim dekanatima župe podijeljene između dvaju entiteta, ili u njima boravi veoma mali broj vjernika, ili je sve izraženije pitanje cestovne povezanosti, kao i zbog drugih razloga i načela, promišljanje o preustroju dekanata treba ići u smjeru preustroja postojećih granica dekanata ili u smjeru povezivanja susjednih dekanata u okruge ili pastoralna područja.²⁴ U međuvremenu, potrebno je promicati

²³ Usp. ZKP, kan. 374, §2; KONGREGACIJA ZA BISKUPE, Direktorij za pastoralnu službu biskupa *Apostolorum successores* (22. veljače 2004.), br. 217; KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 52.

²⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 61.

međudekanatsku suradnju na područjima pastoralnog djelovanja, uspostavljajući zajedničke pastoralne službe za određena područja.

- b. *Stalna dekanatska sjedišta.* Iako dekanska služba »nije povezana sa službom župnika određene župe«²⁵, osjeća se potreba da, kadgod je to moguće i pastoralni razlozi zahtijevaju, sjedište dekana bude u urbanom središtu dekanata.
- c. *Petogodišnji pastoralni plan i program.* Radi unaprjeđenja pastoralnog djelovanja u dekanatu, potrebno je izraditi petogodišnji pastoralni plan i program koji će uzeti u obzir potrebe vjernika, njihov broj i starosnu dob, postojeću infrastrukturu i okruženje, te koji će biti proveden u potpunosti bez obzira na možebitne personalne promjene u dekanatu, dakako uz jednogodišnju evaluaciju onog što je učinjeno.

Dekan

- 35 Pastoralne smjernice Drugog vatikanskog sabora koje su usvojene u odredbe *Zakonika kanonskoga prava*, doprinijele su tome da se službu dekana promatra više kao pastoralnu službu a dekana kao pomoć župnicima, pastoralnim djelatnicima i vjernicima dekanata. To ne umanjuje posredničku ulogu dekana između župnika i biskupa te između župnika i vjernikâ, posebno u slučaju dvojbi u pastoralnom djelovanju ili napetosti s vjernicima.
- 36 Uz opće dužnosti i prava²⁶, dekan svoju službu ostvaruje i u skladu s *Pravilnikom dekanske službe*.²⁷ Zbog pastoralnog karaktera službe koju obavlja, dekan je, prije svega, pozvan »okupljati svećenike u dekanatu i poticati ih na bolji pastoralni rad«. ²⁸ U tu svrhu će stalno osluškiivati pastoralne potrebe vjernikâ u dekanatu te ih iznositi na dekanatskim susretima svećenikâ, ostalih djelatnikâ i vjernikâ laikâ koji su direktno uključeni u pastoralno djelovanje. Radi boljeg uvida u pastoralno djelovanje u pojedinoj župi dekanata, a samim time

²⁵ ZKP, kan. 554, §1.

²⁶ Usp. ZKP, kan. 555, §§1-4.

²⁷ *Pravilnik dekanske službe*, u: *Vrhbosna* 4/97, 394-396.

²⁸ *Pravilnik dekanske službe*, čl. 5.

i dekanata u cijelosti, dekan će redovito obavljati godišnju dekansku vizitaciju prema službenom zapisniku, te češće pohađati župe dekanata, osobito u posebnim prigodama među kojima treba izdvojiti slavlje patrona župe i uvođenje u župničku službu.

Poseban vid pastoralne službe dekana odnosi se na skrb za starije i bolesne svećenike iz dekanata, kao i briga o uzajamnoj pastoralnoj solidarnosti između svećenika u pogledu zamjene za vrijeme bolesti, bolničkog liječenja ili opravdane odsutnosti iz župe te odlaska na godišnji odmor i sudjelovanja na trajnoj formaciji.

- 37** Kroz sinodalni hod osjetila se potreba osnažiti dekansku službu i ulogu dekana uopće. S tim u vezi, od svećenika i pastoralnih djelatnikâ očekuje se vjerno poštivanje dužnosti i prava dekana koje mu pripadaju, vrjednovanje djelovanja dekana na području dekanata, traženje mišljenja dekana u važnim pitanjima koja se tiču njegova dekanata, posebno kod premještanja župnika. S druge strane, dekan treba drugima »prednjačiti u revnosti i savjesnosti ispunjavanja svećeničke uloge«²⁹, više vrjednovati povjerenu mu službu i revnije vršiti svoje dužnosti. To se poglavito odnosi na one dužnosti koje su na razini dekanata itekako korisne a još uvijek nisu zaživjele, kao što su: redovite duhovne obnove za sve svećenike koji imaju pastoralni dekret u dekanatu (mjesečne po mogućnosti, a najmanje dvaput godišnje); program zajedničkih godišnjih pastoralnih dekanatskih događanja na kojima trebaju sudjelovati svi svećenici.

Duhovna zvanja

- 38** Svako duhovno zvanje, svećeničko i redovničko, uvijek se rađa u Crkvi i po Crkvi, i u službi je Crkve. Stoga je u Crkvi vrhbosanskoj potreban kvalitetan pomak u pastoralu zvanja, tim više jer je nedostatak ili manjak duhovnih zvanja u relativno kratkom razdoblju postao ozbiljan razlog za zabrinutost. Posljedica je značajnog brojčanog smanjenja mnogih župnih zajednica iz kojih su tradicionalno dolazila nova duhovna zvanja, kao i izrazito loše demografske slike hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini uzrokovane odlaskom cijelih obitelji,

²⁹ *Pravilnik dekanske službe*, čl. 4.

dakle djece i mladih bez kojih ne može biti ni duhovnih zvanja. Dodatne razloge treba tražiti u individualizmu, materijalizmu i sebičnosti koja je obuzela i vjernike, poglavito mlade koji kasno ulaze u brak i manje su otvoreni životu. Ako se k tomu pridoda nedostatak obiteljske molitve, stvari postaju još jasnije.

39 Stanje u kome se svi zajedno nalazimo nužno nameće mnoga pitanja od kojih se sljedeća čine posebno važnima za zajedničko razmatranje:

- a. Kako pastoral duhovnih zvanja ugraditi u redovito pastoralno djelovanje i prilagoditi ga stvarnosti sadašnje župne zajednice?
- b. Kako raditi na eventualnom udruživanju bogoslovija koje se u mnogim europskim zemljama već dogodilo i još uvijek se događa ne samo zbog malog broja bogoslova ili ekonomske isplativosti, nego nadasve zbog stvaranja zajedništva u molitvi i životu, upoznavanja s drugim ljudima iste životne dobi koji dijele isti duhovni poziv i koji će najvjerojatnije djelovati u istom narodu?
- c. Kako raditi na ujedinjavanju dviju teologija u kojima se broj profesora i nastavnog osoblja skoro izjednačio s brojem studenata?
- d. Kako se suočiti sa strahom zbog još većeg nedostatka novih svećeničkih i redovničkih zvanja?

40 U traženju odgovora na ova pitanja, potrebno je imati u vidu sljedeće:

- a. Zvanje je prije svega milosni dar Božji koji je potrebno izmoliti. Stoga je neophodno promicati zajedničku i osobnu molitvu za duhovna zvanja. Pored toga, pastoral treba svakako uključivati promicanje duhovnih zvanja i rad s mladićima i djevojkama s ciljem ohrabrivanja da se opredijele za duhovno zvanje.
- b. S obzirom na opću pojavu sve kasnijeg psihološkog sazrijevanja mladih generacija, bilo bi poželjno da kandidati za svećeništvo dostignu propisanu kanonsku dob. U tom pogledu bilo bi korisno uvesti propedeusku godinu. No, s obzirom na zahtjevnost organiziranja propedeutske godine, kako to traže crkveni dokumenti³⁰, s jedne strane, i malog broja kandidata s druge, rješenje

³⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Dar svećeničkog zvanja – Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi* (8. prosinca 2016.), KS (Dokumenti 177), Zagreb, 2017., br. 59-60.

ovoga pitanja bi se moralo tražiti na razini Crkve u Hrvata. Druga mogućnost bi bila godina prakse (npr. rad u bolnici, domovima za starije i nemoćne osobe, Caritasu) koja bi se odvijala u prikladno vrijeme (na pr. između filozofskog i teološkog dijela studija).

- c. Programi filozofsko-teološke izobrazbe i sjemenišne formacije trebaju biti prvotno i bitno usmjereni na buduće pastoralno djelovanje svećeničkih kandidata.
- d. Radi osiguranja bolje kvalitete, bilo bi poželjno ujedinjenje svih teoloških učilišta na području Bosne i Hercegovine: Katoličkog bogoslovnog fakulteta, Franjevačke teologije i Teološko-katehetskog instituta u Mostaru.
- e. Za zdravo i normalno funkcioniranje sjemenišne zajednice, potreban je određeni minimalni broj članova kako bi se svećeničkim kandidatima osigurala kvalitetna formacija. S obzirom na različitost triju bogoslovija koje djeluju na području Sarajeva, ukoliko se nastavi ubrzano smanjenje broja kandidata, rješenja će biti potrebno tražiti na razini Crkve u Hrvata ili na neki drugi način.

Posvećene osobe

- 41** »Redovnički život, kao posvećenje cijele osobe, očituje u Crkvi divnu od Boga ustanovljenu vezu, znak budućega vijeka. Tako redovnik izvršava svoje potpuno darivanje kao žrtvu Bogu prinesenu, kojom sav njegov život postaje neprekidno štovanje Boga u ljubavi«. ³¹ Osobe posvećenog života svojim velikodušnim nasljedovanjem Isusa Krista te življenjem karizme utemeljitelja vlastite zajednice, uprisutnjuju i oživotvoruju evanđeoske savjete i vrjednote. Upravo zbog toga, uzvišene redovničke ideale nikada nije bilo lako razumjeti i prihvatiti, osobito u današnje postmodernu doba koje se s njima u mnogočemu izričito kosi, kao i s duhom ponizna služenja Bogu i drugima. Pa ipak, posvećene osobe, iako u nešto manjem broju, itekako su prisutne i djeluju u svijetu i Crkvi uopće, te sudjeluju u životu i poslanju mjesnih Crkava: molitvom, djelima pokore, djelotvornom ljubavlju, primjerom vlastitoga života, a

³¹ ZKP, kan. 607, §1.

vrlo često i kroz aktivan apostolat i različite službe. Na taj način, njihove specifične karizme uveliko obogaćuju duhovni, kulturni, znanstveni, karitativni i pastoralni život biskupijske i župne zajednice.

- 42** U Vrhbosanskoj nadbiskupiji postoji bogat i razgranat redovnički život. Stojetna je to zasluga koju treba pripisati članovima redovničkih muških i ženskih provincija ili zajednica koje imaju svoje sjedište ili samo djeluju na području Nadbiskupije. To su: Franjevačka provincija sv. Križa – Bosna Srebrena; Školske sestre franjevke Krista Kralja Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina; Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Provincija Majke Divne; Družba sestara Služavki Malog Isusa – Provincija Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije; Hrvatska dominikanska provincija Navještenja Blažene Djevice Marije; Hrvatska pokrajina Družbe Isusove; Hrvatska salezijanska provincija sv. Ivana Bosca; Kćeri Božje ljubavi – Provincija Božje providnosti; Kćeri milosrđa Trećega samostanskoga reda sv. Franje Provincije Krista Kralja; Klanjateljice Krvi Kristove Regije Zagreb; Sestre Franjevke Marijine Misionarke; Školske sestre franjevke Krista Kralja – Provincija Svete Obitelji; Marijine sestre čudotvorne medaljice; Hrvatska provincija uršulinki. Njima treba pribrojiti i dvije zajednice klauzurnih sestara: karmelićanke samostana Bezgrješne Kraljice Karmela, te klarise samostanu sv. Klare.
- 43** Sve naznačene zajednice okupljene su pri Konferenciji viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine koju je ustanovila Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života i potvrdila njezin Statut. Primarna zadaća i cilj Konferencije je promicati redovnički život uopće i u poslanju Crkve u koju su uključene, te u tu svrhu svake godine redovito organizira *Redovnički dan* i sudjeluje u pripremi i organizaciji *Dana posvećenog života* u sarajevskoj prvostolnici. Konferencija, ne samo da ima teološku vrijednost u svrhu izgradnje crkvenoga zajedništva, nego i pastoralnu svrhu radi što učinkovitije organizacije pastoralnih aktivnosti.
- 44** Crkva vrhbosanska svjesna je da su posvećene osobe posebna prisutnost u njezinom životu, sa svojim specifičnim darovima, zahvaljujući kojima daju veliki doprinos u svim nadbiskupijskim područjima, službama i strukturama, te u pastoralnom radu u župnim zajednicama. Želi ih nastaviti prihvaćati, vrjednovati i biti otvorena za njihovo sudjelovanje na svim razinama nadbiskupijskog života, posebno u evangelizacijskom poslanju župne zajednice. Na ovoj potonjoj razini, njihov doprinos »proizlazi u prvom redu iz toga što *jesu*, odnosno iz svjedočenja radikalnoga nasljedovanja Krista zavjetovanje evanđeo-

skih savjeta, a tek potom, također, iz njihovoga činiti, odnosno iz djela ostvarenih u skladu s karizmom svake pojedine ustanove«. ³²

Isto tako, osjeća potrebu dodatno raditi na usklađivanju njihovog pastoralnog djelovanja s nadbiskupijskim pastoralnim programima i inicijativama, što može pospješiti suradnju sa župama i na razini dekanata, kao i suradnju sa svim svećenicima i vjernicima laicima. U tom smislu, bilo bi dobro osnovati nadbiskupijsko vijeće za posvećeni život ili imenovati biskupskog vikara ili povjerenika za redovnike.

Vjernici laici

- 45** Prema nauku Drugog vatikanskog sabora, iz otajstva Crkve kao Kristovog mističnog tijela ³³ proizlazi poziv upućen svim njezinim članovima koji žive i djeluju u svijetu na aktivno sudjelovanje u poslanju i izgradnji Božjeg novog naroda ³⁴ u organskom zajedništvu, prema pripadajućim službama i karizmama. ³⁵ Time sabor zauzima jasan stav o jednakosti svih članova Crkve koji po svojem krštenju primaju isto temeljno, jednako i zajedničko krsno dostojanstvo i poslanje ³⁶, a u isto vrijeme ističe raznolikost s obzirom na službe unutar evangelizacijskog poslanja Crkve. To znači da vjernici laici, poput klerika i redovnika, sudjeluju u trostrukoj Kristovoj službi (svećenička, proročka, kraljevska) ³⁷, no to se sudjelovanje u spasenjskom poslanju ostvaruje na različit način, neministerijalan.

Riječ je o sudjelovanju koje im je darovano kao udovima jedinstvenog tijela Kristova, zbog čega se mora živjeti i ostvarivati u zajedništvu s Crkvom i za

³² KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 84.

³³ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), KS, Zagreb, 1993., br. 7 (ubuduće LG).

³⁴ Usp. LG, poglavlje II.

³⁵ Usp. LG, br. 7 i 9.

³⁶ Usp. LG, br. 32.

³⁷ Usp. LG, br. 31.

rast tog crkvenog zajedništva.³⁸ Stoga je pojam vjernika laika i njegovu službu potrebno promatrati isključivo u odnosu s Crkvom. Tek onda, polazeći od satorskog shvaćanja Crkve, može se vjernike laike definirati kao aktivne i odgovorne članove crkvene zajednice pozvane da u zajedništvu s klerom i redovnicima služe toj istoj zajednici, »izvršavajući najrazličitije službe prema milosti i karizmama koje im se Gospodin udostoji udijeliti.«³⁹

- 46** Za razliku od povijesnih razdoblja u kojima su vjernici laici znali zauzimati dominantnu poziciju u odnosu na klerike, ili su u potpunosti bili inferiorni u odnosu na klerike, u današnje doba, slijedeći poziv Drugog vatikanskog sabora, u dokumentima učiteljstva jasno se naznačuje da je »poziv i poslanje vjernikâ laikâ nastojanje da razne zemaljske stvarnosti i sve ljudske djelatnosti budu preobražene evanđeljem«⁴⁰, odnosno da se od njih traži »velikodušno i predano zalaganje u službi evangelizacijskog poslanja, prije svega kroz svjedočanstvo u svakodnevnom životu, u skladu s evanđeljem u sredini u kojoj žive i na svim razinama odgovornosti, a posebno u preuzimanju odgovarajućih zadaća u službi župne zajednice«.⁴¹
- 47** Kroz svoj sinodalni hod, Crkva vrhbosanska postala je još više svjesna potrebe sudjelovanja vjernikâ laikâ u zajedničkom evangelizacijskom poslanju. To sudjelovanje se dijelom već ostvaruje kroz različite službe i karizme, i predstavlja dragocjen doprinos crkvenom i apostolskom poslanju mjesne Crkve. Tako danas vjernici laici obavljaju dužnosti i službe koje su nekad bile pridržane klericima (npr. profesori na teološkim učilištima), a što je praksa koju treba nastaviti u mnogim drugim crkvenim institucijama i službama, na nadbiskupijskoj i župnoj razini. Na taj će se način promicati različiti oblici suodgovornog služenja svih krštenika te vjernicima otvoriti mogućnost suodgovornog djelovanja u životu nadbiskupijske i župne zajednice. Pored toga, povjeravanje odgovornih službi vjernicima laicima može biti snažan poticaj za opstanak u zemlji u trenutku kada mnogi odlaze.

³⁸ Usp. ZKP, kann. 208-209.

³⁹ PAVAO VI., Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu *Evangelii nuntiandi* (8. prosinca 1975.), KS (Dokumenti 50), Zagreb, 1976., br. 73 (ubuduće EN).

⁴⁰ EG, br. 201.

⁴¹ KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 86.

- 48** Na nadbiskupijskoj razini potrebno je dodatno raditi na programima početne i trajne teološke, duhovne i pastoralne formacije vjernikâ laikâ kako bi se mogli uopće, a potom i što bolje uključiti u evangelizacijsko djelovanje na različitim područjima, bilo kao nositelji određene službe, bilo kao suradnici ili jednostavno kao volonteri. S tim u vezi, potrebno je donijeti kriterije za zapošljavanje vjernikâ laikâ u crkvenim ustanovama i njihovo honoriranje, odnosno pravila za određivanje pravedne nagrade za različite službe koje isti obavljaju unutar cijele nadbiskupijske zajednice.
- 49** Na župnoj razini potrebno je poticati vjernike laike svih životnih uzrasta da se u što većem broju uključe u cjelokupno pastoralno djelovanje i različite službe (npr. ministranti, pjevači) ili posebne skupine (na pr. molitvena, karitativna) te tako, malo-pomalo, preuzimaju službe, čak i kao volonteri, u onim područjima u kojima mogu dati kvalitetniji doprinos. To posebno vrijedi za one službe u kojima je, uz vrlo mali napor, moguće dobiti službeno imenovanje (npr. lektorat, akolitat), ne izostavljajući pritom potrebu sudjelovanja u radu župnih vijeća. Očito je, dakle, da se na ovoj razini već sada otvara jedno široko polje pastoralnog rada na kojemu župnici i mjesna Crkva trebaju računati na suradnju vjernikâ laikâ.⁴² Uostalom, to je i zahtjev sadašnjeg trenutka koji sve više potiče na pastoralno obraćenje osoba i strukturâ svih oblika i na svim razinama.
- 50** U procesu postupnog uključivanja vjernikâ laikâ u djelovanje župe treba računati na pomoć i suradnju župnog vikara, školskih vjeroučitelja i posvećenih osoba, tamo gdje postoje. U svemu tome, otvorenost župnika za suradnju s vjernicima laicima ostaje od presudne važnosti. Stoga je potrebno posebno raditi na izbjegavanju bilo kakvog oblika međusobnog antagonizma ili omalovažavanja, kao i najmanjeg oblika *klerikalizma* koji predstavlja stalnu napast da se župničku službu tumači kao *moć*, a ne kao slobodno i velikodušno *služenje*, što neizbježno dovodi u opasnost da se izgubi »poštovanje prema svetoj i neotuđivoj vrijednosti svake osobe i njezine slobode«.⁴³

⁴² Usp. VINKO PULJIĆ, *Program provođenja Puta Vrhbosanske nadbiskupije s laicima*, u: *Bilten Sinode 7/2017*, 19-25.

⁴³ FRANJO, *Posinodska apostolska pobudnica mladima i cijelome Božjem narodu *Christus vivit** (25. ožujka 2019.), KS (Dokumenti 184), Zagreb, 2019., br. 98 (ubuduće ChV).

- 51 Vjernici laici, pak, trebaju izbjegavati dvije krajnosti: s jedne strane, da svoj vlastiti identitet zamijene s kleričkim ili redovničkim identitetom, koji im nije dodijeljen: s druge strane, da se prepuste utjecajima svijeta do te mjere da vrlo lako usvoje svjetovni pogled na svoju ulogu i službu unutar nadbiskupijske i župne zajednice. To jest da odstupe od svog poziva da, živeći u svijetu i vršeći koje svjetovno zvanje i vlastitu dužnost, svjedoče Krista i doprinose posvećenju svijeta.⁴⁴
- 52 Svoje djelovanje u Crkvi mogu temeljiti na primjeru dr. Ivana Merza, vjernika laika i prvog službeno proglašenog bosanskohercegovačkog blaženika. Neumornim traženjem Boga u svojem životu, a posebno rastom u vjeri u Boga, bl. Merz je sazrio u uvjerenju da je katolička vjera njegovo »životno zvanje«, a njegovo djelovanje u Crkvi, poglavito u korist hrvatske katoličke mladeži, sudjelovanje u Kristovoj trostrukoj službi. Njegov primjer je, također, podsjetnik na vrijeme u kojemu je apostolat laika na ovim prostorima nekoć bio moguć i više razvijen nego što je to danas. Stoga rad na oživljavanju i unaprjeđenju apostolata laikâ treba shvatiti kao važnu zadaću ove mjesne Crkve.

Župno pastoralno i ekonomsko vijeće

- 53 U duhu Drugoga vatikanskog sabora i na temelju odredbi *Zakonika kanonskoga prava* u Crkvi je sve više rasla svijest o crkvenoj suodgovornosti, suradnji i dijalogu. U životu župne zajednice ostvaruju se kroz različita tijela, odnosno vijeća, osobito župno pastoralno i ekonomsko vijeće. Svrha je župnih vijeća omogućiti uključivanje vjernikâ laikâ u cjelokupni pastoralni i ekonomski život i djelovanje župne zajednice, a potom i u praćenje i unaprjeđenje sveopćeg poslanja župe koje bi trebalo sve više usmjeravati u duhu *nove evangelizacije*. Stoga je vrlo važno sve vjernike laike, a posebno članove župnih vijeća, stalno podsjećati na njihovu suodgovornost prema evanđelju i čovječanstvu⁴⁵, odnosno za poslanje Crkve, poučavati i poticati ih na preuzimanje službi u župnoj zajednici.

⁴⁴ Usp. LG, br. 31.

⁴⁵ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo na završetku Velikoga jubileja 2000. godine *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.), KS (Dokumenti 127), Zagreb, 2001., br. 15 (ubuduće NMI).

- 54 U godini Velikoga jubileja 2000., pastoralna su vijeća postala obvezatna u svim župama Vrhbosanske nadbiskupije. Narav, svrha, zadaća, izbor, imenovanje i trajanje mandata članova te rad pojedinog vijeća ravna se prema vlastitim statutima.⁴⁶ Iako župna pastoralna vijeća postoje u većini župa, potrebno je dodatno raditi na unaprjeđenju istih. To se prije svega odnosi na ustroj vijeća (npr. izbor tajnika vijeća, formiranje poslovnog odbora), svijest o potrebi suradnje, također i kod župnika, formaciju članova župnih vijeća te na njihovu veću angažiranost i doprinos u područjima koji su bliski njihovim profesionalnim zanimanjima.⁴⁷

Vrlo je važno da djelovanje župnih vijeća bude kontinuirano, odgovorno, organizirano, proaktivno i učinkovito, a što ovisi o unutarnjoj komunikaciji, želji i motivaciji za vlastitim doprinosom pastoralnom i ekonomskom djelovanju župe. Uz to, treba dodatno raditi na redovitom održavanju susreta župnih vijeća o kojima treba voditi zapisnik, kao i na evaluaciji planiranih i ostvarenih aktivnosti, odnosno postignutih ciljeva. Konačno, ne treba isključiti mogućnost usklađivanja statuta župnih vijeća s novim okolnostima na području Nadbiskupije i onim konkretnih na području pojedine župe, poštujući dakako najnovije crkvene dokumente.

- 55 Župno ekonomsko vijeće, koje je zakonski obvezatno za svaku župu⁴⁸ i mora biti zadržano sve dok župa uživa pravnu osobnost i sposobnost⁴⁹, iako savjetodavno tijelo vrlo je važno za kolegijalno i transparentno upravljanje dobrima koje župa koristi na području evangelizacije. U tom smislu, preporuča se godišnje financijsko izvješće koje se podnosi mjesnom ordinariju⁵⁰ objaviti u ti-

⁴⁶ Statut Župnih pastoralnih vijeća u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, potvrđen odlukom nadbiskupa Vinka Puljića od 31. srpnja 2000., br. 1144/2000 (Vrhbosna 3/2000, 267-270); Statut Župnih pastoralnih vijeća u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, potvrđen odlukom nadbiskupa Vinka Puljića od 31. srpnja 2000., br. 1143/2000. Odluku je ponovio nadbiskup Vinko Puljić koja je objavljena u službenom glasilu Vrhbosna 1/2015, 56-57.

⁴⁷ Usp. MARIO BERNADIĆ, Rezultati četvrte sinodske ankete: Nivo suradnje i intenzitet rada ŽPV-a Vrhbosanske nadbiskupije, u: Bilten Sinode 5/2016, 14-20.

⁴⁸ Usp. ZKP, kan. 537.

⁴⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, Pastoralno obraćenje župne zajednice, br. 59.

⁵⁰ Usp. ZKP, kan. 1287, §1.

skanom formatu ili na mrežnoj stranici župe, ako postoji. Na taj način, svi vjernici bi imali uvid u financijsko poslovanje i stanje župe, i ujedno bi mogli razvijati svijest o vlastitoj obvezi materijalnog doprinosa za crkvene potrebe.⁵¹

- 56** Župno pastoralno vijeće po svojoj naravi, svrsi, sastavu i zadaćama predstavlja se kao subjekt i aktivni protagonist evangelizacijskog poslanja svakog člana župne zajednice koji je krštenjem i potvrdom primio darove Duha za ostvarenje misijskog poslanja Crkve.⁵² U skladu s tim, glavna uloga pastoralnog vijeća sastoji se u istraživanju svega onoga što je vezano uz pastoralne aktivnosti i predlaganju konkretnih i praktičnih programa i planova koje treba ostvariti na pastoralnom području kako bi isti bili na dobrobit svakog člana dotične župne zajednice kao i svih koji žive na području župe.

Župnik stoga treba dobronamjerno prihvatiti savjete članovâ vijeća te ih razmotriti i usvojiti, »posebno ako su izraženi jednoglasno, u procesu zajedničkoga razlučivanja«⁵³, i poticati ih na odgovorno i savjesno sudjelovanje u inicijativama vijeća na liturgijskom, karitativnom, katehetskom području, kao i u nekim posebnim oblicima pastorala (npr. pastoral obitelji, hodočašća, duhovnih zvanja).⁵⁴

- 57** Treba naglasiti doprinos koji članovi župnih vijeća mogu dati tijekom tematskih zasjedanja o prijedlozima nadbiskupskog ordinarijata ili opće Crkve, poglavito glede načina provedbe istih na području župne zajednice. Na tom području smatra se potrebnim osmisliti i ponuditi odgovarajuće edukacijske programe, za župnike i za vijećnike.

⁵¹ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 106-107.

⁵² Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 110.

⁵³ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 113.

⁵⁴ Usp. VINKO PULJIĆ, *O radu i djelovanju župskih pastoralnih vijeća*, u: *Bilten Sinode* 5/2016, 21-23.

Novi crkveni pokreti

- 58** Novi crkveni pokreti ili »vjernička društva«⁵⁵, koji su nastali u ne tako davnim vremenima, nastoje živjeti Radosnu vijest s posebnim intenzitetom na taj način pridonoseći izgradnji Božjeg kraljevstva u ovome svijetu. Karakterizira ih posebna karizma koju članovi istih žele provoditi u konkretnoj zbilji crkvenoga života i misionarski duh. Njihov prvotni cilj jest ostvarenje temeljnog kršćanskog poziva: dosljedno nasljedovanje Isusa Krista.

Dar su Duha Svetoga Crkvi u ovom našem vremenu, prikladno sredstvo za što dosljednije provođenje *nove evangelizacije* koja se širi novim žarom, novim metodama i novim izričajima, »uključuje razne elemente: obnovu čovječanstva, svjedočenje, izričiti navještaj, pristanak srca, ulazak u zajednicu, primanje znakova, apostolsko djelovanje«⁵⁶ te odvažniji izlazak »na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja.«⁵⁷

Ono se širi riječima i dosljednim svjedočenjem autentičnoga kršćanskog življenja koje se može davati na različite načine, napose: predavanjem vjeronauka, poučavanjem teoloških znanosti i aktivno sudjelujući u širenju kršćanskih poruka putem sredstava društvenog priopćavanja.⁵⁸

Hijerarhijski darovi i karizme crkvenih pokreta nisu međusobno suprotstavljeni, nego se nadopunjuju u ostvarenju cilja radi koga je Krist utemeljio Crkvu.⁵⁹ Svi trebaju biti u skladu s naučavanjem Drugog vatikanskog sabora⁶⁰ i tradicijom te pod sigurnim vodstvom crkvenog učiteljstva.

- 59** Na području Vrhbosanske nadbiskupije djeluju sljedeći crkveni pokreti, molitvene zajednice i udruge: Katolički karizmatski pokret, Neokatekumenski put,

⁵⁵ Usp. ZKP, kann. 298-311.

⁵⁶ EN, br. 24.

⁵⁷ EN, br. 20.

⁵⁸ Usp. KKC, br. 905-906.

⁵⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Pismo biskupima Katoličke Crkve o odnosu između hijerarhijskih i karizmatskih darova za život i poslanje Crkve *Iuvenescit Ecclesia* (15. svibnja 2016.), KS (Dokumenti 176), Zagreb, 2017., br. 20.

⁶⁰ Usp. LG, br. 4, 7, 12; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* (28. listopada 1965.), KS, Zagreb, 1993., br. 3; Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes* (7. prosinca 1965.), KS, Zagreb, 1993., br. 4, 23.

Molitvena zajednica *Spiritus Sanctus*, Zajednica *Injigo*, Pokret salezijanske mladeži, Društvo Prijatelja Malog Isusa, Katolička obiteljska udruga *Milosrdno srce*, Udruga sv. Vinka Paulskog, Crkveni pokret *Djelo Marijino – Fokolari*, Katoličke karizmatske zajednice *Srca Isusova i Srca Marijina*, Molitvena zajednica *Marijina legija*, Molitvena zajednica *Štovatelji čudotvorne medaljice* ili *Marijine sestre i čudotvorna medaljica*, Molitvena zajednica *Božja ljubav*, Schönstattski pokret, Molitvena zajednica *Rastimo u Gospodinu*, Udruga katoličkih studenata *Emaus*.

Ovi pokreti, ili barem većina njih, zasigurno u sebi imaju žar za novom evangelizacijom, raspolažu nekim netradicionalnim metodama širenja Radosne vijesti i imaju neke svoje nove izričaje kako bi evanđelje taknulo srca, ne samo nekršćana, nego i mnogih “zamrznutih” kršćana koji su zanemarili osobni rast u vjeri i potrebno ih je ponovno evangelizirati.

- 60** Prisutnost i djelovanje crkvenih pokreta, molitvenih zajednica i udruga nameću pitanja koja se odnose na njihovo pravilno uključivanje u život Nadbiskupije i župnih zajednica, na njihov doprinos evangelizacijskom poslanju Crkve i produbljivanju katoličke vjere čitave zajednice ili posebnih skupina vjernika te na njihovu otvorenost i duh suradnje s crkvenim institucijama i u župnim zajednicama. S druge strane, župnici i drugi pastoralni djelatnici, kao i nadbiskupijska i župna vijeća, trebaju se upoznati s radom i djelovanjem crkvenih pokreta, molitvenih zajednica i udruga, vrjednovati njihov rad i uključivati ih u pastoralno, evangelizacijsko i misijsko poslanje nadbiskupijske i župne zajednice.
- 61** U želji da se izbjegnu mogući nesporazumi i zastranjenja, svi crkveni pokreti, molitvene zajednice i udruge trebaju prethodno urediti svoj društveni i crkveno-pravni status. Pored toga, dobrohotno se preporuča osnivanje komisije koja bi pratila i usklađivala njihov rad i promicala njihovu međusobnu suradnju na području cijele Nadbiskupije. Komisija bi trebala biti sastavljena od kompetentnih svećenika, župnika i pojedinih članova navedenih pokreta, zajednica i udruga.

Ekumenski dijalog i međureligijski odnosi

- 62** Drugi vatikanski sabor posvetio je doličnu pažnju odnosu Katoličke Crkve i drugih crkava te odnosu s nekršćanskim vjerskim zajednicama, odnosno religijama. Jedan od poglavitih ciljeva sabora bio je »promicati obnovu jedinstva

među svim kršćanima«⁶¹ kao protulijek sablazni razdijeljenosti kršćana u različite crkve i konfesionalne zajednice. Stoga Sabor priznaje da je u odijeljenim crkvama, to jest »izvan vidljivih ograda Katoličke Crkve«, prisutna »pisana Božja riječ, život milosti, vjera, nada i ljubav« kao »izvršni elementi ili dobra« jedne Kristove Crkve.⁶²

Slijedeći saborski nauk, a nadalje s ciljem promicanja suradnje oko dobra svih kršćana i svih pripadnika drugih vjerskih zajednica na ovim prostorima, ekumenizam i dijalog predstavljaju se kao neizbježni postulati vremena. Prvotni cilj ili svrha tog nastojanja treba biti međusobno *praštanje* koje potiče proces unutarnje preobrazbe pojedinca i cijelih zajednica, usmjeren prema izgradnji kvalitetna suživota i stvaranju preduvjeta za *pomirenje*, odnosno izgradnji *po-vjerenja* koje je zalag za budućnost.

- 63** Crkva posebnu ulogu pridaje važnosti ekumenizma koji je po sebi posvemašnje duhovni proces. Istinski ekumenizam bi se uvijek trebao temeljiti na *obraćenju srca, molitvi i svetosti života*, što daje naslutiti da ekumenizam nije usputna i dodatna djelatnost za Crkvu, nego bitan i neotuđiv dio njezina sveukupna poslanja.
- 64** S druge strane, međureligijski dijalog predstavlja nešto više teoloških poteškoća i nedoumica, zbog čega se može steći dojam da se zapravo radi o dijalogu između dviju suprotstavljenih istina, pri čemu svaka teži tomu da bude apsolutna. Stoga u kontekstu međureligijskoga dijaloga treba izbjegavati pretjerivanja i svojevrsne zablude koje mogu dovesti do stvaranja »ideologije dijaloga«⁶³, bilo u smislu podređivanja istine dijalogu kao mjestu rađanja i izviranja istine, bilo u smislu međusobnog izjednačavanja i relativiziranja istine. Unatoč svemu tomu, međureligijski dijalog od strane Crkve ne bi smio izostati, a niti postati alternativa njezinu *misijskom poslanju*.

⁶¹ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* (21. studenoga 1964.), KS, Zagreb, 1993., br. 1 (ubuduće UR).

⁶² Usp. UR, br. 3.

⁶³ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Deklaracija o spasiteljskoj jedincatosti i univerzalnosti Isusa Krista i Crkve *Dominus Iesus* (6. kolovoza 2000.), KS (Dokumenti 125), Zagreb, 2000., br. 4.

- 65** Još od uspostave redovite crkvene hijerarhije Crkva vrhbosanska bila je svjesna da, na području koje joj pripada, ekumenizam i međureligijski dijalog nemaju alternativu. Nadbiskup Stadler nesebično se trudio poticati kler i vjernike na otvorenost i pozitivan stav prema drugima i drukčijima, vodeći pritom računa o tadašnjim državotvornim prilikama.⁶⁴

Nažalost, Drugi svjetski rat nanio je nemjerljivu bol i stradanje nevinih ljudi, progonstva, zatočeništva i ubojstva samo zbog nacionalne, vjerske, rasne ili svjetonazorske pripadnosti ili opredijeljenosti. Duboke rane u dušama pojedinaca i narodâ može zacijeliti samo Bog našom pokorom i molitvom, uz ponizno i odgovorno kajanje i međusobno praštanje.

Uspostavom komunističke Jugoslavije, Crkve i vjerske zajednice su stjerane na marginu društva, a ekumenizam reduciran na iščekivanje i skrovitost, sveden na privatne i neslužbene susrete kršćanskoga klera s drugim vjerskim službenicima.

U novonastalim društveno-političkim a vrlo brzo i u ratnim okolnostima, mjesna Crkva je neumorno pozivala na smirenje tenzija i obustavu neprijateljstava, i istovremeno je njegovala stalan kontakt sa svim crkvama i vjerskim zajednicama. To nastavlja činiti sve do danas aktivno sudjelujući u Međureligijskom vijeću Bosne i Hercegovine.

Ekumenizam i međureligijski dijalog na području Nadbiskupije doživjeli su poseban zamah tijekom pastirskog pohoda sv. Ivana Pavla II. Sarajevu, a potom i Banjoj Luci. Njegovi govori i poruke te susreti s vjerskim predstavnicima odisali su tolerancijom i pozivom na suživot.⁶⁵ Isto vrijedi za pohod pape Franje Sarajevu.⁶⁶

- 66** Svjesna nužnosti ekumenskog i međureligijskog dijaloga te bogate baštine koju su joj ostavili rimski prvosvećenici, Crkva vrhbosanska nastavlja predano

⁶⁴ Usp. JOSIP STADLER, *Okružnica Nadbiskupskog ordinarijata*, u: *Vrhbosna* br. 22-24, Sarajevo, 1918.

⁶⁵ Usp. ZORAN FILIPOVIĆ, *Sveti Otac Ivan Pavao II. u pastirskom pohodu 12. i 13. travnja*, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 1997.

⁶⁶ Usp. IVO TOMAŠEVIĆ-NEVENKO HERCEG (ur.), *Mir vama. Papa Franjo u Sarajevu 6. lipnja 2015.*, Sarajevo, 2015, 149-162.

raditi na poboljšanju odnosa i suradnje s predstavnicima i pripadnicima Pravoslavne Crkve, Islamske i Židovske zajednice i drugih kršćanskih i nekršćanskih zajednica. U svemu tome posebnu ulogu ima Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini, osnovano kao nevladina organizacija s ciljem promoviranja pomirenja među narodima u Bosni i Hercegovini, kulture mira i suživota, te zajedničkog rješavanja različitih problema u lokalnim zajednicama.

- 67** Sinodalni hod potvrdio je povijesnu činjenicu da ekumenizam i međureligijski dijalog ostaju trajna zadaća svakog člana nadbiskupijske i župne zajednice. Na nadbiskupijskoj razini, potrebno se uključivati u inicijative sveopće Crkve (npr. molitvena osmina za jedinstvo kršćana), nastaviti podržavati rad postojećih zajedničkih tijela na državnoj i lokalnoj razini te promicati suradnju na onim područjima na kojima je ta suradnja poželjna i moguća. Jedan dio odgovornosti može biti zadaća nadbiskupijskog povjerenika za ekumenizam i međureligijski dijalog.
- 68** Od posebne je važnosti uloga svećenika koji je pozvan razvijati i produbljivati odnose s predstavnicima svih vjerskih zajednica te pokretati ili sudjelovati u inicijativama koje mogu probuditi duh otvorenosti unutar cijele župne zajednice. S tim u vezi, vrlo je važno vjernike upoznavati o drugim zajednicama na području župe ili dekanata, s posebnim naglaskom na ono što nam je zajedničko i različito. Od vjernika se očekuje prije svega da bolje upoznaju i žive vlastitu vjeru, izgrađuju svoju pripadnost vlastitoj Crkvi te budu vjernički zauzeti u svojoj crkvenoj i župnoj zajednici, kako bi svoju vjeru mogli lakše i vjerodostojnije predstaviti drugima i drugačijima, vrjednovati bogatstvo drugih i drugačijih s kojima žive te tako, malo-pomalo, uklanjati strah i predrasude, koji su zapreka ekumenskom dijalogu i otežavaju međureligijske odnose. Sve to istodobno uključuje ustrajnost, strpljivost, odgovornost i djelovanje u skladu s odrednicama crkvenih dokumenata i nadležnih rimskih institucija. Uz sve to, nastojanje oko ekumenskog i međureligijskog dijaloga treba uvijek imati na umu pastoralne i duhovne potrebe vjernika koji žive u mješovitom braku.

Financijsko-ekonomska pitanja

- 69** Saborski su oci bili svjesni da je Crkva i *društvo (societas)* koje ima dvostruku narav: vidljivu i nevidljivu, nutarnju i izvanjsku, osobnu i društvenu, koje »tvoje jednu složenu i nerazdvojivu stvarnost, koja je sastavljena od ljudskog

i božanskog elementa«. ⁶⁷ To vidljivo društvo ili struktura, zemaljska Crkva koja živi i djeluje u povijesti, u vremenu i prostoru zahtijeva, među ostalim, i vremenita dobra za ostvarenje vlastitih nadnaravnih svrha ili ciljeva. ⁶⁸

U skladu s tim potpunijim shvaćanjem Crkve, nove kanonske odredbe potvrdile su prirođeno, *neovisno i potpuno* pravo Crkve »stjecati, posjedovati i otuđivati vremenita dobra te upravljati njima« ⁶⁹ i istodobno odredile vlastite i isključive svrhe Crkve: »uređenje bogoštovlja, briga za dolično uzdržavanje klera i drugih službenika, vršenje djela apostolata i dobrotvornosti, napose prema siromasima«. ⁷⁰ S tim se jasno dalo do znanja da vremenita dobra treba promatrati u kontekstu »crkvenog zajedništva« i »vjerskog poslanja«, koja stoga na crkvenoj razini »trebaju uvijek biti i ostati samo sredstva, a nikada svrha crkvene djelatnosti« ⁷¹, pogotovo ne s ciljem njihovog gomilanja ili bogaćenja.

- 70** Vremenita crkvena dobra su jedno od važnijih pitanja o kojemu Crkva vrhbosanska treba dodatno razmatrati. Razlog ne treba tražiti u objektivnoj i sve izraženijoj poteškoći osiguranja dostatnih sredstava za redovito djelovanje i vršenje poslanja. Razlozi su prije svega potreba za usvajanjem ispravnog odnosa prema svim vrstama crkvenih vremenitih dobara, vjerodostojno upravljanje istima prema crkvenim načelima, ujednačeno i pravedno korištenje, planiranje godišnjeg poslovanja Nadbiskupije i svih župâ uz pomoć stručnjaka te članova ekonomskih vijeća, eventualno uvođenje računalnih programa za interno knjigovodstvo, a nadasve razvijanje veće ekonomske solidarnosti među župama, prezbiterima i svim strukturama.
- 71** Treba svakako uzeti u obzir činjenicu da se dosadašnji glavni izvori sredstava: *milostinja* i *donacije* katoličkih dobrotvornih organizacija, pojedinih biskupskih konferencija, partnerskih biskupija i domaćih vlasti (općinske, županijske,

⁶⁷ Usp. LG, br. 8.

⁶⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* (7. prosinca 1965.), KS, Zagreb, 1993., br. 76 (ubuduće GS).

⁶⁹ ZKP, kan. 1254, §1.

⁷⁰ ZKP, kan. 1254, §2; usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis* (7. prosinca 1965.), KS, Zagreb, 1993., br. 17.

⁷¹ NIKOLA ŠKALABRIN, *Vremenita crkvena dobra*, u: *Bogoslovska smotra* 75 (2004), br. 1, 199.

federalne, državne, distrikt Brčko) ne mogu više smatrati temeljem financijske i ekonomske stabilnosti Nadbiskupije i pojedinih župa.

- 72** Potrebno je, dakle, tražiti nove načine financijsko-ekonomske stabilnosti. Sinodalni hod je ukazao na dva moguća načina koje treba dodatno domisliti:
- a. Bolje korištenje raspoloživog prostora za potrebe središnjih nadbiskupijskih ustanova i drugih ureda i davanje suvišnog prostora u najam ili za pokretanje aktivnosti i projekata koji mogu biti izvor stalnih primanja, a što se već pokazalo mogućim kod nekih crkvenih ustanova.
 - b. Redoviti doprinos prezbitera koji pastoralno djeluju izvan Nadbiskupije, bilo u inozemnoj pastvi bilo u biskupijama Republike Hrvatske i drugih zemalja, kao i prezbitera koji djeluju na području Nadbiskupije a imaju redovna primanja iz proračunskih sredstava. U tom smislu, potrebno je usvojiti načelo prema kojemu bi spomenuti prezbiteri na mjesečnoj i godišnjoj razini davali svoj doprinos za potrebe Nadbiskupije, ne izostavljajući pritom i druge prezbitere koji djeluju u središnjim nadbiskupijskim ustanovama i na župama.
- 73** O boljem iskorištavanju vlastitoga prostora trebaju također razmišljati župe u gradskim središtima, pazeći pritom da se ni na koji način ne dovede u pitanje dobar glas župe i funkcionalnost župnog ureda.
- 74** U svim župama potrebno je senzibilizirati vjernike da prema svojim mogućnostima sudjeluju u akciji *Nedjelja solidarnosti* koju je 2016. godine pokrenula Biskupska konferencija BiH s ciljem da župe s brojnijim vjernicima podupiru župe na kojima je ostao mali broj vjernika. S tim u vezi, Crkva vrhbosanska želi izraziti svoju duboku zahvalnost za dosadašnju pomoć i solidarnost koju su osjetile mnoge župne zajednice.
- 75** Crkva vrhbosanska također duguje veliku zahvalnost svim vjernicima koji dobrovoljno i darežljivo doprinose za crkvene potrebe, uzdržavanje svećenika i evangelizaciju. To se nadasve odnosi na milostinju, pristojbe, priloge za slavljenje sakramenata⁷² i druge doprinose, koji trebaju biti jednaki na čitavom području Nadbiskupije.

⁷² Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 118.

- 76** Odgovorno i darežljivo sudjelovanje vjernikâ u životu nadbiskupijske i župne zajednice trebaju pratiti krjeposni primjeri uporabe novca od strane prezbitera, »bilo skromnim načinom života i bez pretjerivanja na osobnoj razini bilo transparentnim upravljanjem župnim dobrima koje se ne mjeri *planovima* župnika ili male skupine ljudi, koji su možda i dobri, ali apstraktni, nego stvarnim potrebama vjernikâ, posebno najsiromašnijih i najpotrebnijih«. ⁷³
- 77** Tijekom sinodalnog hoda ukazano je na druga pitanja i izazove koji zahtijevaju adekvatne odgovore, kao što su:
- Održavanje crkvenih objekatâ, grobaljâ i kapelicâ posebno u župama s malim brojem vjernika. U nekim župama, vjernici preko mjesnih udruga preuzimaju brigu o grobljima i kapelicama, ali u većini župa to još nije slučaj.
 - Evidencija crkvene imovine, nadbiskupijske i župne, koja je u posjedu i ima regulirano vlasničko pravo ili ga još uvijek nema, te imovine koja nije u posjedu i nema regulirano pravo vlasništva.
 - Gradnja novih i obnova postojećih crkvenih objekata (župne i filijalne crkve, kapelice, župni uredi) te uređenje liturgijskog prostora, koje je moguće poduzimati uz poštivanje odgovarajuće procedure i važećih odredbi. ⁷⁴

Socijalni (društveni) nauk Crkve

- 78** Svetopisamski tekstovi Starog i Novog zavjeta jasno naglašavaju društveno-socijalnu svijest i dimenziju djelovanja svakog vjernika i cijele Crkve. To možemo posebno vidjeti u evanđeoskim izvještajima u kojima Isus kao kriterij ulaska u blaženu vječnost postavlja konkretna djela ljubavi prema »najmanjima« (usp. Mt 25,31-46). Socijalni (društveni) nauk Crkve želi navijestiti i aktualizirati evanđelje u složenoj stvarnosti suvremenog društva i čovjeka uopće, s posebnim naglaskom na kršćansku sliku čovjeka i društva i na dostojanstvo ljudske osobe. Stoga se može odrediti kao bogata baština koju je

⁷³ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice*, br. 120.

⁷⁴ Usp. *Odredba za postupak odobrenja gradnje i građevinskih planova*, koja je donesena odlukom nadbiskupa Vinka Puljića od 5. prosinca 2007., br. 1472/2007 (*Vrhbosna 4/2007*, 265-268).

Crkva postupno stekla iz Božje riječi i iz svoje otvorenosti promjenjivim prilikama u kojima žive narodi u raznim povijesnim razdobljima.

Tijekom vremena Crkva je, na temelju Objave i Tradicije, iskristalizirala i definirala trajna načela društvenog nauka koji služe kao polazišna točka za promišljanje i prosuđivanje stvarnosti: 1. dostojanstvo ljudske osobe i njezina prava; 2. opća namjena dobara s posebnom pozornošću prema najslabijima i najsiromašnijima; 3. opće (zajedničko) dobro; 4. supsidijarnost; 5. solidarnost.⁷⁵

Pored toga, u socijalnim enciklikama i drugim dokumentima Crkva je iznijela svoj stav o gospodarskim, političkim, socijalnim i kulturnim pitanjima, ali i o problemima koji idu na štetu općeg dobra i koji utječu na dostojanstvo ljudske osobe, obitelji, zajednicâ i narodâ, te brige za okoliš čije se uništavanje najviše odražava na najsiromašnije dijelove čovječanstva.

- 79** Širenje i prenošenje socijalnog (društvenog) nauka čini sastavni dio evangelizacijskog poslanja Crkve⁷⁶ te on stoga ima izrazito pastoralnu orijentaciju. Odatle potreba da se vjernike, prije svega, dublje upoznaje s njegovim sadržajem, a posebno o pitanjima koja se tiču socijalne i društvene stvarnosti u kojoj Crkva živi i djeluje. Treba pri tome imati u vidu specifičnu ulogu koju Crkva ima u nastojanju oko ostvarenja pravednosti u društvu. Poštujući legitimnu autonomiju vremenitih stvarnosti i činjenicu da je pravedno uređenje društva prvotna zadaća politike, Crkva se preko svojih zakonitih pastira uključuje u ostvarenje pravednijeg društva kroz racionalnu argumentaciju i buđenje duhovnih snaga, dok na vjernike laike spada zadaća da se izravno uključe u rad na uspostavi pravednih odnosa u društvu i državi.⁷⁷
- 80** Potaknuta sinodalnim promišljanjima Crkva vrhbosanska želi socijalni (društveni) nauk širiti svim sredstvima suvremenog doba (člancima, knjigama, novinskim priložima, katoličkim portalima), organiziranjem seminara u župama

⁷⁵ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, KS, Zagreb, 2005., br. 105-196.

⁷⁶ Usp. IVAN PAVAO II., Enciklika o dvadesetoj obljetnici enciklike *Populorum progressio Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), KS (Dokumenti 89), Zagreb, 1988., br. 41 (ubuduće SRS).

⁷⁷ Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika o kršćanskoj ljubavi *Deus caritas est* (25. prosinca 2005.), KS (Dokumenti 143), Zagreb, 2006., br. 28-29 (ubuduće DCE).

i formacijom unutarcrkvenih pokreta od kojih mnogi imaju naglašenu i socijalnu dimenziju, ne isključujući mogućnost osnivanja centra za socijalna i društvena pitanja. Na taj način vjernicima bi se pružila pomoć da svoju životnu stvarnost ispravnije tumače i pronalaze odgovore u svjetlu ljudskih i kršćanskih vrijednosti, i ujedno postanu svjesni odgovornosti koju imaju kao vjernici laici u društvu u kome žive. Iako svjesna potrebe da ukazuje na nepravde i suvremena zla (npr. mito, korupcija) koji negativno utječu na život pojedinaca i cijelo bosanskohercegovačko društvo, mjesna Crkva želi prije svega ostati vjerna svojoj daleko važnijoj zadaći navještaja vizije društva koja se temelji na evanđeoskim vrijednostima i socijalnom (društvenom) učenju Crkve.⁷⁸

⁷⁸ Usp. SRS, br. 41.

Sinodsko povjerenstvo za pastoralno područje

Pastoral župne zajednice

- 81** Prema naučavanju sv. Ivana Pavla II. župa je mjesto očitovanja i ostvarenja Crkve koja živi među kućama svojih sinova i svojih kćeri. Ona je »obitelj Božja«, »zajednica vjernika«, »obiteljski, bratski i otvoren dom«, bez obzira na sve različitosti i situacije u kojima se može nalaziti.⁷⁹ Upravo ovim mislima želimo započeti razmišljanje o pastoralu župne zajednice na prostoru Vrhbosanske nadbiskupije. Odmah na početku treba uzeti u obzir aktualnu situaciju i raznolikost župa koje u njoj djeluju. To su specifičnosti koje se trebaju uzeti u obzir kod donošenja bilo kojeg zaključka. Činjenica o 13 dekanata koji su organizirani na području Nadbiskupije, kao i činjenica da je u svakom dekanatu i neka povratnička župa, kao i župa s malim brojem vjernika govori o složenim okolnostima. Svaku župu prati iseljavanje vjernika. Posebna je situacija kod prognanih i potom povratničkih župa. Postojanje gradskih, prigradskih i ruralnih župa daje još jednu težinu kod obrade različitih aktivnosti za župni pastoral. Iseljavanje stanovništva je jedan od gorućih problema koji se ne rješava ni na razini države, a kamoli na razini jedne župne zajednice. Demografski pad je prisutan u svim državama na ovim prostorima, a može se pripisati i pomodarstvu i manjku želje za tradicionalnim vrijednostima velikih obitelji. Sve je ovo potrebno imati na umu ukoliko želimo promišljati o izazovima pastora župne zajednice u Nadbiskupiji.
- 82** Župna pastoralna vijeća i Župna ekonomska vijeća kao izraz sinodalnosti, sudjelovanja i sudjelovanja svih u crkvenom djelovanju su obvezatna na području Nadbiskupije. Čini se da je uz početak priprema za Sinodu i njezino

⁷⁹ IVAN PAVAO II., Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu *Christifideles laici* (30. prosinca 1988.), KS (Dokumenti 93), Zagreb, 1990., br. 26 (ubuduće CL).

događanje počeo i put aktivnijeg života župnih vijeća. S rastom broja dekanatskih sinodalnih zasjedanja rastao je i interes i rad vijeća. Tako je organiziranost svedena na vrlo visoku razinu glede broja članova, broja održanih sastanaka i drugo. Također, kroz ankete se moglo doći do informacije da je općepoznato što su oblasti djelovanja vijeća i kako je njihov rad neupitan. Pozitivni primjeri sa terena – dekanatska zasjedanja omogućila su pristup informaciji i dobre praktične primjere koji su se mogli iskoristiti kao primjeri dobre prakse za sve. Tako na primjer postoje humanitarne udruge koje rade u nekim župnim zajednicama i koje su postigle visoku razinu svojih aktivnosti čime su uveliko poboljšale život u župnoj zajednici. Bilo bi potrebno upravo, s obzirom na ova pozitivna iskustva, organizirati formativne susrete za članove pastoralnih vijeća kako bi bili osnaženi preuzeti određene pastoralne uloge unutar svojih župnih zajednica. Uz to će biti važno organizirati i duhovne obnove na župnoj, dekanatskoj ili nadbiskupijskoj razini kako bi članovi ovih vijeća mogli rasti u vlastitoj vjeri iz koje će moći crpiti snagu pastoralnu aktivnost i življenje vlastitih kršćanskih uvjerenja.

- 83** Ministranti i ministrantice su jedna od svijetlih točaka u župama i to opet do određenog godišta, kada ne bude više “popularno” biti ministrant, jer je u mnogim našim župama tradicija da ministranti budu osnovnoškolske dobi. Pjevači su također vrlo poželjna skupina u župnoj zajednici, jer daju svečanu notu misnom slavlju. U nekim župnim zajednicama, postojanje više crkvenih zborova primjer je organiziranosti i uspješnosti. Međutim, i tu se treba pitati je li uvijek poželjno dati prednost izvodenju po notama liturgijskih pjesama ili onom u duhu zajedništva koji dolazi iz zajedničkog pjevanja svih, pa makar i ne uvijek preciznom. To se opet svodi na onaj primarni cilj, osjećaj svjedočenja vjere kroz sami čin ustrajnosti u zajedničkoj molitvi i pjesmi. Čitači, kao organizirana skupina u župi, često nemaju praksu održavanja sastanaka i pripreve za misna čitanja. Obično su to učenici osnovne škole, ponegdje i članovi FRAME, a ponekad su to i stariji članovi župne zajednice. Stav je prema ovoj skupini kako treba biti organizirana i treba se sastajati na način da se odredi raspored po misama i da se zna tko kada čita. Takav se primjer koji već postoji u nekim župnim zajednicama pokazao učinkovit i olakšavao je rad župnika. Bilo bi potrebno i za ove tri skupine na župnoj, dekanatskoj i nadbiskupijskoj razini organizirati redovne formativne susrete koji će ohrabriti njihove članove u daljnjem odgovornom doprinosu životnosti župne zajednice. Uz ove formativne susrete važno je pripremiti i organizirati duhovne obnove na različitim razinama i omogućiti što većem broju članova ovih skupina sudjelovanje u trenutcima intenzivnih i dobno usmjerenih duhovnih obnova.

- 84** Župni vjeronauk pokazao se kao dugotrajna dvojba između postojanja školskog vjeronauka ili vjeronauka u župi? Premda se često u praksi doživljava da se prednost daje školskom vjeronauku, potrebno bi bilo zadržati i praksu župnog vjeronauka koja će uključiti sve skupine djece i mladih, a ne samo one koji se pripremaju za sakrament prve pričesti i krizme. Moglo bi se poraditi na većoj uključenosti završenih teologa u župnoj zajednici kojoj pripadaju, a posebno s obzirom na uključenost u župnu katehezu i službu čitača. Trebalo bi napraviti zajedničke seminare vjeroučitelja u školama i župnika koji će biti mjesto dogovora na temu životnosti župne zajednice i odgovornosti svih vjernika za to.
- 85** Sakramenti su jedan od najvažnijih dijelova života vjernika župnih zajednica, ma o kojem se radi. Obredi krštenja, pričesti, krizme i ženidbe su na ovim prostorima tradicionalno povezane s velikim slavljinama i obiteljskim druženjima. Vrlo često praćena su bogatim i skupim poklonima, kao i velikim troškovima obilježavanja istih, te potragom za bogatim kumovima. Često nedolično oblačenje, kao i ponašanje, daje naslutiti kako su se izgubile prave vrijednosti o sakramentima i da se naglasak daje onom izvanjskom, a ne onom što treba značiti unutar svake osobe. Svima je to općepoznato, ali kako to preobraziti. Često članovi obitelji ne shvaćaju sakrament bolesničkoga pomazanja kao milost Duha Svetoga koji u patnji i boli s kojom se susreće bolesnik može samo pomoći. Vjernici bježe od ovog sakramenta, smatrajući ga prizivom smrti. Na ovom području bit će potrebno uzeti u ruke *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici* koji je izdala BK BiH i raditi na boljoj katehezi za pojedine sakramente.⁸⁰
- 86** Župni Caritas jedna je od aktivnosti koje su jako prisutne u većini župnih zajednica, ali ne na standardni organizirani način. Ono što je bitno istaći, jest kako se u svakoj župi vrijedno radi na prikupljanju informacija o ugroženim obiteljima i na primjeren se način o njima skrbi. Jako siromašnih obitelji u našim župnim zajednicama nema ili nisu evidentirane. Postaviti se može pitanje jesmo li možda pretvorili svoj život u onaj smisao ostvarenja osnovnih egzistencijalnih potreba, a zaboravili smo siromaštvo u duhovnom obliku. Često se zaboravljaju i članovi vlastite obitelji koji su stari, bolesni i nemoćni

⁸⁰ BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE, *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici*, Sarajevo, 2008.

u ovom svijetu brzoga življenja. Otvoriti vrata usamljenima i odbačenima, kroz različite projekte, zadaća je s kojom se trebaju baviti i članovi župnoga Caritasa. Svjesni smo činjenice odlazaka mladih i napuštanja starih roditelja, ali ovdje se treba posvetiti pažnja srednjoj generaciji koja bi mogla pridonijeti rješenju ovoga problema. Franjevački svjetovni red, tamo gdje je organiziran, treba dati punu pozornost ovom pitanju.

- 87** Vjernici koji su napustili svoje matične župe privremeno zbog zaposlenja u drugim zemljama, a koji se često, uz veće blagdane u njih vraćaju, osjećajući se župljanima, u tim župama su zasigurno skupina koja zahtijeva posebnu zauzetost i brigu. Tako bi za njih uz redovite župne aktivnosti mogli organizirati određene susrete prigodom njihovih godišnjih odmora i vidjeti koje su njihove potrebe i na koji se način oni mogu i žele uključiti u život župnih zajednica u Nadbiskupiji.
- 88** Nada i očekivanja moraju biti izvor i svojevrsni alat na putu svjedočenja vjere u župnoj zajednici kao Crkvi u malom. Obitelj kao temelj župne zajednice, već je toliko spomenuta u svakodnevnom životu, govoru, pa se stječe dojam kako sami sebe uvjeravamo o značaju obitelji i nije potrebno to posebno naglašavati. Primjeri s terena često govore o suprotnostima u ponašanju roditelja i djece, na način da se roditelji postavljaju zaštitnički ne želeći da im djeca osjete težinu rada, ustajanja, žrtve. Zašto je potrebno toliko govoriti, a ne potruditi se djelima pokazati o svemu što dolazi iz obiteljskoga života.

Svjedočenje vjere kroz ljubav prema bližnjemu, kroz oprost mogu se smatrati prioritetima kod eventualnog organiziranja seminara i duhovnih obnova za vjernike u župama. Kada se govori o nekim seminarima, jako su priznati stručnjaci, ali je vrlo važno približiti teme relativno manje obrazovanom članstvu župnih zajednica. Isto tako, bez obzira što Riječ Božja uvijek treba biti u središtu svake propovijedi, može se primijetiti kako je župnik u centru kad se kroz propovijed obraća vjernicima i, ako to nije u srčanom i nadasve iskrenom obraćanju, to se vrlo brzo osjeti u župi. Treba istaći da kroz takvu živu Riječ vjernici najprije osjete i dožive poruke evanđelja. Oduševljenost, marljivost i volja za radom moraju biti sastavni dio karaktera kako župnika tako i vjernika. Jedno bez drugo ne ide i ne daje rezultate. Svjedoci smo različitih aktivnosti koje završe prije nego se vide rezultati i to najčešće zbog pada volje i zamora. Uključivanje roditelja i laika u aktivnosti župnog vjeronauka i sakramenata bit će potrebno. Prijedlog za pomicanje primanja sakramenta krizme u prvom razredu srednje škole nije naišao na pozitivno mišljenje u provedenim anketama tijekom pripremnih dekanatskih susreta. Bit će potrebno uključivanje

stručnjaka iz različitih oblasti teologije, psihologije i psihijatrije u eventualne seminare i duhovne obnove zbog suvremenog načina života i nekih pojava koje članovi obitelji ne mogu nadići sami. Nadalje, u provedenim anketama primijećen je izostanak zajedničke molitve u obiteljima i molitve kod zajedničkih obroka.

- 89** Bračno savjetovalište potrebno je zbog već poznate činjenice poraznih statističkih podataka o broju neuspješnih brakova. Često je razlog nedovoljna priprava za brak, koja u samoj organizaciji za ženidbu spada u drugi plan, te je sve potrebno odmah i sad, bez dovoljne staloženosti. U isto vrijeme treba naglasiti, kako je napravljen veliki pomak kada je riječ o pripravama za brak i sve se više mladih odlučuje na sudjelovanje u tečajevima pripreme za brak, te kako većina župnika inzistira na stajalištu da se bez pripreme ne može dobiti odobrenje za sakramentalni brak.
- 90** Teška ekonomska situacija u zemlji, također je teret koje obitelji prolaze same i bez organizirane pomoći. Može se i na tom polju uključiti laički korpus kroz Caritas i to na način da se prepoznaju obitelji koje su u stanju potrebe. Mogućnost pronalaska načina uključivanjem u rad župne zajednice i rad župnih vijeća može dovesti do poboljšanja na ovom području. Timski rad bi trebalo isticati kao temelj napretka, temelj dobrih rezultata na duže staze. Odgovornost je jedna od najpoželjnijih odlika svih članova župne zajednice. Jedan od primjera koji govore o neodgovornom ponašanju, jeste i primjer poslodavaca koji idu redovito na misu, te su čak i članovi župnih pastoralnih vijeća, a radnicima ne isplaćuju pravednu plaću i isto tako ih raspoređuju na radna mjesta i nedjeljom. Bit će potrebno timski raditi na povećanju značajnosti odgovornog katolika laika i laikinje u suvremenom svijetu i njegovati tradicionalne vrijednosti našeg mentaliteta uz ugradnju pozitivnih stavova. Potrebno je dati i veću ulogu ženi u crkvenim strukturama i službama. Nadalje, treba raditi na povratnoj informaciji s obzirom na stanje na terenu i na seminarima i duhovnim obnovama za sve članove župne zajednice, bez privilegiranih. Kada se govori o timskom radu, prvenstveno mislimo na župnu zajednicu, župna vijeća, župnika i stručnjake iz različitih područja znanosti. Bit će potrebno razvijati sinodalni pastoral (zajednički hod) kako bismo doprinijeli pastoralnom obraćenju župne zajednice u službi evangelizacije, te još zauzetije raditi na pripremi župnog pastoralnog kalendara i usklađivanju istog s pastoralnim kalendarima na razini Nadbiskupije i različitih muških i ženskih redovničkih zajednica.

Pastoral braka i obitelji

- 91** Analiza braka i obitelji u Vrhbosanskoj nadbiskupiji zahtijeva interdisciplinarni pristup, poznavanje prilika, društva i vrijednosti koje se proklamiraju i žive u suvremenom svijetu. Brak i obitelj kao univerzalna i najstarija institucija izložena je mnogim izazovima, pogođena različitim dubokim i progresivnim promjenama društva i kulture koji nerijetko afirmiraju i propagiraju vrijednosti koje su nespojive s evanđeoskom porukom. Unatoč turbulentnim promjenama, mnoge obitelji ostaju vjerne tradicionalnim vrijednostima izvorne institucije braka i obitelji, ali postoje i one obitelji koje su zapale u poteškoće, nesigurnosti, neznanje, i dovode u sumnju smisao bračnog i obiteljskog zajedništva.

Kako bismo razumjeli kontekst braka i obitelji u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, važno je poznavati specifične datosti koje mogu nepovoljno utjecati na bračnu i obiteljsku dinamiku. Radi sustavnog razumijevanja te specifičnosti možemo promatrati kroz: *psihološke posljedice* neizliječenih i još uvijek prisutnih ratnih rana i transgeneracijski prijenos trauma koje mogu utjecati na formiranje psihološki krhkog identiteta, te mogu pogodovati razvoju nezrele osobnosti ili čak razvoju nekih poremećaja osobnosti; *tranzicijske promjene* koje su uslijedile nakon završetka rata pogodovala su nekritičkom prihvatanju modernih ideologija koje su u suprotnosti s kršćanskim vrijednostima braka i obitelji; *ekonomsko-političku situaciju* koja se u zadnjih nekoliko godina usložnjava i onemogućuje stabilnu egzistenciju, što potiče čitave obitelji da se uključe u iseljenički val. Ova tri čimbenika u interakciji mogu biti razlogom dubokih kriza koje proživljavaju današnje obitelji, a nerijetko interakcija ovih čimbenika je u pozadini rastućeg broja nefunkcionalnih, ali i zabrinjavajuće rastućeg broja civilno rastavljenih brakova.

Povećan je broj bračnih zajednica koje proživljavaju teške krizne faze ili se čak odlučuju na rastavu od stola i postelje u prvih 5 godina braka, za razliku od ranijih razdoblja kada su se bračne poteškoće pojavljivale nakon 15 ili 20 godina zajedničarskog života. Sagledavajući cjelokupni kontekst društva i transformacije pojedinca kao i obiteljske zajednice, vidimo da su tradicionalni brak zamenili novi modeli modernog braka. Dok je tradicionalni brak više usmjeren na dobro supruga i odgoj potomstva, svojstvo je modernog braka da su na prvom mjestu muž i žena, odnosno ostvarenost njih kao individua u braku. To dovodi do zaključka da ustrajnost u modernoj koncepciji braka ovisi o samoostvarenju osoba unutar bračnog i obiteljskog suživota. Suvremena društvena i kulturna strujanja donose i jedan novi koncept braka i obitelji, koji ne odgovara izvornoj, biblijskoj stvarnosti braka i obitelji. Stoga je potrebno shvaćanju današnjeg čo-

vjeka približiti evanđeosku sliku braka i obitelji i raditi na njezinu obnavljanju. Usprkos porastu vidljivih kriza, brak – shvaćen unutar kršćanske poruke – nije izgubio na važnosti već se i dalje smatra poželjnom vrijednošću koja privlači mlade parove, što potvrđuju i zaručnici koji u sve većem broju sudjeluju u tečajevima pripreme za sakramentalni brak. Pastoralna analiza ukazuje i na značajan broj neoženjenih mladića i neudanih djevojaka koji ostaju “sami” iz različitih razloga. Stoga bi poseban pastoralni naglasak trebao biti usmjeren i prema njima kako bi ih se ohrabrilo i osnažilo za stupanje u kršćanski brak.

- 92 Izvještaj o Stvaranju donosi nam prvi govor o obitelji. Sam Bog je začetnik institucije braka i obitelji.⁸¹ Drugi vatikanski koncil definira ženidbu kao intimnu i životnu zajednicu bračnog života muškarca i žene i bračne ljubavi koja je usmjerena uzajamnom darivanju, plodnom zajedništvu, odgovornom roditeljstvu te življenju afektivno-seksualne dimenzije u skladu s Božjim naumom.⁸² Sakramentalna ženidba podrazumijeva ukorijenjenost bračnoga para u Kristu, a sakramentalni ženidbeni vez predstavlja trijadni odnos, jer sam Krist po sakramentu ženidbe dolazi ususret zaručnicima. Krist je izvor sakramentalne milosti u kršćanskom braku koja je dar za posvećenje i spasenje supružnika. Svojim bračnim životom supružnici uprisutnjuju odnos Krista s njegovom Crkvom, podsjećajući na ono što se dogodilo na križu.⁸³ Brak i obitelj ranjenu istočnim grijehom otkupio je Isus Krist, uzdigavši je na razinu sakramentalnog znaka, te ona postaje slika i prilika Presvetog Trojstva.⁸⁴ Supružnici postaju živi svjedoci Božje ljubavi te sudjeluju u izgradnji Kraljevstva Božjeg na zemlji.

Sam Krist, trajno prisutan u bračnom zajedništvu, jača supružnike da se mogu ljubiti nadnaravnom ljubavlju, bezuvjetno prihvaćati jedno drugo, opraštati jedno drugome te zajedno nositi terete bračne i obiteljske zbilje.⁸⁵ U braku i obitelji stvaraju se različiti međuljudski odnosi: zaručnički, očinsko-majčinski,

⁸¹ IVAN PAVAO II., Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu *Familiaris consortio* (22. studenoga 1981.), KS (Dokumenti 64), Zagreb, 1981., br. 3 (ubuduće FC).

⁸² Usp. GS, br. 47-52.

⁸³ Usp. FC, br. 13.

⁸⁴ Usp. FRANJO, Posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji *Amoris laetitia* (19. ožujka 2016.), KS (Dokumenti 171), Zagreb, 2016., br. 71 (ubuduće AL).

⁸⁵ Usp. KKC, br. 1642.

sinovski, bratski, preko kojih je osoba uvedena u »ljudsku« i »Božju« obitelj.⁸⁶ Samo kroz Božji stvoriteljski naum obitelj može otkriti svoj pravi identitet i poslanje, odnosno zadaće koje iz njega proizlaze: »stvaranje zajednice osoba, služenje životu, sudjelovanje u razvoju društva i sudjelovanje u životu i poslanju Crkve.«⁸⁷ Obiteljsko okruženje je »škola potpunije čovječnosti«⁸⁸ i primarne socijalizacije u kojoj se uči »odnositi prema drugima, slušati i dijeliti, biti strpljiv i pokazati poštovanje.«⁸⁹ Osim odgoja za naravne vrijednosti, obiteljski dom je »prva škola kršćanskog života«⁹⁰, mjesto razvoja duhovne dimenzije i religioznog identiteta.

- 93** Jedan od glavnih prioriteta u pastoralu braka i obitelji treba biti pedagogija praćenja, koju papa Franjo imperativnim tonom ističe: »Crkva će svoje članove – svećenike, redovnike i vjernike laike – morati uvesti u to 'umijeće praćenja drugoga', kako bi svi naučili izuti svoje sandale pred svetim tлом drugoga (usp. Izl 3,5). Ritam toga praćenja mora biti odmjeren i ohrabrujući, odražavajući našu bliskost i pogled pun poštovanja i suosjećanja, koji ujedno ozdravlja, oslobađa i potiče rast u kršćanskom životu.«⁹¹ Sveti Otac ističe važnost praćenja kroz različite razvojne obiteljske stadije, uz posebno praćenje osoba koje su doživjele bračne poteškoće. On ukazuje na sljedeće: *pratiti zaručnike na putu cjelovite pripreve za ženidbu, pratiti bračne parove u prvim godinama bračnog života, pratiti osobe nakon prekida i rastave bračnog zajedništva, pratiti obitelji koje su izgubile bliskog člana obitelji, pomoći roditeljima u rastu i sazrijevanju u roditeljskoj ulozi.* U pastoralnu pratnju, također, treba uključiti *vjernike koji stupaju u mješovite ženidbe, ženidbe supružnika različitih vjera, te osoba koje su doživjele nasilje i zlostavljanje u obitelji.*⁹²
- 94** Prema podacima prve sinodske ankete, tema braka i obitelji zauzima najvažnije mjesto. Ovi početni rezultati potvrđeni su kasnije u odgovorima dobive-

⁸⁶ Usp. FC, br. 15.

⁸⁷ FC, br. 17.

⁸⁸ GS, br. 52.

⁸⁹ AL, br. 276.

⁹⁰ KKC, br. 1657.

⁹¹ EG, br. 169.

⁹² Usp. AL, br. 199–290.

nim u drugom sinodskom istraživanju, koje je bilo isključivo posvećeno braku i obitelji. Tema braka i obitelji jasno prožima cijelo tkivo sinodskoga hoda, te se kroz različite ankete mogu identificirati poteškoće, izazovi, svjetla i tame današnje obitelji u Nadbiskupiji.

U svrhu detaljne analize bračne i obiteljske dinamike, na temelju rezultata anketâ provedenih za vrijeme dekanatskih zasjedanja, čimbenike koji utječu na bračno i obiteljsko zajedništvo možemo podijeliti u dvije skupine: unutar-obiteljski i izvan-obiteljski čimbenici. Prvu skupinu, unutar-obiteljske čimbenike treba promatrati kroz dva vida: osobni i međuljudski. Pod osobnim vidom podrazumijevamo strukturu osobe, njezine psihološke datosti koje joj mogu omogućiti rast u vrijednostima, ili suprotno, mogu ograničiti, a u nekim slučajevima i blokirati rast u vrijednostima i idealima bračnog i obiteljskog života.

Prema sinodskim istraživanjima uočavaju se značajni pokazatelji koji ukazuju na manjak zrelosti na naravnoj (psihološkoj) i nadnaravnoj (duhovnoj) razini. Nerijetko se radi o afektivnoj nezrelosti koja je stup psihološke nezrelosti. Afektivna nezrelost kod mladih koji se pripremaju za kršćanski brak uočljiva je u traženju afektivno-seksualnih zadovoljstava koji nisu u skladu s vrijednostima kršćanskog braka. U prilog tome ide i istraživanje koje je provedeno 2014. godine nad uzorkom od 246 osobe, odnosno 123 katolička para koji su pohađali tečaj priprave za brak.⁹³ Prema provedenom istraživanju 83 % zaručnika živi seksualnost na način koji nije u skladu s katoličkim naukom, odnosno 79 % zaručnica. Drugim riječima, parovi koji su u neposrednoj pripravi za brak prakticiraju redovito seksualne odnose, i skoro 50 % ispitanih to ne ispovijeda.

Sinodske ankete, također, ukazuju na krhkost psihološkog identiteta te pojavu različitih poteškoća u vidu raznih strahova, obeshrabrenja, osjećaja bespomoćnosti, te pojavu sve učestalijih depresivnih i tjeskobnih stanja. Sve je prisutnija sklonost k ovisničkim ponašanjima, poput alkoholizma i ovisnosti o kladionicama, televiziji, kompjutoru, društvenim mrežama koje na različite načine ugrožavaju cijelu obitelj i njezine članove.

⁹³ Usp. SANDA SMOLJO, *The influence of Catholic identity on the development of Christian intersubjectivity within the dynamics of the catholic couple*. Estratto della dissertazione per il dottorato nell'Istituto di psicologia della Pontificia università Gregoriana, Roma, 2015., 53–74, FC, br. 13.

U okviru radionica koje su provedene na tečajevima za sakramentalni brak u Vrhbosanskoj nadbiskupiji od 2016. do 2021., zaručnici su samostalno identificirali sljedeće bolne točke koje se mogu vidjeti u partnerskim odnosima: egoizam, impulsivnost, manjak tolerancije, sebičnost, manjak odgovornosti prema partneru i novom obliku života. Osobna nezrelost partnera može nepovoljno utjecati na razvoj međusobnih odnosa i dinamike unutar bračne i obiteljske zajednice.

Prema rezultatima sinodskih anketâ komunikacija u obiteljima ozbiljno je narušena, a u nekim obiteljima uočljivi su ne samo nezreli već i nefunkcionalni, patološki oblici komuniciranja. Isti rezultati su dobiveni iz radionica sa zaručnicima provedenim na tečajevima za sakramentalni brak od 2016. do 2021. godine. Sudionici tečaja najčešće prepoznaju kako je komunikacija narušena neprikladnim oblicima verbalnog i neverbalnog komuniciranja, koje se manifestira kroz pasivno ili agresivno ponašanje. Zreli (asertivni) oblik komuniciranja je rijetka pojava, češće se radi o agresivnom, napadačkom stilu komuniciranja, preko kojeg se žele ispuniti vlastiti, sebični interesi.

Nadalje, istraživanja pokazuju kako se, osim neprikladne ili narušene komunikacije u obiteljima zbog pretjerane ovisnosti o televizoru, kompjutoru i društvenim mrežama, pojavljuje općenit nedostatak komuniciranja među članovima. Nije rijetkost susresti obitelji koje imaju poteškoća s prepoznavanjem, prihvaćanjem i usmjeravanjem frustracije, ljutnje ili agresije na prikladan način. Zbog toga, neki članovi koji se ne znaju nositi s neugodnim i bolnim emocijama, bježe u virtualni svijet, svijet fantazije u kojem zadovoljavaju svoje neispunjene želje, te s vremenom razvijaju ovisnosti o društvenim mrežama.

- 95 Utjecaj izvan-obiteljskih čimbenika možemo promatrati kroz dva vida: *utjecaj društveno-kulturalnih strujanja* i *egzistencijalna nesigurnost*. Utjecaj društva i kulture koji propagiraju vrijednosti koje nisu u skladu s kršćanskim vrijednostima nije zanemariv. Ovo je posebno vidljivo po pitanju življenja seksualnosti, relativiziranju bračne zajednice, redefiniranju bračne stvarnosti. Važno je naglasiti da se i kod kršćanskih parova mogu uočiti popustljivi moralni dinamizmi po pitanju življenja seksualnosti prije braka, eksperimentiranje braka na probu, olako napuštanje bračnog zajedništva i prihvaćanje pogubnih alternativa, te prihvaćanje umjetne oplodnje kao jedinog rješenja za nastavak potomstva. Egzistencijalnoj nesigurnosti pridonosi negativan politički smjer, kao i ekonomska situacija koja je za mnoge obitelji i glavni pokretač iseljavanja. Prema istraživanjima uočavaju se dva trenda: realna ekonomska ugroženost

zbog koje cijele obitelji nerado napuštaju rodni kraj, no zbog nepostojanja drugog rješenja primorani su, kako bi dostojanstveno (pre)živjeli, ići u druge zemlje. Druga skupina, koja nije zanemariva, jesu one obitelji koje su čak egzistencijalno dobrostojeće, no zbog političke nestabilnosti i neravnopravnog prihvaćanja u društvu odlučuju napustiti vlastiti dom.

- 96** Ured za brak i obitelj Vrhbosanske nadbiskupije koji djeluje od 2016. godine ima trostruki cilj: *promicati* bračne i obiteljske vrijednosti, *pomagati* onima koji su u poteškoćama i *pratiti* na putu rasta u vrijednostima i idealima bračnog i obiteljskog života. Kroz svoje aktivnosti, Ured je usmjeren na sljedeće: *senzibiliziranje i animiranje* terena za bračne i obiteljske teme, *analiza terena, identificiranje* slabih i jakih strana predbračne, bračne i obiteljske dinamike, *pastoralne aktivnosti*: seminari, edukacije, tečajevi. Osim edukativno-formativnih tečajeva za zaručnike, organiziran je niz seminara za mlade obitelji do 10 godina, seminari za roditelje i staratelje djece predškolskoga i školskog uzrasta, edukacija mladih o seksualnosti iz kršćanske perspektive, kateheze za obitelji, duhovne vježbe/obnove za obitelji, duhovne vježbe za srednjoškolce i studente. Ured za brak i obitelj u suradnji s Centrom za savjetovanje Vrhbosanske nadbiskupije, omogućuje individualno i grupno psihoterapijsko praćenje obitelji koje imaju određene poteškoće ili su zarobljene krizama koje sprječavaju rast i razvoj zdravih obiteljskih odnosa.

Potrebno je raditi na osvješćivanju obitelji da se odazovu edukacijsko-formacijskim seminarima, kao i na animiranju određenog broja pastoralnih djelatnika da potiču obitelji na rad na sebi i svojim odnosima. Prema istraživanjima na terenu, ali i na temelju sadržaja problema s kojima se osobe, bračni parovi i obitelji javljaju Centru za savjetovanje, obiteljski pastoral treba biti imperativ. Kako bi se kontinuirano vrjednovao i pratio kvalitetu rada Ureda, nakon svakog predavanja, seminara, radionice, slijedi anonimna anketa, koja uz kvalitativnu ocjenu predavača ispituje koliko je seminar pomogao sudionicima i žele li nastaviti sudjelovati u programima obiteljskoga pastoralala. Odgovori su u visokom postotku afirmativni. Dojam koji se stječe jest da obitelji ne žele biti samo pasivni primatelji informacija, nego se neke obitelji žele uključiti kao protagonisti obiteljskoga pastoralala. To je posebno važno jer obitelji po svom poslanju trebaju biti nositelji i promicatelji obiteljskog života. Stoga je u budućnosti želja i ideja da se formiraju male skupine obitelji koje će dalje biti animatori obiteljskoga pastoralala u svojim župama.

Pastoral mladih

- 97** Započinjući pisati Apostolsku pobudnicu *Christus vivit* papa Franjo je svima, a posebno mladima poručio: »Krist živi! On je naša nada i najljepša mladost ovoga svijeta. Sve što On dotakne postaje mlado, novo, puno života. Zato prve riječi koje želim uputiti svakom mladom kršćaninu jesu: On živi i želi da budeš živ!«⁹⁴ U nastavku je u prvom i drugom poglavlju nastavio govoriti o tome što Božja riječ govori o mladima, te o Isusu Kristu koji je uvijek mlad.⁹⁵ Prije bilo kakvog plana i programa u pastoralu mladih potrebno je upoznati mlade, prihvatiti ih i zavoljeti, te ih pratiti na putu njihovog rasta do zrele osobe.
- 98** Okolnosti u kojima žive mladi na području Vrhbosanske nadbiskupije su dobrim dijelom preslikani problemi cijeloga bosanskohercegovačkog društva, pa su tako i mladi opterećeni neuređenim društvenim sistemom koji ima direktne posljedice na njihov svakodnevni život, rast i razvoj, ali i buduće planove u svim sferama života. Specifičnost života ogleda se prije svega u iskustvu odrastanja u postratnom periodu koji sa sobom nosi brojne poteškoće i izazove u odnosu na njihove vršnjake u nekim drugim zemljama koje su bile pošteđene ratnih sukoba. Iako je od rata prošlo već 25 godina, još uvijek se osjećaju snažne posljedice rata, kako na političkom, ekonomskom, gospodarskom planu, tako i u svim sferama života, jer Bosna i Hercegovina još uvijek nije uspjela nadići period tranzicije u demokratsko društvo.

Jako puno mladih je nezaposleno, obrazovni sustav je jako loš, zdravstveni također, te to sve utječe na loš socioekonomski status stanovništva, a posebno mladih, koji su marginalizirana skupina društva, za čije potrebe se izdvaja jako malo, ili nimalo sredstava iz državnih proračuna. Nešto boljeg položaja su mladi koji žive u nekim većim gradovima, gdje imaju veće mogućnosti za obrazovanje, kako formalno, tako i neformalno, mnogo više mogućnosti za sudjelovanje u različitim društvenim i kulturnim događanjima. U ruralnim i urbanim sredinama, mladi su u mnogo nepovoljnijem položaju, gdje skoro i da nema nekih organiziranih aktivnosti za mlade, niti mjesta gdje bi se mogli okupljati, što neminovno vodi u neka rizična ponašanja, kao što su konzumi-

⁹⁴ ChV, br. 1.

⁹⁵ Usp. ChV, br. 5-64.

ranje opojnih sredstava, prekomjerno ovisno korištenje internetskih sadržaja, asocijalnost, prijevremeno stupanje u seksualne odnose, neželjene trudnoće, te prijevremeni brak.

- 99** Mjesna Crkva nastoji pratiti i saznanja i spoznaje istraživanja i civilnog društva, kao i smjernice profesionalaca koji se bave mladim ljudima. Najveći izazov s kojima se mladi danas susreću jeste problem nezaposlenosti, koji onda neizbježno rezultira i problemom velikih migracija i iseljavanja velikog broja mladih ljudi. Prema posljednjem istraživanju⁹⁶, koje je NCM *Ivan Pavao II.* proveo 2019. godine među mladim osobama u zemlji, uzrasta od 18 do 30 godina, mladi su izrazili svoje probleme i nezadovoljstvo kroz nekoliko stavova: generalnu besperspektivnost i pesimizam zbog naglašeno neuređenog društva u svim njegovim sferama funkcioniranja; pasivnu pomirenost s klasnom i stranačkom raslojenošću društva, te prisustvom korupcije; nezaposlenost, te dilemu ostanka ili odlaska iz zemlje. Pri tome se nezaposlenost stalno spominje, ali dominira nezadovoljstvo općom društvenom situacijom i nevjerica da su promjene moguće. Ni zaposlenje (više) tako ne predstavlja faktor koji je mladima najvažniji, kako pri odluci ostati ili otići, tako i pri procjeni kvalitete života koju žele za sebe i svoje (potencijalne) obitelji (sigurnost, uređenost, predvidivost, pravna država).

Kada se radi o položaju mladih, dosadašnja istraživanja pokazuju da on nije na zavidnom nivou i da su mogućnosti za provođenje kvalitetnog slobodnog vremena, kao i izbor referentnih mehanizama za suočavanje s poteškoćama na koje nailaze, a koji su im na raspolaganju, prilično siromašan i jednoličan. S druge strane, mladi su često pasivni – bez radnih navika, bez osjećaja odgovornosti, bez razvijene unutarnje (interne) motivacije za bavljenje bilo kojom vrstom posla; bezbrižni – čekaju da završe srednju školu/univerzitet, a onda se bave životom, a do tada su bezbrižni; zavisni – u potpunosti se oslanjaju na podršku/pomoć roditelja/staratelja/države, izgubljeni – nemaju se kome obratiti za savjet, potrebne su im upute drugih važnih ljudi (roditelji, stariji

⁹⁶ Usp. RENATA VRDOLJAK – ŠIMO MARŠIĆ, *AaBeCeDa mladih BiH – Biti mlada osoba: Stavovi i problemi mladih te načini suočavanja s problemima odrastanja*, Katolički bogoslovni fakultet (ubuduće KBF), Sarajevo, 2021.

braća i profesori iz škole ...). Međutim, oni su i proaktivni – misle da mogu naći posao napornim radom, raznim dodatnim usavršavanjem i stalnim usavršavanjem osobnih kompetencija i orijentirani na učenje – usredotočeni na učenje i napredovanje u akademskim krugovima, te vjeruju da će diplome i odgovarajuće znanje olakšati pronalazak posla, što mogu biti olakšavajuće karakteristike u pokušaju njihovog aktiviranja.

Važno je spomenuti problem “uzora” kod mladih, a to su većinom različite osobe iz glazbenog života, sporta i filma. Ti uzori često nisu karakterne osobe i mladi teže izgledati i imati stil života sukladno stilovima zvijezda reality showa. Ukratko, materijalizam koji osvaja, poremećaj sustava vrijednosti od malih nogu čini poglede kroz ružičaste naočale na svijet kod mladih. Rad s mladima u župnoj zajednici u velikoj je mjeri ovisan o župniku. Trebalo bi poraditi na boljem odnosu na relaciji župnik-roditelj-vjeronučitelj-mladi.

- 100** NCM *Ivan Pavao II.* skrbi o mladima na razini Nadbiskupije. To je institucija koja kroz različite projekte i aktivnosti okuplja mlade nudeći im mjesto za odgoj i rast u vjeri, mjesto susreta s drugim i drugačijim i mjesto za dodatnu edukaciju. Crkva vrhbosanska kroz rad ovog Centra izražava svoju otvorenost prema društvu i mnogobrojnim društvenim problemima, jer daje priliku mladim ljudima da doprinesu razvoju društva, te sazriju u odgovorne i zrele osobe.

Najveći broj mladih u Crkvi okuplja se na hodočašćima i putovanjima, zbog želje mladih da putuju i upoznaju svijet i različite običaje i kulture, te na sportskim susretima i glazbenim festivalima duhovne glazbe, kao i na velikim volonterskim humanitarnim i socijalnim akcijama, gdje imaju veliku mogućnost upoznavanja, ali i osjećaj da sudjeluju i doprinose aktivnostima svoje lokalne zajednice, te su to sve aktivnosti koje NCM *Ivan Pavao II.* već dugi niz godina organizira u svom pastoralnom djelovanju. Sve aktivnosti odvijaju se na mjestima gdje se mladi inače susreću, u župama, školama, ali i u samom Centru za mlade.

Vizija Centra nalazi se u njegovom imenu. Sveti Ivan Pavao II. gradio je mostove prema ljudima različitoga podrijetla i različitih uvjerenja, a mostovi su smjernice za stanje u Bosni i Hercegovini i u Europi. Imao je poseban odnos prema mladima, volio ih je i imao povjerenje u njih, a i oni su bili oduševljeni susretom s njim. Stoga je i dugoročni cilj Centra pružanje prilike mladima da kroz različite aktivnosti i projekte pokažu svoje talente i sposobnosti, te da nadilaze predrasude i grade mostove prema drugima i drugačijima, bez obzira na nacionalnu, dobnu i spolnu pripadnost.

Misija Centra ogleda se kroz tri glavne okosnice: duhovnost, susreti i edukacija. Ova misija Centra za mlade ostvaruje se organizacijom različitih, gore navedenih projekata, aktivnosti i susreta. Kroz sve projekte i aktivnosti koje organizira Centar za mlade, promoviraju se vrjednote nesebične ljubavi, samopoštovanja i poštovanja drugoga, altruizma i humanizma. Uvidi do kojih se dolazi kroz djelovanje Centra za mlade jesu ti da moramo biti tamo gdje se nalaze mladi: u školama, na sportskim susretima, glazbenim festivalima i slično; moramo ih slušati, biti uz njih i razumjeti ih; podržavati ih, motivirati ih, dati im zadatke kako bi imali priliku preuzeti obveze i odgovornosti; dati im priliku i povjerenje kao što je to činio i sv. Ivan Pavao II., te svesrdno podržavati različite udruge i pokrete mladih unutar Katoličke Crkve, jer su istraživanja pokazala da oni mladi koji su uključeni u neki od crkvenih laičkih pokreta osjećaju mnogo veću pripadnost i povezanost s Crkvom, u odnosu na mlade koji nisu dio nekog pokreta, a koji smatraju, iako im je vjera važna, da Crkva nema, niti bi trebala imati veći utjecaj na mladu osobu, odnosno da organizirana vjera nije prikladan način savjetovanja mladih u današnje vrijeme.

Ovi mladi ljudi imaju relativno slabe veze s vjerskom zajednicom, te su one više uvjetovane obvezama koje obitelj/tradicija nameće i tiču se obavljanja obreda i posjeta nekoliko puta godišnje uz velike vjerske blagdane, pa se ovakvim ponašanjem sudionici ne smatraju aktivnim članovima vjerske zajednice, čime je povećano i nepovjerenje prema vjerskim zajednicama kao i prema vjerskim poglavarima.

Stoga je nužno poticati mlade na sudjelovanje u aktivnostima crkvenih laičkih pokreta, koji mogu u mnogome doprinijeti zdravom razvoju mlade osobe, bilo da je to u jednonacionalnim ili manjinskim sredinama. Iskustvo Centra za mlade je važno i poučno jer pokazuje da mladi mogu, hoće, žele i znaju mnogo toga napraviti kada im se da prilika i povjerenje i kada imaju oslonac u društvu.

- 101** Salezijanski oratorij djeluje u okvirima Katoličkog školskog centra *Don Bosco* u Žepču. Protagonisti su redovnici salezijanci te mladi animatori koji svoje vrijeme, talente, sposobnosti stavljaju u službu navještenja i svjedočenja vjere drugim mladima. Teorijska pretpostavka na kojoj počiva oratorij je preventivni sustav sv. Ivana Bosca. Kada je sv. Ivan Bosco osnivaio oratorij, zamislio ga je kao dom koji prihvaća, župu koja evangelizira, školu koja odgaja za život te dvorište za prijateljski susret i život u radosti. Salezijanski evangelizacijski i odgojni pristup ima dakle, kao svrhu, cjelovit odgoj i rast mladog čovjeka. Ono što nas ovo iskustvo uči i uvidi do kojih dolazimo jesu sljedeći: važnost sakramentalnog života i Božje riječi. Kada sakramentalni život i Božja riječ postanu

važan čimbenik i odgovor na pitanja koja mladi nose u sebi, tada se u njima oslobađa ogroman ljudski potencijal te počinju stavljati svoje talente i darove u službu drugih; važnost skupine kao evangelizacijskog elementa.

Najbolji evangelizatori mladih su mladi sami. Kada mladi koji su na rubu Crkve naiđu na jednu zajednicu (skupinu) mladih koja, uz sve poteškoće koje ima, živi svoju vjeru, tada se neizbježno u njima javljaju neka pitanja vjere i to im pomaže približiti se Crkvi i u njoj tražiti odgovore na svoja traženja; važnost prisutnosti. Kako bi jedan ambijent mogao biti dom koji prihvaća, župa koja evangelizira, škola koja odgaja za život te dvorište za prijateljski susret i život u radosti, potrebna je stalna prisutnost odgojitelja u vjeri (svećenici, redovnici/e, laici, animatori...); važnost uključivanja obitelji.

Rad s djecom, u većini slučajeva, neizbježno dovodi u kontakt s roditeljima. Činjenica je da je odgoj u vjeri dugotrajan proces, te može naići na otvorenost ili otpor na osobnoj razini. Primjetno je, također, da je većina djece u oratoriju dobi do 11 ili 12 godina. Pozitivna stvar jest da postoji prilika odgajati tu djecu već od najranije dobi, dok je nedostatak to što oratorij sa svojim aktivnostima prestaje biti zanimljiv starijim uzrastima. Razlog tome je što oratorij možda ne daje odgovore na neka egzistencijalna pitanja koja mladi nose u sebi.

- 102** Franjevačka mladež (FRAMA) je bratstvo mladih katolika koji se osjećaju pozvanima od Duha Svetoga živjeti evanđelje u bratstvu, u svjetlu poruke sv. Franje Asiškoga, odnosno to je skupina mladih ljudi koja svoju vjeru manifestira u ovome društvu kroz rast u jednostavnosti, poniznosti, poslušnosti, odnosu prema prirodi i ljudima u društvu bez obzira na njihovu pozadinu. Protagonisti su redovnici franjevci i mladi koji nastoje produbiti svoj kršćanski poziv kroz pripadnost bratstvu. Ove se aktivnosti ostvaruju kroz susrete na mjesnoj, provincijskoj i nacionalnoj razini. Susreti na mjesnoj razini odvijaju se jednom tjedno, te su tematski pripremljeni s ciljem razvijanja ljudske, kršćanske i franjevačke dimenzije kod mlade osobe, a koje osmišljava voditelj formacije s timom animatora, uz koordinaciju vijeća FRAME i duhovnog asistenta. Cilj Franjevačke mladeži je poticati mlade u ljudskom i kršćanskom rastu, u svjetlu franjevačke karizme, te ohrabriti ih za življenje evanđelja u bratstvu.

FRAMA pripada Franjevačkoj obitelji kao sastavni dio FSR-a, te formacija Franjevačke mladeži nalazi svoj izvor u Pravilu Franjevačkog svjetovnog reda, koje je odobreno od pape Pavla VI. te se smatra dokumentom koji nadahnjuje rast vlastitoga kršćanskog i franjevačkog poziva, kako u osobnom životu tako i u bratstvu, potvrđujući taj odabir obećanjima koja se obnavljaju svake godine.

Kroz rad s Franjevačkom mladeži, došlo se do sljedećih uvida:

- a. *važnost bratstva za mlade* – u vremenu kada mladi imaju šarolik izbor aktivnosti kojima će posvetiti svoje vrijeme, koje ih nerijetko mogu i degradirati u njihovom razvoju te ih otuđiti od zajednice, ističe se važnost bratstva u kojemu mogu pronaći svoje istomišljenike te se u zajedništvu međusobno podupirati u osobnom i duhovnom rastu;
 - b. *važnost kontinuiranih susreta* – kroz različite tematske susrete na mjesnoj, provincijskoj i nacionalnoj razini, mlade se uvijek iznova ohrabruje da se ne plaše biti u svijetu, ali ne od svijeta, crpeći snagu u sakramentima. Bogatstvo i raznolikost susreta pomaže mladima u osobnom i kršćanskom rastu te brizi i odgovornosti za sve stvoreno što je važan segment franjevačke karizme, ali i doprinosi njihovom napretku u međusobnoj komunikaciji i prihvaćanju, razvijanju komunikacijskih vještina, mogućnosti iznošenja vlastitih poteškoća u životu, što naposljetku stvara ambijent povjerenja među članovima;
 - c. *važnost duhovnog pratitelja* – budući da je jedna od glavnih karakteristika mladenačkog razdoblja poletnost i nezadržavanje na jednom mjestu, ističe se važnost duhovnog asistenta i voditelja formacije koji nastoje zadržati mlade u okrilju bratstva. Duhovni asistent je svjedok franjevačke duhovnosti i bratske privrženosti redovnika mladoj osobi, te u suradnji s voditeljem formacije brine o odgoju i rastu svakog člana bratstva.
- 103** Udruga Prijatelja Malog Isusa je udruga laika i klerika, suradnika Družbe sestara Služavki Malog Isusa, koji nastoje živjeti evanđelje i teže prema kršćanskom savršenstvu u duhu sluge Božjega Josipa Stadlera, kroz različite pastoralne aktivnosti kao što su okupljanje djece, posebno zanemarene, bolesne i siromašne, promicanje kulture i duhovnih zvanja. Prijatelji Malog Isusa posebno njeguju pobožnost prema Malom Isusu i presvetoj euharistiji.
- 104** Udruga katoličkih studenata *Emaus* okuplja katoličke studente koji žele živjeti i jasno dati do znanja svoja kršćanska načela u bosansko-hercegovačkom demokratskom društvu. Organiziraju mnoštvo aktivnosti kao što su: svete mise za studente, redovite susrete, molitve, klanjanje pred Presvetim, duhovne obnove, hodočašća, studijska putovanja, sportske susrete, izlete, zabave i slično. Bit će potrebno pojačati aktivnosti na pastoralu sveučilištaraca koji će uz studente duhovno skrbiti i za ostalo akademsko i neakademsko osoblje na visokim učilištima na području Nadbiskupije.

- 105** Pored ovih nekoliko formalnih udruga i pokreta, u Vrhbosanskoj nadbiskupiji postoje brojne neformalne skupine mladih, koje djeluju pri župi, te su aktivni i na različite načine doprinose životu svoje župne zajednice. To su, na primjer, ministranti, animatori, neke volonterske skupine, nogometne momčadi, vjeronaučne skupine, zborovi, čitači i slično.
- 106** Budući da je jedan od glavnih postulata u pastoralu mladih slušati mlade i biti tamo gdje su mladi, oslušujući njihove potrebe i stavove, novi prioriteti djelovanja u pastoralu mladih razvijaju se u nekoliko pravaca. Tako je u sadašnjem trenutku važno iskoristiti društvene mreže za novu evangelizaciju mladih, jer se oni tamo nalaze. Naravno, tu treba kreativnosti i stručnosti.

Važan je intenzivniji rad s grupama ministranata i djecom osnovnoškolske dobi. Crkva bi mogla dati svoj doprinos u razvoju svijesti o očuvanju stvorenoga, te razvijanju demokratske svijesti mladih kroz različite projekte, kampanje, tribine, akademije i slično. Razvijanje demokratske svijesti kod mladih ima za cilj potaknuti mlade na veći angažman u društvenom i političkom području te njihovo pravilno orijentiranje u javnom i političkom djelovanju. Cilj je probuditi u mladima odgovornost da unose kršćanske vrijednosti u sva područja društvenog života te ga oblikovati na način koji će biti u službi ljudskoga dostojanstva, zalaganjem za temeljne vrijednosti kao što su istina, pravednost, pravo na zdrav odgoj, obrazovanje i kulturu. Metodama neformalnog učenja poučiti mlade o aktivnom građanstvu, mogućnostima društvenog djelovanja, ljudskim pravima i kršćanskoj odgovornosti te pružiti im priliku da izraze svoje potrebe i razmijene svoja iskustva sa strukturama vlasti, ostvare suradnju s donositeljima odluka i pokrenu zajednički dijalog.

Još jedan novi pravac djelovanja u pastoralu mladih koji se naslanja na razvijanje demokratske svijesti i važnosti uključivanja u život zajednice jeste odgoj mladih lidera kroz različite formacije kao što je formacija župnih animatora. Također je važno posvetiti pažnju umrežavanju struktura vitalne dinamične zajednice kroz edukaciju i uključivanje roditelja, časnih sestara, kateheta i bogoslova u pastoral mladih, što će omogućiti zajedničko djelovanje i mogućnosti biti uzorima mladima te djelovati unutar svojih zajednica.

Voditelji skupina (svećenici, redovnici, redovnice, laici, roditelji) nisu dovoljno uvezani za kreiranje i provođenje sustavnih programa rada s mladima unutar župnih zajednica, jer sustavni pastoral zahtijeva trajnu formaciju voditelja, kontinuiranu suradnju i osluškivanje potreba mladih. Najčešće se radi o generacijskom jazu kao jednom od izazova, jer su pratitelji mladih formirani u

drugačijim uvjetima i okruženjima. Često nisu spremni odgovoriti izazovima digitalne generacije mladih, ali nisu u potpunosti svjesni uloge praćenja procesa razvoja i rasta jedne mlade osobe.

Uz sve ovo gore navedeno Crkva kroz svoj rad s mladima treba uvijek osluški-
vati njihove potrebe i biti spremna i otvorena za nove modele i pristupe s
ciljem praćenja mladih u njihovom odrastanju i rastu u vjeri, te u razlučivanju
životnoga zvanja i poziva.

Pastoral mladih je uvijek i pastoral zvanja. Tri velike poruke mladima koje papa
Franjo donosi u Apostolskoj pobudnici *Christus vivit*, trebaju prožimati sva nas-
tojanja u pastoralu mladih: Bog te voli, Krist te spašava i Krist živi – prisutan je
u svakom trenutku našeg života kako bi ga ispunio svjetlom. Svakako će trebati
kreativnosti, molitve i puno osluškivanja svijeta mladih kako bismo našli mo-
dele i načine da se ove poruke približe mladim generacijama Nadbiskupije.

Socijalno-karitativni pastoral

- 107** Crkva od svojih početaka vodi zauzetu brigu, odnosno pokazuje djelotvornu lju-
bav za siromašne, bolesne, obespravljene, vođena Kristovim primjerom i na
tragu biblijskog svjedočenja o Bogu koji je ljubav. Isus u svojoj karitativnoj dje-
latnosti »vraća vid slijepima, hod hromima, sluh gluhima, očišćuje gubave, oživ-
ljuje mrtve, hrani gladne« (usp. Lk 7,18-23). Caritas svoj temelj pronalazi, dakle,
u ljubavi koja izvire iz Boga što Crkvu određuje u njezinoj biti. Drugi vatikanski
koncil će stoga podcrtati da »duh ljubavi ne zabranjuje plansku i organiziranu
provedbu socijalne i karitativne akcije, nego je štoviše nalaže.«⁹⁷ Koncil stoga
nastoji kleru i laicima posvijestiti što je duh i obveza djelovanja vođenog karita-
tivnom prožetošću te takvo djelovanje približiti konkretnoj zajednici kako bi
bilo učinkoviti i autentični izričaj Crkve. Za papu Benedikta XVI. karitativni rad
treba biti preslika milosrdnog Samarijanca te odgovor »na ono što u određenoj
situaciji predstavlja neposrednu potrebu: gladne nahraniti, gole odjenuti, skrbiti
za bolesne i liječiti ih da ozdrave, zatvorenike pohoditi.«⁹⁸

⁹⁷ GS, br. 88.

⁹⁸ DCE, br. 31.

Crkva svoje nadahnuće za karitativni rad crpi iz Svetog pisma. Kršćanska tradicija poznaje tzv. djela milosrđa: gladna nahraniti, žedna napojiti, siromaha odjenuti, putnika primiti, bolesnog i utamničenog pohoditi, zarobljenike i izbjeglice pomoći, mrtve pokopati. Crkva svoje karitativno djelovanje proteže i na socijalni nauk. Karitativni rad će u skladu s njim trebati poticati na prokazivanje društvene nepravde, posvješćivanje ljudske patnje te raditi na njezinu ublažavanju. Ovaj rad će biti u službi socijalnom nauku Crkve te će nastojati pomoći u oblikovanju pravednijeg društva. Pravednost sama pak ne bi bila dovoljna ukoliko »ne dopusti onoj dubljoj snazi, tj. ljubavi, da oblikuje život u njegovim različitim dimenzijama.«⁹⁹ Crkvu je njezin osnivač Isus Krist poslao prije svega siromasima, patnicima i obespravljenima, a djela pravednosti i djela ljubavi doprinose međusobnom zajedništvu ljudi, pomirenju čovjeka sa samim sobom i s Bogom.

- 108** Caritas Vrhbosanske nadbiskupije osnovan je 1931., što ga čini najstarijom dijecezanskom ustanovom Crkve u Hrvata kada je u pitanju briga za siromašne. Briga za siromašne postojala je svakako i prije tog vremena zahvaljujući prvom vrhbosanskom nadbiskupu dr. Josipu Stadleru koji je ulagao veliku energiju u pomoć siromašnima. Nadbiskup Ivan Šarić 1931. oformljuje Caritas koji od tog trenutka započinje svoje istinsko djelovanje i u formalnom smislu. Povijesne okolnosti nisu išle na ruku Caritasu jer uskoro dolazi do Drugog svjetskog rata, a potom i komunističke diktature koja je značila prestanak bilo kakvog organiziranog vida pomoći Katoličke Crkve, tj. Caritasa. Caritas je u tom razdoblju bio u sukobu s državnim vlastima gdje je bila dopuštena sloboda kulta, ali ne i socijalni angažman vjerskih zajednica. Župnici i župe su bile ključne za siromašne jer su se jedino preko njih mogle provoditi akcije pomoći. Devedesetih godina prošloga stoljeća djelovanje Caritasa nastavlja se u smislu obnove njegova rada kada se imenuju ravnatelj i ostala upravna tijela čija je odgovornosti brinuti o radu Caritasa. Nažalost, ni to nije zadugo trajalo zbog novog rata koji je značio nove napore za karitativne djelatnike jer je trebalo spašavati ljudske živote prije svega od gladi i sigurne smrti. Poslijeratno razdoblje donosilo je nove izazove i projekte obnove kuća, gospodarstva i drugih načina pomoći ljudima koji su se vraćali na uništena zgorišta. Caritas je danas ustanova Katoličke Crkve koja

⁹⁹ IVAN PAVAO II., Enciklika o Božjem milosrđu *Dives in misericordia* (30. studenoga 1980.), KS (Dokumenti 61), Zagreb, 1981., br. 12.

je registrirana kao udruga kod Ministarstva pravde te svoje djelovanje vrši na suvremenim postulatima karitativnog djelovanja.

- 109** Prema podacima koje posjeduje Caritas Vrhbosanske nadbiskupije, a koji su temelje na dugogodišnjem djelovanju i suradnji sa župnim zajednicama, većina župa u Nadbiskupiji nije imala dovoljno razvijen župni Caritas. Ovakva situacija na terenu stvara dosta poteškoća za razvoj sustavnog i koordiniranog karitativnog djelovanja u Nadbiskupiji jer većina aktivnosti izravno ovisi o središnjici istog Caritas. Neki od osnovnih uzroka problema su nedovoljno poznavanje temelja, pojma, strukture i načina djelovanja župnih Caritas, kako među svećenicima tako i među vjernicima. Župni Caritas, kao župna pastoralna aktivnost, povezuje ljude koji svoje vrijeme i sposobnosti koriste na način da dragovoljno pomažu bližnjem u potrebi i one koji su spremni svoja dobra i usluge staviti na raspolaganje bližnjem u potrebi. Najčešće se u našoj zemlji pojam Caritas i župnih Caritas izravno veže za podjelu "humanitarnih paketa" što u svakom slučaju ne oslikava cjelovito pastoralno djelovanje na području karitativnog poslanja. Župne zajednice (vjernici, ali i svećenici) nisu imale prigodu upoznati se s razvijenim župnim Caritasom, načinom djelovanja i strukturom, što u svakom slučaju predstavlja jedan od temeljnih uzroka za nedovoljno i nesustavno djelovanje župnih Caritas. Mali broj kontinuirano aktivnih volontera, njihova angažiranost na drugim područjima, a ne na karitativnom djelovanju, nedovoljna uvezanost i koordinacija volonterskog djelovanja, nedostatak sustavnog rada s volonterima na župnoj razini samo su neki od dodatnih uzroka nedovoljno razvijenih župnih Caritas. Nadbiskupijski Caritas treba pružiti potporu radu župnim Caritasima putem organiziranja i provođenja temeljnih i specifičnih obuka za svećenike i volontere; zajedničkih sastanaka planiranja i provjere djelovanja; pružanja materijalne i logističke potpore; duhovnih vježbi, savjetovanja, redovitih kontakata i posjeta kao i provođenja i koordiniranja različitih projekata. Na području mjesne Crkve župni Caritasi bili su izuzetno aktivni tijekom ratnog i poratnog razdoblja. Nakon toga dolazi do određenog zasićenja, ali i manjih potreba u smislu klasične potrebe paketa s hranom koji dolaze iz inozemstva. Nadbiskupijski Caritas dulji niz godina aktivno djeluje izravno u župama preko različitih socijalnih projekata.
- 110** Ovdje je važno vidjeti što Caritas jest (ili što bi trebao biti) i što Caritas nije kako bi se moglo vidjeti u kojem pravcu ići. Prvotno bi nas mogle zbunjivati dolje iznesene konstatacije koje jasno daju dokučiti da Caritas sve ono *što nije* u sebi objedinjuje i upotpunjava onim *što jest* te ga upravo tako treba promatrati u njegovu djelovanju. Caritas je, uz liturgiju i katehezu, jedna od grana

pastorala. On je organizirana služba ljubavi. Caritas je kao organizacija – organizirana ljubav Crkve na svim razinama. Što Caritas dakle jest?

- a. *Pastoralno tijelo Crkve.* Caritas nije moguće odvojiti od Katoličke Crkve jer joj je on imanentan. Ukoliko bi se to dogodilo te se iz nekog razloga Caritas udaljio od svog utemeljitelja, izgubio bi u potpunosti svoj kršćanski smisao i pastoralno usmjerenje koje ga čini bliskim čovjeku u potrebi.
 - b. *Socijalno tijelo Crkve.* Važno je naglasiti da postoje mnoge socijalne ustanove koje se bave pitanjima siromaštva i njegovih oblika. Caritas pritom ostaje uz svog utemeljitelja i uvijek ima na umu potpunu brigu o čovjekovim potrebama, tj. ne može zanemariti njegovu duhovnu dimenziju koja ga čini čovjekom, a pritom vodi brigu i o njegovim tjelesnim potrebama.
 - c. *Karitativna organizacija.* Jedan od važnih segmenata uz gore navedena dva, svakako je ovaj koji naglasak stavlja na karitativno djelovanje. Ono u sebi ne isključuje humanitarnu brigu za čovjeka u potrebi, ali apostrofira potrebu cjelovitog odnosa prema čovjeku. U tom smislu rad karitativca prožet je ljubavlju prema korisniku usluga što mu je svakako temeljni motiv djelovanja.
 - d. *Animator kršćanske zajednice za svjedočenje ljubavi.* Jedno od važnih pravila karitativnog djelovanja je uključivanje širih slojeva zajednice u brizi za ljude u potrebi. Karitativci će tako često reći da je bolje prikupiti manje pomoći od više uključenih sudionika negoli puno od njih malo. Kršćanska zajednica treba biti u potpunosti uključena u brigu za one koji se nalaze na teritoriju koji “pokriva” jer će na taj način biti spremna u kratkom roku djelovati i rješavati potrebe koje je zateknu.
 - e. *Kreator dobrih djela i dobrih praksi.* Na temelju dugogodišnjeg iskustva u radu s različitim ranjivim skupinama, karitativac će pomoći u kreiranju novih djela i održivosti postojećih. On će svoje ideje konkretizirati u praksi i biti najboljim svjedokom njihove provedbe. Svojim spoznajama doprinosit će učinkovitosti i raznovrsnosti plemenite brige za osobe u potrebi.
- 111** Budući da je zbog različitih okolnosti dolazilo do određenih devijantnih zaključaka o poimanju Caritasu, odnosno, o njegovoj svrsi potrebno je istaknuti i što Caritas nije!
- a. *Humanitarna organizacija.* Humanitarnim djelovanjem može se baviti bilo koji pojedinac ili skupina koju će u određenom trenutku na akciju potaknuti potreba pomoći čovjeku u nevolji. Kod humanitarnog djelovanja radi se ipak

prije svega o akcijama kojima nedostaje vrlo važan segment, a to je cjelovita i potpuna briga za čovjeka u potrebi koja nije motivirana osobnom koristi iz koje će proizići mogući ugled u društvu ili u određenoj zajednici. Svaka institucija kao pravno strukturirani organizam, po svojoj naravi je apersonalna te kao takva nije najprikladnija za transfer ljubavi. To se poglavito događa u suvremeno organiziranom društvu gdje treba paziti da to ne postane pravilo, u protivnom će se Crkva, »ako nema konkretnu osobu pred sobom, svesti na društveni organizam za društvenu skrb za čije djelovanje i nije neophodna ljubav.«¹⁰⁰ Humanitarni rad je u svojoj biti potreban i njega treba pozitivno vrjednovati jer i on traži određeni angažman osoba uključenih u njegovu provedbu. Ipak, karitativni djelatnik uvijek će biti iznad samog humanitarnog rada jer će cijeloga sebe založiti za dobro čovjeka, a često će to biti rad i posao koji neće moći biti adekvatno vrjednovan u smislu nagrade za učinjeno. Pri tomu se karitativni djelatnik uvijek vodi Kristovom ljubavlju za čovjeka na rubu društva otkuda crpi energiju i motivaciju za svoj rad.

- b. *Udruga volontera.* Volontersko djelovanje znači prigodničarsko djelovanje jedne osobe ili udruživanje više njih ili skupina kako bi prije svega kroz osobni angažman žrtvovali dio svog vremena za drugoga. Kod ovakvog vida djelovanja može se raditi o potrebi koja je motivirana vlastitom željom pomoći drugomu, radošću zbog mogućnosti pomaganja drugomu ili nekim drugim osobnim motivom. Caritas se iz tog razloga ne može svesti na udruhu volontera nego je u potpunosti nadilazi.
- c. *Socijalna služba.* Ne bi bilo dopustivo Caritas svesti na socijalnu službu te ga na taj način poistovjetiti s nekim društvenim uredom koji ima zadatak baviti se socijalnim pitanjima i njihovim rješavanjem. Često se ulazi upravo u ovu napast da se od Caritasa očekuje rješavanje socijalnih problema jednog društva čime ga se zapravo degradira i uvlači u ono što on nije. To područje prije svega spada u odgovornost državnih struktura koje imaju mehanizme i moraju biti na raspolaganju građanima za rješavanje njihovih socijalnih pitanja.
- d. *Distributer pomoći, hrane, lijekova, namirnica.* Iako će netko na prvu zaključiti da je zadaća Caritasa upravo ovaj posao potrebno ga je demantirati i

¹⁰⁰ ŠPIRO MARASOVIĆ, *Caritas – Komu i čemu*, u: *Crkva u svijetu* 32 (1997), br. 4, 399.

obrazložiti zašto tomu nije tako. Razlogom za takav stav svakako mogu biti događaji iz nedavnog rata kada je Caritas doista bio na prvoj crti pomoći i često jedini dostavljač navedene pomoći. Treba imati na umu da se ovdje radi o izvanrednoj situaciji u kojoj nije moguće provoditi redovite aktivnosti nego je spašavanje ljudskih života jedini prioritet. U redovitim okolnostima Caritas će svoje korisnike redovito posjećivati te će im biti od pomoći kada je u pitanju nabava za život potrebnih lijekova, hrane, namirnica i svega drugoga što im je potrebno za život. Uz to će karitativac uvijek imati na umu da njegova motivacija nadilazi običnu kupovinu ili dostavu jer korisnika Caritasove usluge promatra u njegovoj cjelovitosti te upravo njega stavlja u prvi plan.

- e. *Ispostava, podružnica nadbiskupijskog Caritasa.* Caritas je samostalno tijelo koje djeluje na određenom području, ima svoju jurisdikciju i u tom smislu nije nikomu podčinjen. Ono na čemu je potrebno raditi je pospješivati suradnji s nadbiskupijskim Caritasom koja će biti od koristi konkretnim korisnicima usluga odnosno osobama u potrebi.

112 Na temelju prikupljenih upitnika s terena župa Nadbiskupije, promišljanja župnika i svih drugih sudionika dekanatskih susreta vezanih za Sinodu Vrhbosanske nadbiskupije, iskristaliziralo se nekoliko prijedloga za bolji karitativni rad, a koje je naravno moguće primijeniti u župnim sredinama koje nisu uništene zadnjim ratom i u kojima još uvijek živi određeni broj vjernika koji ovo mogu provesti u praksi.

- a. Karitativno-socijalne aktivnosti i angažman preslikati i na vjernike – gospodarstvenike i poduzetnike, tj. uključiti ih u socijalni program te stvarati socijalno osjetljiva poduzeća koja će u poslovanju biti prožeta poslovnom etikom koja u nastojanju ostvarivanja kapitala i dobiti neće prekrižiti čovjeka-osobu radi koje se taj kapital i stvara. Dobit od rada može biti smisleno jedino ako dolazi do pravedne raspodjele svih dobara. U protivnom se stvara društvo elite koja isključuje one druge koji nisu u mogućnosti svojim intelektualnim sposobnostima doći do sredstava neophodnih za život.
- b. Raditi na očuvanju radnih mjesta čime će se općenito umanjivati siromaštvo i omogućiti ljudima dostojanstven život od rada vlastitih ruku. Iako ovo nije prvotna zadaća Crkve, ona će ipak snagom svog autoriteta kojega ima, morati upozoravati na nužnost stvaranja preduvjeta za zapošljavanje ljudi u ovim područjima. Ukoliko čovjek ne živi od svoga rada, biva osuđen na milostinju drugoga što ga degradira u njegovu ljudskom dostojanstvu. Veliki je stoga blagoslov za jedan narod kada živi od plodova svoga rada i namiče ih budućim pokoljenjima.

- c. Svaki oblik korupcije u društvu treba prokazati te preko odgovornog djelovanja izgrađivati društvo koje počiva na istini i pravdi. Korupcija u potpunosti izgriza društvo u kojemu živimo i to je čini se trenutačno glavnim razlogom, uz neka druga neriješena pitanja, odlaska naših ljudi iz ovdašnjih krajeva. Na jednom od sinodalnih susreta po dekanatima vodila se upravo žestoka diskusija na temu kupovine glasova određenih političkih opcija, što je jedan od pokazatelja da se ovaj problem ne može i ne smije ignorirati. Službenici Crkve, također, moraju biti na oprezu i ne dati se uvući u proračunske zamke koje zaobljavaju slobodni duh i onemogućuju kritički pogled na ovaj problem.
- d. Zapošljavati mlade i stručne osobe koje će biti nositelji društvenih promjena u sredinama u kojima žive. I u našem suvremenom društvu to je jedan od preduvjeta da bi mladi uopće stvarali vlastite obitelji jer se nekadašnje "sigurne obitelji" koje su se temeljile na formuli škola, obitelj, posao više ne mogu pretpostaviti nego tek treba raditi na uvjetima za njihovo stvaranje. Današnji mladi ljudi su kritičniji, svijet oko sebe promatraju vlastitim spoznajama koje im omogućuju i tehnički dosezi današnjice. Oni više ne uzimaju zdravo za gotovo ono što je prije bilo autoritativno naređeno od majke, oca, župnika... Oni istražuju, promišljaju, gledaju, zaključuju, izgrađuju savjest i na temelju društvenih okolnosti pa tek onda djeluju.
- e. Pravedna naknada za rad je nužna. Na ovo itekako poziva socijalni nauk Katoličke Crkve. Iako autoriteti, kao što su Crkva, obitelj, škola, pomalo, ali nažalost i nezaustavno gube na svojoj snazi i autentičnosti, to ne može biti razlogom da upravo Crkva ne podiže svoj glas protiv izrabljivanja radnika, pogotovo žena i majki, nedovoljno vrjednovanog rada, nedostatne plaće za preživljavanje, rada nedjeljom i blagdanima, te svih drugih oblika prisile i pritisaka kojima su radnici izloženi da bi tzv. elite došle do brzog kapitala.
- f. Crkva je također poslodavac jer zapošljava znatan broj ljudi u svojim ustanovama kao što su škole, vrtići, razne crkvene ustanove, župni uredi, itd. Ona na ovaj način daje konkretni doprinos u smislu društvene odgovornosti te je stoga potrebno prema svim zaposlenicima imati odgovornost te ih za njihov rad pravedno nagraditi, a time izmiriti i sve druge obveze koje proizlaze prema zaposlenima.
- g. Rad nedjeljom i blagdanima je problem koji zaokuplja šire interesne sfere odnosno ekonomska gibanja. Ovdje bi se moglo djelovati lokalno, prije svega u svojim mjesnim sredinama budući da se stanovništvo međusobno poznaje i da bi se kroz dijalog mogao postići određeni napredak u smislu dokidanja rada nedjeljom, te na taj način pokazati svoju odgovornost prije svega prema ženama i majkama koje bi na taj način bile sa svojom obitelji. Nekim župnicima

je već pošlo za rukom utjecati na određeni broj poslodavaca koji su poslušali njihove preporuke te svoje trgovine ne otvaraju nedjeljom i drugim blagdanima, odnosno neradnim danima. U tom smislu potrebno je pozvati vjernike izbjegavati kupovinu nedjeljom i blagdanom.

- h. Pastoral starijih osoba. Kućna njega starih, bolesnih i nemoćnih župljana nezaobilazan je projekt u velikom dijelu župa Vrhbosanske nadbiskupije. Razumljivo je to s obzirom na sve starije stanovništvo u našim župama. Svakako je ovo vrlo važan i plemenit oblik pomoći starijima i nemoćnima koji ne žele napustiti svoje kuće, a koje nažalost nema tko običi i izmijeniti s njima ljudsku riječ. Župnička je uloga ovdje nezamjenjiva, iako su i oni sami često na rubu izdržljivosti. Ipak, raduje činjenica da u našim župama nema gladnih i siromašnih u tom obliku da se netko za njih ne bi pobrinuo. To svakako prije svega treba zahvaliti upravo župnicima koji poznaju povjerene im župljane i koji vode brigu o njima animirajući cijelu župnu zajednicu ili određene skupine kada je potrebno da se priskoči u pomoć svim potrebnima.
- i. Socijalni kutak u župi zamišljen je na način da se odvoji prostor u koji župljani mogu donijeti ono što im ne treba, a uzeti ono što im je potrebno (odjevni predmeti, kućne potrepštine, razni materijali i sl.). Na taj način doći će do bolje iskoristivosti potencijala koje jedan dio župljana posjeduje, te će ih moći i drugima staviti na raspolaganje.

Ovdje su izneseni neki od prijedloga koji mogu pomoći u boljem organiziranju karitativnog djelovanja i nikako ne isključuju traženje novih oblika i mogućnosti djelovanja i brige za siromašne.

- 113** Franjevačka provincija Bosna Srebrena, koja pastoralno djeluje na području Crkve vrhbosanske, u svojoj praksi uvijek je, sukladno prilikama vremena i prostora, pokušavala povezati tri temeljne dimenzije Crkve: naviještanje vjere (*kateheza*), liturgiju (*sakramenti*) i djelotvornu ljubav (*caritas*). Svako vršenje apostolata izviralo je iz ljubavi, pa tako i karitativna djelatnost kojoj je bio prvenstveni cilj očuvanje života, borba za dostojanstvo i slobodu čovjeka, odnosno uklanjanje uzroka zla.¹⁰¹

¹⁰¹ Usp. CL, br. 8.

Humanitarno-karitativna organizacija *Kruh sv. Ante* dobrotvorna je ustanova Franjevačke Provincije Bosne Srebre. Nastala je iz franjevačkog osjećaja prema bratu čovjeku, iz brige za ljude u potrebama kako duhovnim tako i materijalnim. Baštinik je prijašnje *Bratovštine kruha svetog Ante* (1896.) i Humanitarnog društva *Kruh sv. Ante* (1992.) Pod današnjim imenom registrirana je u Federalnom ministarstvu pravde 2003. godine. Organizacija ima registrirane podružnice u Hrvatskoj, Austriji, Australiji, Švicarskoj, te neregistrirane ispostave u svim župama u kojima pastoralno djeluju bosanski franjevci. *Kruh sv. Ante* iz godine u godinu širi svoje djelatnosti. Od prvotnoga cilja pomaganja siromašnima prikupljanjem i dijeljenjem osnovnih životnih namirnica danas se pod okriljem *Kruha sv. Ante* uspješno provode projekti pučkih kuhinja, pomoći povratnicima, medicinske pomoći, prevencije ovisnosti, stipendiranja studenta, smještaja studenata, pomoći djeci, itd.

- 114** Župna zajednica u sebi okuplja različite skupine i brine za njihov život. Na nivou svake župe bilo bi stoga potrebno učiniti sljedeće kada je u pitanju karitativno djelovanje: u svakoj župi osnovati župni Caritas; u skladu s odredbama i smjernicama za djelovanje, a prema vlastitostima pojedine župe izraditi statut ili pravilnik rada župnog Caritasa; odrediti ciljeve i zadatke župnog Caritasa; župnom pastoralnom vijeću dati ulogu u formiranju i radu; župnom ekonomskom vijeću omogućiti praćenje i provođenje projekata; osigurati dio finansijskih sredstava za potrebe župnog Caritasa; uključiti i druge župne skupine u program karitativnog rada; poticati suradnju s drugim organizacijama slične djelatnosti na području župe; odgajati župnu zajednicu za potrebe ljudi u nevolji; upoznati cijelu župu s konkretnim potrebama pojedinca i zajednice; otvarati granice svoje župe potrebama drugih; animirati cijelu župnu zajednicu; povezati sve u župi s onima koji mogu pružiti konkretnu ili stručnu pomoć; povezivati se s lokalnim vlastima u zajedničkom pomaganju; promovirati i podupirati volontarijat za karitativni rad.¹⁰² Svaka župa će stoga na organizirani način promicati djelotvornu ljubav i služenje među ljudima.

Vrhbosanska nadbiskupija kontinuirano osluškuje potrebe vjernika u potrebi te u skladu s njima djeluje. Župnici, njihovi suradnici i drugi angažirani laici dje-

¹⁰² Usp. ĐAKOVAČKO-SRIJEMSKA BISKUPIJA: *Kršćanski poziv i služenje. Materijali za treće sinodsko zasjedanje*, Đakovo, 2001., str. 71-72.

lovat će aktivno na povjerenom im teritoriju. Oni će biti otvoreni za nove poticaje Duha Božjega te će ljudsku patnju pravodobno prepoznati i na nju učinkovito odgovoriti. U svom djelovanju koristit će mehanizme pravednosti i ljubavi kako bi doprli do svakog čovjeka u potrebi. Kršćanski ideal bit će stoga ne materijalno siromaštvo nego uzajamna solidarnost koja će proizlaziti iz svijesti pripadnosti Gospodinu i uvjerenosti da su svi ljudi djeca istog Boga. Isus danas svoje karitativno djelovanje nastavlja u Crkvi po djelima dobročinstava. Crkva će svoje karitativno djelovanje također pokazati djelima ljubavi prema Bogu i čovjeku.

Pastoralno djelovanje redovnicâ

- 115** Kako bismo upotpunili mozaik odgovornih u pastoralnom radu na području Nadbiskupije potrebno je naglasiti stručno, oduševljeno, marljivo, neumorno i često skrovito djelovanje ženskih redovničkih zajednica. Jedanaest različitih ženskih redovničkih zajednica i dva ženska kontemplativna reda su kroz 150 godina svoga postojanja i djelovanja na području Nadbiskupije dali veliki obol u izgradnji župnih zajednica odgajajući djecu i mlade u vjeri i skrbeći za najranjivije osobe u društvu, bolesne, nemoćne, ostavljene i siromašne. Karizme koje su od svojih dolazaka utkale u našu mjesnu Crkvu i danas zauzimaju važno mjesto u njezinu poslanju. »Crkva je uvijek shvaćala da je odgoj bitan element njezina poslanja ... Posebna zadaća na tome području, unutar Crkve, ipak pripada posvećenim osobama, koje su pozvane da u odgojni obzor unesu radikalno svjedočanstvo dobara Kraljevstva, predloženih svakom čovjeku u iščekivanju konačnog susreta s Gospodinom povijesti.«¹⁰³

Pastoral duhovnih zvanja

- 116** Naša pastoralna briga na poseban bi način trebala biti usmjerena na pastoral duhovnih zvanja, svećeničkih i redovničkih. Svjedoci smo da se nešto radikalno dogodilo i promijenilo u posljednjih nekoliko desetljeća. Naime, od velikog

¹⁰³ IVAN PAVAO II., Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu *Vita consecrata* (25. ožujka 1996.), KS, Zagreb, 1996., br. 96.

oduševljenja za duhovni poziv kako kod mladića tako kod djevojaka, danas smo svjedoci tako reći izumiranja i nestajanja zanimanja za svećeništvo i redovništvo. Dok je nekada broj i odaziv bio veliki, puno se više tražilo i očekivalo u dijelu svećeničke i redovničke formacije, pa je po onoj evanđeoskoj bilo »mnogo zvanih malo odabranih« (usp. Mt 22,14). Danas se broj sjemeništaraca, bogoslova i onih koji se odlučuju na muška ili ženska redovnička zvanja jako smanjuje. Rat je učinio svoje. Nekadašnje župne zajednice koje su bile rasadnici duhovnih zvanja protjerane su sa svojih vjekovnih ognjišta. Obitelji su vrlo često po izbjeglištvu raseljene. Očevi/muževi možda u nekoj od stranih država zarađuju za uzdržavanje svojih obitelji, mnogi su godinama bili razdvojeni, a rijetki od prvih početaka tog novog izbjegličkog stanja svi na okupu. Kuće i ognjišta su razorena, cijele župe su takoreći izbrisane i kao da ih nema. Tek malobrojni povratnici, mahom stariji i umirovljenici, najviše djedova i baka. Nove mlade obitelji formirane su negdje daleko od svojih vjekovnih ognjišta. Potrebno će biti zauzetije raditi na pastoralu ministranata, jer je to skupina u kojoj se često otkrivaju duhovna zvanja. Važno je ponovno napomenuti da je svaki pastoral mladih ujedno i pastoral različitih zvanja, pa tako i duhovnih. U svakom slučaju naše je živjeti i svjedočiti evanđeosku istinu, a Bog će se već pobrinuti da to zalije i dadne rasti. Svakako, ne zaboravimo, treba redovno i moliti za duhovna zvanja, što je i izričita odredba u Nadbiskupiji i to svake prve subote u mjesecu.

Pastoral starijih i bolesnih osoba

- 117** Papa Franjo ove je godine ustanovio Svjetski dan djedova, baka i starijih osoba koji će se slaviti svake godine na četvrtu nedjelju mjeseca srpnja, te na taj način potaknuo na našu još veću zauzetost u pastoralu starijih i bolesnih osoba. Mnoga su naša mjesta u potpunosti poharana, porušena, popaljena, a neka i izbrisana s lica zemlje. Narod je protjeran i pomaknut sa svojih vjekovnih djedovina i očevina u progonstvo. Zemlja je jednostavno opustošena, opljačkana i devastirana. Tamo gdje je svijet ostao, gdje se uspio oduprijeti i obranio svoja ognjišta još nešto svijeta i živi. Nažalost, prve godine povratka, kada se on stvarno očekivao masovno i kada bi se vjerojatno i dogodio u puno većem broju bile su vrlo nezgodne za povratnike. Velike opstrukcije kako vlasti RS-a tako i Federacije na drugoj strani spriječile su mnoge u nakani da se vrate svojim kućama i obnovi te poslijeratnom životu. Zastrašivanja, krađe, razni lopovluci raznih bandi i skupina, opća nezaštićenost i nesigurnost mnoge su ostavili

daleko od svojih mjesta i svojih župa. Samo najuporniji, najhrabriji i, i rekli bismo, oni koji se nisu bojali riskirati i po cijenu vlastitoga života uspjeli su u namjeri da se vrate svojoj rodnoj grudi i da tu započnu ponovno organizirati svoj život pun neizvjesnosti, ali na rodnoj grudi.

Godine 2014. veliki dio Nadbiskupije bio je dodatno pogođen velikim poplavama, koje su doprinijele dodatnom iseljavanju mladih iz naših župa. Uz sve ovo kronična nezaposlenost, plaće male jedva za preživljavanje, standard ispod svake razine ljudskoga dostojanstva, natjerale su mnoge mlade ljude s fakultetskom naobrazbom da krenu u bijeli svijet, rekao bi naš narod »trбуhom za kruhom«, tražeći posla i bolje mjesto pod suncem za sebe i svoje obitelji. Ostaju po župama, po kućama i stanovima samo starci, samci najviše ih po dva člana. Ostaju mnoge bake i djedovi i starije osobe nažalost sami, prepušteni po stare dane u svojoj starosti sami sebi, možda kakvom dobrom susjedu, na brigu Crkvi, župi i župniku. To je naša realnost. Samo je moramo prihvatiti i ne otklanjati glavu od problema nego ga nazvati pravim imenom. Svuda je sve manje i manje mladih obitelji s djecom, a sve više starih i bolesnih po našima župama i mjestima. Činjenica je da imaju župnika, redovit sakramentalni život, sv. misu svakim danom i nedjeljama i svetkovinama, da se ne mora dugo čekati na sakramente pomirenje – na ispovijed i na sakrament bolesničkog pomazanja. Oni svi sve znaju, mole se, a ako sami i ne znaju, onda su tu Radio Marija i Radio Međugorje.

- 118** S obzirom na ovakvo stanje potrebno će biti pojačati pastoral usmjeren upravo prema ovim osobama u smislu većeg razumijevanja, spremnosti na slušanje i ohrabrenje. Neumorno ih pozivati na sjećanje, snove i molitvu. »Gospodinova bliskost dat će snagu i najkrhkijima od nas da krenu tim novim putem: putovima sjećanja, snova i molitve.«¹⁰⁴

Praksa koja u Nadbiskupiji postoji s obzirom na pastoral zdravlja jeste često povezana s pojedinim župnikom. Tako župnik na poziv obitelji koja ima osobu u bolnici odlazi u bolnicu ukoliko osoba želi primiti bolesničko pomazanje.

¹⁰⁴ FRANJO, Poruka za proslavu Prvog svjetskog dana baka i djedova i starijih osoba (25. srpnja 2021.), 10. studenoga 2021.: <https://www.radiomarija.ba/index.php/vijesti/nase-obavijesti/2254-poruka-pape-franje-za-1-svjetski-dan-djedova-i-baka-i-starijih-osoba-25-srpnja-2021>.

Samo u Sarajevu ima imenovan bolnički kapelan kojemu je to osnovna i jedina služba, te je svakodnevno na raspolaganju katoličkim pacijentima u sarajevskim bolnicama. Potrebno bi bilo i u ostalim središtima naše Nadbiskupije gdje postoje bolnice, a još uvijek nije uspostavljena služba bolničkog kapelana, imenovati ih, pa i uz neku drugu službu, kako bi se bolje pratilo one koji se nalaze u bolnici. Ovdje će biti važna bolja povezanost župnika – obitelji iz kojih dolaze bolesnici i bolničkih kapelana, kako bi pastoralna briga došla do svakoga koji dolazi u bolnicu.

Pastoral »rubnih« i »posebnih« skupina

- 119** U svojoj pastoralnoj zauzetosti i aktivnostima župne zajednice i pastoralne institucije mjesne Crkve bi trebale iznalaziti modele u radu s tzv. »rubnim« župljanima, tj. onima koji se pojave samo ponekad u Crkvi, a kojih je sve više. Neka naše aktivnosti budu usmjerene i prema njima te se pronađu načini da im se približimo na razlite načine i pozovemo ih na približavanje otajstvu Isusa Krista kojega u svim našim pastoralnim pothvatima navješćujemo i donosimo. Tu su, zatim, i oni koji su na »rubu« ili »marginama« društva, kao npr. djeca s posebnim potrebama, migranti koji su u prolazu kroz Nadbiskupiju, PTSP bolesnici, rastavljeni i ponovno civilno vjenčani, mješoviti brakovi, obitelji izložene nasilju, samohrane majke i očevi, zatvorenici itd.

U svojim pastoralnim pothvatima na različitim razinama trebat će pronaći modele i pristupe kojima ćemo pokazati da mislimo i, ne samo da mislimo na njih, nego da su nam oni prioritet. Postoje i različite druge skupine za koje bi trebalo tražiti modele i možda usmjereno pastoralno djelovanje: stradalnici domovinskoga rata, branitelji i obitelji poginulih branitelja, političari, gospodarstvenici, prosvjetni djelatnici, liječnici itd.

Ured za pastoral na razini Crkve vrhbosanske

- 120** Iz onoga što je do sada rečeno očito je da na svim razinama pastorala u Nadbiskupiji postoji dosta dobrih ideja koje se uspješno provode u djelo i koje pokazuju pozitivne rezultate u smislu odgovornog življenja za vlastitu mjesnu Crkvu. Svatko tomu na svojem području doprinosi i tako našu mjesnu Crkvu čini organizmom kojoj je glava Krist, a svi vjernici su udovi koji svojom zauzetošću unutar svojih službi doprinose životu. Naravno, da se u isto vrijeme uo-

čava i potreba za dodatnim radom, kako na samoj infrastrukturi pojedinih pastoralnih institucija, tako i na formaciji pastoralnih djelatnika i na njihovoj duhovnoj izgradnji. U tome svatko na svojem području može puno toga učiniti. Dobro bi bilo, a i potrebno, da se na razini Nadbiskupije osnuje Ured za pastoral koji će pratiti, koordinirati i dodatno umrežavati pojedine pastoralne zahvate na različitim razinama. Isti ured bi analizirao stanje pastoralne, davao određene upute i smjernice, organizirao formativne i duhovne susrete pastoralnih djelatnika, pokretao inicijative i provodio zajedničke projekte više različitih institucija u duhu sinodalnosti.

Sinodsko povjerenstvo za religiozno-pedagoško područje

Uvod

- 121** Kršćanstvo je kroz povijest iznjedrilo svoju vlastitu pedagošku teoriju i mnoštvo najsuvremenijih odgojnih načela koja imaju univerzalno značenje. Prvi i glavni odgojitelj u kršćanstvu jest Isus Krist, tj. njegov život i djelo sadržano u evanđeoskim spisima. Isusov odgojni nauk je konkretan, praktičan, pun milosrđa, izložen jednostavnim riječima u obliku prispodoba i priča. Osim riječima, Isus je odgajao i odgaja i vlastitim životnim primjerom, postavši tako uzor krjeposnoga života i vladanja. U Isusovim riječima i novozavjetnim spisima prepoznatljiva su temeljna moralna učenja o dostojanstvu svake osobe (usp. Mk 8,36; Lk 9,25; Mt 16,26), o uzvišenosti obiteljskoga života i ženidbene zajednice (usp. Ef 5,31-32) i sukladno tomu o njezinoj nerazrješivosti (usp. Mt 5,32), te o pravu djece na odgoj (usp. Gal 3,27). Ta pedagogija, koju je naučavao Isus Krist, postala je dio tradicije koji se prenosio s koljena na koljeno.
- 122** Posebno mjesto u kršćanskoj pedagogiji zauzima religiozni odgoj. Religiozni odgoj svakoga kršćanina temelji se na čovjekovoj naravnoj upućenosti na Boga. Crkva je oduvijek smatrala da su teorijski i praktični odgoj među glavnim poslanjima Crkve. Papa Pio XII., govoreći o toj aktivnosti Crkve, veli da je Crkva bila i ostala odgojiteljica naroda, i tu misiju ona ispunja preko svojih svećenika i redovnika, ali i tako što upravlja i nadahnjuje odgojne ustanove i onda kada su one u rukama svjetovnjaka. Rad pape Pija XII. na pedagoškom području nastavio je Drugi vatikanski sabor, te pape i kršćanski pedagozi postkoncilskog vremena. Na tom području posebno se ističu saborski dokumenti *Gravissimum educationis*, *Optatam totius* i *Perfectae caritatis*, koji su u potpunosti posvećeni kršćanskoj, svećeničkoj i redovničkoj pedagogiji, ali i apostolske pobudnice pape Franje *Gaudate et exultate* i *Christus vivit*. Budući da je Crkva, kao zajednica vjernika, skup ljudi različitih po običaju, kulturi, spolu, dobi i sklonosti, nužno je da religiozni kršćanski odgoj bude prilagođen svakom čovjeku u njegovom konkretnom životnom prostoru i vremenu. U ostvarivanju toga cilja korisno je služiti se znanstvenim dostignućima na području psihologije i pedagogije. Religiozni kršćanski odgoj omogućava razvoj osobe u njezinoj cjelo-

vitosti i usmjeruje ju prema njezinom konačnom cilju. Religiozni kršćanski odgoj ne iscrpljuje se u teorijskim spoznajama, nego zahtijeva i prakticiranje stečenog znanja. On potiče svakog odgajnika da i sam postupno traži istinu i usavršava vlastiti oblik života i ponašanja.

- 123** Crkva je glavni nositelj kršćanskoga odgoja, prvenstveno župna zajednica i obitelj. Kršćanski odgoj obuhvaća sva razdoblja ljudskoga života: djetinjstvo, adolescenciju, zrelost i starost. Djetinjstvo je vrijeme prvih dodira sa svijetom i prvih iskustava. Prvi odgojitelji djeteta su roditelji/staratelji i obitelj. Već u djetinjstvu dijete je sposobno za vjersko doživljavanje i njegova se vjera temelji na povjerenju u roditelje. Najveći je vjerski doživljaj u djetinjstvu prva ispovijed i prva pričest, a kasnije i sveta krizma. Adolescencija je doba duševnog i tjelesnog sazrijevanja kojega karakterizira nagli rast, borba za afirmaciju osobnosti i dominacija čuvstava. Najčešće se ovo doba naziva kriznim vremenom u čovjekovu životu. Ta je kriza mnogostruka – biološka, psihološka, spolna, idejna, karakterna, moralna, socijalna i religiozna – te je tijekom nje iznimno važan kršćanski odgoj. U zrelosti dolazi do izražaja samoodgoj koji omogućuje kršćansku svijest, savjest i karakter. Samoodgoj nije isključivanje odgoja, nego komplementarnost s njim. I u ovom razdoblju potrebna je asistencija ili pomoć u predbračnom i bračnom životu, u odgoju djece i mladih te na poseban način u odgoju djece s poteškoćama u razvoju. U starosti dolazi do gubitka tjelesnih snaga te se sve više razmišlja o smislu života i smrti.

Katehizacija je temeljni oblik kršćanske pedagogije ili odgoja. To je sustavna pouka o vjeri ili sustavno uvođenje u vjeru i život. Cilj je katehizacije ili poučavanja u vjeri praktičan, a to je da vjernicima priopći i približi evanđeosku poruku te da dođe do odgovora i odjeka među ljudima. Odgovor, dakle, pretpostavlja poznavanje Boga, njegova poziva i objave, zrelu vjeru, crkveno zajedništvo i praktično življenje evanđelja. Crkva je odgojiteljica naše vjere. Stoga se katehiziranje vrši u ime Crkve. Kateheta je službeni učitelj vjere kojega Crkva delegira posebnom kanonskom misijom. No on je najprije svjedok vjere. Tako je katehizacija više svjedočenje nego poučavanje, odnosno svjedočenje pa poučavanje. Temeljni nositelj katehizacije je mjesna Crkva, župna zajednica, župnik, svećenici, redovnici, redovnice i svi vjernici.

Obitelj odgaja djecu u vjeri

- 124** Obitelj je, prema općeprihvaćenom stavu, temeljna jedinica ljudskoga društva, ali i crkvene zajednice. Drugi vatikanski sabor u dogmatskoj konstituciji *Lumen*

gentium nazvao je obitelj “kućnom Crkvom” u kojoj »roditelji trebaju biti za svoju djecu riječju i primjerom prvi vjerovjesnici.«¹⁰⁵ U obitelji se ispunjavu sve zadaće poslanja Crkve: zajedništvo u ambijentu ljubavi i prihvaćanja (*koinonia*), navještaj Božje riječi (*martyria*), slavljenje Boga molitvom i kućnom liturgijom (*leitourgia*) te međusobno služenje u ljubavi (*diakonia*). U obitelji se ostvaruje poziv na svetost, na poseban način u roditeljima koji s ljubavlju odgajaju svoju djecu.

Obitelj, osnovna ljudska zajednica, doživljavala je kroz povijest mnoge i razne transformacije, prateći pritom povijesna zbivanja i aktivno sudjelujući u društvenim promjenama na području kulture, ekonomije, urbanizacije životnoga prostora, odgoja i obrazovanja djece i mladih. Kao institucija s velikom sposobnošću prilagodbe, obitelj se održala do današnjeg dana, prkoseći tako i najvećim društvenim izazovima i mijenama. Mijenjajući sebe i društvo, ipak ostaje postojana.

Navedene su promjene na poseban način vidljive u novom vijeku. U svega nekoliko zadnjih stoljeća ova ljudska zajednica prešla je, barem u Zapadnoj Europi, dugi put od seoske obitelji poljoprivrednog društva, preko buržoazijske i proleterske obitelji trgovačkoga kapitalizma i industrijske revolucije, do “moderne” obitelji 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća. Kroz cijelo ovo razdoblje obitelj je mijenjala sebe i svoju ulogu prilagođavajući se društvenim zahtjevima i potrebama.

Svaka promjena u društvu stavljala je na kušnju strukturu, vrijednosti i funkcije obitelji, do te mjere da u 70-im godinama 20. st. postoji ozbiljna bojazan od nestanka obitelji i gubljenja njezine ranije uloge u društvu. Prenaglašeni individualizam, slabljenje monogamije koja na kršćanskom Zapadu stoljećima vrijedi kao jedini ispravan model obitelji, oslobođena seksualnost, sve veći broj razvedenih brakova, obitelji s jednim roditeljem i mnoge druge promjene u strukturi i organizaciji obiteljskoga života, predstavljale su za obitelj pravu traumu i dovele u pitanje njezinu stabilnost i kontinuitet. Znanstvene studije toga vremena govore o obitelji kao pasivnoj i promjenjivoj instituciji koja i nije ništa drugo doli skup društvenih procesa. Pritisnuta društvenim i

¹⁰⁵ LG, br. 11.

ekonomskim promjenama obitelj se povlači u sebe stvarajući zid između sebe i društva, zid privatnoga života. Smisao postojanja obitelji vidljiv je jedino u čuvanju bračnoga života i socijalizaciji djeteta.

Do nove promjene u poimanju i organizaciji obitelji dolazi u posljednjem desetljeću 20. st. i u prvim godinama 21. st., kada se ponovno otkriva ljepota ove ljudske institucije, njezina presudna uloga u ostvarenju životne sreće i nezamjenjivost u odgoju budućih naraštaja. Prestaju priče o gašenju obitelji i ona se opisuje kao privilegirano mjesto psihološke i sociološke podrške za zdrav i uravnotežen razvoj svake individue i cijeloga društva. Obiteljski odnosi ovoga razdoblja obilježeni su međusobnom privrženosti i osjećajnom povezanošću članova obitelji. Naglasak se stavlja na slobodu i sreću svakoga člana. Od izvanjskih loših utjecaja obitelj se štiti opravdanim zahtjevom za privatnošću obiteljskoga života. Tako suvremena obitelj, koju karakterizira strukturalna raznolikost, ponovno postaje vodeća snaga društva i mjesto obogaćujućih međuljudskih odnosa. Tu njezinu nezamjenjivu ulogu u oblikovanju boljeg i savršenijeg društva prepoznala je i Crkva. Obitelj postaje središnja tema svih crkvenih promišljanja i aktivnosti.

- 125** Sve ove promjene vidljive su, u manjoj ili većoj mjeri, i u našem društvu, u bosansko-hercegovačkoj obitelji. Nažalost, kod nas je, za razliku od Zapada, malo ozbiljnih i stručnih studija koje bi nam pomogle u potpunijem sagledavanju trenutnoga stanja i vjerojatno bi doprinijele lakšem i bržem rješavanju nekih gorućih pitanja. Međutim, neki od glavnih uzročnika promjena u našim obiteljima jasno su vidljivi i barem jednim dijelom istraženi.

Nagla urbanizacija, koja je započela poslije Drugog svjetskog rata i svoj vrhunac doživjela za vrijeme zadnjeg rata, dovela je do miješanja, a nerijetko i napetosti između seoskoga i gradskoga načina organizacije i poimanja obiteljskoga života. Mnogi građani (mislimo na one koji žive u gradu) s nostalgijom govore o svom "zavičaju" koji su izgubili preselivši se sa sela u grad. Negdašnja višečlana zajednica postaje mala obitelj i najčešće je čine roditelji i jedno ili dvoje djece. Dolazi do slabljenja rodbinskih veza i poznanstava dok se istovremeno nova teško uspostavljaju. Skućenost životnoga prostora (mali stanovi, nerijetko unajmljeni) i nesnalaženje u novim okolnostima stvaraju osjećaj usamljenosti i djeluju deprimirajuće. No prednost je što se kod ovakvih primjera radi o koliko-toliko slobodnom izboru, o svojevrijednoj promjeni mjesta stanovanja.

Poseban slučaj predstavljaju nasilna preseljenja nastala u ratu i poraću kao posljedica ratnih pustošenja i krivih politika. Opasna zamisao o "čistim" (jednonacionalnim) gradovima, selima i entitetima nastala u vrijeme posljednjeg

rata urodila je protjerivanjem, prisilnim premještanjem i progonom više tisuća bosanskohercegovačkih obitelji. Posljedice ovoga (zlo)čina nedovoljno su poznate široj javnosti jer se sustavno i smišljeno zataškavaju. No one su jasno vidljive i zasigurno će se još dugo osjećati.

Svjetski trendovi – smanjenje broja sklopljenih brakova, sve veći broj rastavljenih roditelja, obitelji s jednim roditeljem i djeca rođena u izvanbračnim zajednicama, obitelji sa sve manjim brojem djece nisu mimoišli ni suvremenu bosanskohercegovačku obitelj. Sve starija dobna granica ulaska u brak i odgađanje potomstva povezuje se s jedne strane s povećanim zanimanjem za srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje kod mladih, a s druge strane s neriješenim stambenim pitanjem i općenito pitanjem financijske samostalnosti budućih bračnih partnera.

- 126** Nejasni obiteljski odnosi i nedefinirane uloge, koje su na poseban način vidljive u ulogama koje imaju otac (muž) i majka (žena) u obitelji, ugrožavaju strukturu, funkcije, stabilnost i vrijednosni sustav obitelji te otežavajuće djeluju na njezinu prilagodbu novim okolnostima. Ne tako davno uloga oca bila je jasno definirana. On je bio glava obitelji koja se trebala pobrinuti za materijalno uzdržavanje i opstanak obitelji. Majka je bila “kraljica” kuće i brinula se za djecu i domaćinstvo. Danas to više ne vrijedi nužno. Često je slučaj da oba roditelja rade izvan kuće, a djeca provode najviše vremena sama ili u društvu osobe koja ne pripada toj obitelji. Dolazi i do promjene na relaciji roditelji-djeca. Djeca se ne tretiraju više na tradicionalan način, nego kao osobe koje treba uvažavati, čija prisutnost zavrjeđuje dostojnu pozornost bez obzira na spol i red rađanja.

Poseban problem u Bosni i Hercegovini predstavlja nasilje u obitelji. Mediji preuzimaju na sebe zadaću da nas redovito i sustavno izvještavaju o njegovom porastu. Priče o zanemarenoj djeci, pretučenim ženama, verbalnom vrijeđanju i međusobnom maltretiranju u obitelji svakodnevno kruže ulicama, trgovima, internetom, novinama, radijskim izvješćima i televizijskim kanalima, banalizirajući tako tu nadasve kriminalnu pojavu. Teške socijalne, gospodarske i stambene prilike u našem društvu dodatno povećavaju rizik od nasilja u obitelji. Svemu je ovome vrlo često uzrok i prekomjerno konzumiranje alkohola, što još uvijek predstavlja jedan od najvećih problema naših obitelji.

- 127** Sve veća nezaposlenost dovela je mnoge obitelji u Bosni i Hercegovini na rub siromaštva i gladi. Možemo samo zamisliti kako se jadno i poniženo osjećaju roditelji koji svojoj djeci ne mogu osigurati čak ni osnovna sredstva za preživljavanje. Da i ne govorimo o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, dodatnom školo-

vanju i usavršavanju, vlastitom životnom prostoru. To potpada u kategoriju luksuza koji sebi mogu priuštiti samo još djeca malobrojnih bogatih obitelji.

Prava zaposlenih trudnica, istina zakonom predviđena, u stvarnosti se svakodnevno grubo krše. Trudnice su uglavnom prepuštene samovolji pohlepnih i nemoralnih poslodavaca kojima je stalo jedino do profita. Ne postoje točni podatci o broju žena koje su otpuštene s posla u trudnoći i isključivo zbog trudnoće, ali su zasigurno poražavajući.

Vladajući u ovoj državi nažalost nemaju dovoljno sluha za ove i ovakve poteškoće. Stoga je obitelj često prepuštena sama sebi i osuđena sama rješavati svoje probleme te tražiti izlaz iz ovakvih situacija. Nestabilna društveno-politička situacija države u tranziciji, kakva je Bosna i Hercegovina, bolan prijelaz iz jednoga političkog sustava u drugi sa svim negativnostima koje takav prijelaz nosi sa sobom (korupcija, mito, divlja privatizacija, neučinkovitost državnih i entitetskih institucija), zasigurno će još dugo vremena biti otežavajuća okolnost za normalan i sretan život u bosanskohercegovačkoj obitelji koja je i sama u tranziciji.

Mnogi izlaz iz ovakve situacije traže u iseljavanju. Broj obitelji, ne više pojedina, koje su u posljednjih nekoliko godina napustile Bosnu i Hercegovinu, uistinu je ogroman. Nažalost, taj trend nastavlja se i pojačava svakim danom.

Tijekom dosadašnjega sinodskog rada spomenuli smo i problem novih, atipičnih ovisnosti (TV, računalo, tableti i "pametni" telefoni). Mlađe obitelji danas najradije provode svoje vrijeme individualno uz spomenute elektroničke uređaje. Na taj se način slabo komunicira, ljudi se međusobno otuđuju, a postojeći problemi s vremenom postaju sve izraženiji.

- 128** Ostaje ipak nada, utemeljena na dosadašnjem iskustvu i na vjeri u Boga, da će obitelj, a s njom i njezine glavne funkcije, opstati i biti temelj novih, sretnijih promjena. Jedna od glavnih i osnovnih funkcija obitelji jest odgoj i obrazovanje djece. U ostvarivanju ove funkcije ona je nezamjenjiva. Ni jedna druga društvena institucija nije u stanju pronaći sklad između slobode i odgovornosti, povezati samostalnost i solidarnost, zadovoljiti pojedinačne i opće interese, pomiriti agresivnost i moć praštanja. Sve je to moguće jedino u obiteljskoj zajednici. To potvrđuju također brojna pedagoška i psihološka istraživanja o važnosti i potrebi obiteljskoga odgoja za zdrav razvoj djeteta. Najčešće se dijete već od rođenja odgaja u krugu obitelji. U njoj stječe prva iskustva, postaje svjesno sebe i svoje osobe, tu pronalazi pomoć, zaštitu, sigurnost, razumijevanje i ljubav. Oponašajući roditelje, uči osnovne vještine, stječe dobre radne

navike, formira ispravnu svijest o svijetu oko sebe, njeguje osjećaj pripadnosti obitelji i razvija osjećaj solidarnosti, međusobnog pomaganja i uvažavanja.

Kršćanska obitelj, prvo i trajno mjesto ljudskoga i kršćanskoga odgoja, ima neotuđivo pravo i obvezu odgajati svoje dijete u kršćanskome duhu. Sjeme vjere, koje se u svakog čovjeka usađuje na krštenju, treba njegovati i razvijati. Uloga roditelja u ovom procesu vrlo je važna. »Svjedočanstvo kršćanskog života koje roditelji u obitelji pružaju djeci obavijeno je nježnošću te majčinskim i očinskim poštovanjem. Na taj način djeca shvaćaju i radosno žive blizinu Boga, koju očituju roditelji. To prvo kršćansko iskustvo često ostavlja odlučujući trag koji traje cijeli život. Takvo djetinje vjersko buđenje na obiteljskom polju jednostavno je 'nezamjenjivo'.«¹⁰⁶

Dijete, da bi raslo u vjeri i mudrosti, treba osjetiti da je voljeno, prihvaćeno i slobodno, ali istovremeno treba biti svjesno granica koje mora poštivati. U toj dobi djeca počinju usvajati i prakticirati moralne vrijednosti i društvene zakone, počinju razlikovati dobro od zla i ispravno od neispravnog. Uloga roditelja od presudne je važnosti za usvajanje dobrih navika i razvijanje ispravnih sklonosti kod djeteta. Dobar roditelj nastojat će odgajati svoje dijete riječju i primjerom, odnosno truditi će se da ne bude nesuglasja između onoga što savjetuje djetetu i vlastitoga ponašanja.

Drugi vatikanski koncil potvrđuje to riječima: »Budući da roditelji daju djeci život, oni imaju vrlo tešku obavezu da ih odgajaju. Zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Odgojna uloga roditelja je takve važnosti da se teško može čim drugim zamijeniti. Na njima je da stvore takav obiteljski ambijent – prožet ljubavlju i odanošću prema Bogu i ljudima – koji će pogodovati punom osobnom i društvenom razvoju djece. Obitelj je stoga prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu. Posebno u kršćanskoj obitelji, koja je obogaćena milošću i zadatkom sakramenta ženidbe, treba odgajati djecu od najranije mladosti po vjeri, koju su primili na krštenju, da Boga spoznaju i štiju a bližnjega ljube.«¹⁰⁷

¹⁰⁶ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, KS – Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 2000., br. 226 (ubuduće ODK).

¹⁰⁷ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o kršćanskom odgoju *Gravissimum educationis* (28. listopada 1965.), KS, Zagreb, 1993., br. 3.

- 129** Imajući sve ovo u vidu, jasno je kako odgojni neuspjesi i promašaji roditelja mogu imati negativne i bolne posljedice za djecu. Mogu prouzročiti poremećaje koji ostaju vidljivi kroz cijeli život. Jedna od najučestalijih odgojnih pogrešaka koju roditelji čine jest pretjerana ambicioznost koja nema osjećaj za želje, sklonosti i stvarne mogućnosti djeteta. Uglavnom se radi o pokušaju da roditelji preko djece nadoknade vlastite neuspjehe i promašaje. Druga česta pogreška roditelja u odgoju djeteta jest ispunjavanje svih, a na poseban način materijalnih dječjih želja i prohtjeva. Dijete postaje centar svijeta, a roditelji robovi svoje djece.

Kad je u pitanju vjerski odgoj djece, uočava se kako roditelji nisu dovoljno poučeni u temeljnim istinama kršćanske vjere. Najčešće se vjerski odgoj svodi na “obavljanje” sakramenata inicijacije, bez istinskoga promišljanja i poučavanja o važnosti i ulozi tih svetih znakova. Roditeljsko svjedočenje kršćanske vjere i njihov odgoj djece u duhu vjere posljednjih su desetljeća u dekadenciji, ne samo u Nadbiskupiji nego i na cijelom europskom tlu. To potvrđuju i rezultati ankete koja je provedena na razini svih dekanata u Nadbiskupiji. Na pitanje o procjeni stanja kršćanskoga duha u obiteljima većina sudionika odgovorila je da ga smatra izuzetno narušenim. Kao razlozi ovoga stanja navode se: manjak vjere, loša ekonomska situacija, moderni način života koji nameće dominaciju računala i mobitela nad obiteljskom komunikacijom i zajedničkom molitvom.

Kako bi se umanjio rizik od ovakvih i sličnih negativnih pojava, potrebno je posvetiti veću pozornost odgoju i pedagoškoj izobrazbi roditelja. Samo dobro odgojeni roditelji mogu roditi i odgojiti zdravu djecu. Ispravan odgoj djeteta ne iscrpljuje se u dugom popisu stvari koje roditelji moraju učiniti ili u nabranjanju vrijednosti koje trebaju prenijeti na dijete, kako to često žele prikazati moderni časopisi o obitelji i odgoju, nego u spremnosti da se u potpunosti posvete svojoj roditeljskoj ulozi te da to čine dosljedno i autentično. Najučinkovitija odgojna metoda i jedini put u izgradnji ispravnih i oplemenjujućih odnosa na relaciji roditelj-dijete jest neprestano nastojanje oko uspostave bliskih fizičkih i emocionalnih veza. Drugi vatikanski sabor poučava: »Ako roditelji prednjače primjerom i zajedničkom obiteljskom molitvom, djeca će, i svi koji žive u krugu obitelji, lakše naći put čovječnosti, spasenja i svetosti. Supruzi će pak, u svom dostojanstvu i zadaći očinstva i majčinstva, brižno ispunjavati dužnosti odgoja, osobito vjerskoga, što u prvom redu na njih spada.«¹⁰⁸

¹⁰⁸ GS, br. 48.

- 130** Obitelj je ognjište žive vjere. U obitelji se uče prvi koraci u vjeri, temeljne istine vjere i molitve. Djeca uče vjeru iz svjedočanskog primjera roditelja. Obnova obiteljske molitve podrazumijeva duhovnu obnovu obitelji u cjelini, što je izuzetno složena i zahtjevna zadaća. Obiteljska molitva jača obiteljsko zajedništvo i ljubav.

Središte molitvenoga obiteljskog života zajedničko je sudjelovanje na nedjeljnoj euharistiji. Osim sudjelovanja na misi, obitelj bi makar nedjeljom trebala naći vrijeme za zajedničku jutarnju i večernju molitvu i zajedničke objede. Obiteljski molitveni život s pravom se može nazvati "obiteljskom liturgijom". Svaka je obitelj originalna i ima slobodu u kreiranju vlastitoga zajedničkog molitvenog života. Obiteljska molitva podrazumijeva molitvu muža i žene te molitvu roditelja s djecom. Molitveni život ne smije biti za obitelj opterećenje i razlog svađe u kući, nego ga se treba oblikom, sadržajem i trajanjem prilagoditi uzrastu i slobodnom vremenu svih članova obitelji. Ako su djeca manja, u molitvu treba uključiti prepričavanje pojedinih biblijskih događaja, lagane pjesme, molitve, ilustracije i igrokaze. Bitno je da se djeca radosno uključuju u molitvu. Dobro je da se tijekom zajedničke molitve svakom pruži prilika za izricanje osobne spontane molitve. Dijete neka se uči razgovarati s Bogom, povjeravati mu sebe i svoje bližnje, biti zahvalno Bogu na životu. Važno je da se od malih nogu u djetetu formira slika Boga koji čovjeka voli i pomaže mu u životu, a ne Boga koji kažnjava svaku grešku. Čitanje Svetog pisma trebalo bi biti dio svakodnevnog obiteljske molitve. U našim obiteljima Sveto se pismo čita vrlo slabo ili nikako. Biblija se često čuva kao ukrasna relikvija. Zajedničko čitanje Božje riječi donosi mnoge blagodati za obitelj, širi vidike, vodi prihvaćanju koje prelazi u svjedočenje i naviještanje. Osim navedenoga, obiteljski molitveni život jača se i izgrađuje zajedničkim sudjelovanjem u župnim pobožnostima, putu križa, misama zornicama, hodočašćima u svetišta, pomaganju siromašnima i bolesnima.

- 131** Krštenje djeteta izuzetno je važan i radostan događaj, kako za pojedinu obitelj tako i za cijelu župnu zajednicu. Za slavlje ovog sakramenta potrebna je priprava roditelja, koja se nažalost izostavlja u većini župa Nadbiskupije. *Direktorij za pastoral sakramenata* BK BiH propisuje »pretkrsne susrete« – kateheze za roditelje i kumove kako bi bili dostatno poučeni o smislu i značaju sakramenta krštenja. Ovo je također prigoda da svećenik bolje upozna mladu obitelj, njezine brige i radosti. Prilika je to da se potakne temeljitije življenje kršćanske vjere u obitelji i budući vjerski odgoj djeteta.

Priprava za krštenje djeteta prigoda je da i roditelji obнове svoje krštenje, odnosno svoj odgovor na Kristov poziv i život u vjeri. Iz navedenih razloga priprava

za krštenje ne smije se svesti na samo jedan susret u kojem će se dogovoriti termin i formalnosti krštenja. Pretkrсни susreti mogu se održavati u župnim prostorijama ili obiteljskoj kući. Za vrijeme susreta trebalo bi obraditi teološki nauk o sakramentu, obred i značenja krštenja. Roditeljima treba osvijestiti odgovornost za kršćanski odgoj djece. U ove susrete poželjno je uključiti i kumove.

Vrhunac katehetske priprave je sam obred krštenja djeteta, koji treba poslužiti i kao trenutak obnove krsne vjere roditelja. Dobro je da se sakrament krštenja dijeli pod nedjeljnom euharistijom kada je prisutna cijela župna zajednica, a ne kao pojedinačni privatni čin u zasebnom terminu. Obiteljska proslava krštenja ne bi se smjela pretvoriti u potrošački događaj. Svjedoci smo da su te proslave najčešće neprimjerene samoj biti i sadržaju tog nadasve svetog čina.

U vremenu rane Crkve nakon krštenja uslijedile bi tzv. mistagoške kateheze koje bi novokrštenike uvodile u misterije vjere. Iako se danas rijetko krste odrasli ljudi, postkrsne kateheze ne bi smjele izostati. Župna zajednica mora na određen način pratiti i pomagati novokršteno dijete i njegovu obitelj u rastu vjere. Nikako nije dobro da roditelji nakon krštenja djeteta prekinu aktivnu vezu sa župom i ponovno uspostavljaju tek kada se dijete počinje pripravlјati za prvu pričest.

- 132** Djeca pristupaju prvi put sakramentu pokore i svete pričesti u razdoblju nižih razreda osnovne škole. Primanju prve pričesti prethodi prva ispovijed. Kroz katehetsku pripravu za primanje ovih sakramenata potrebno je uvjeriti se da djeca dobro raspoznaju što je moralno dobro i moralno zlo. To se uči najprije u obitelji. Roditelji moraju djecu poučiti, odnosno omogućiti im da steknu osjećaj biranja dobra, a izbjegavanja zla. Ipak, kad djeca učine neku pogrešku, bitno je da se odgoje tražiti oprost, nadoknaditi štetu i promijeniti ponašanje. Također, vrlo je važno da djeca dožive radost kada im roditelji opraštaju pogreške.

Direktorij za pastoral sakramenata BK BiH propisuje da župna katehetska priprava za primanje prve pričesti mora trajati najmanje dvije godine. Koliko je poznato, na većini naših župa priprava traje samo jednu godinu, što je uistinu prekratak period da bi se steklo temeljno poznavanje vjerskih istina kako bi, prema svojim mogućnostima, djeca shvatila otajstvo Krista kojeg primaju pod prilikama kruha i vina. Djecu za prvu pričest ne pripravlјa samo svećenik ili kateheta, nego i njihovi roditelji kao prvi odgojitelji u vjeri. Stoga veliku važnost imaju sastanci s roditeljima tijekom vjeronaučne godine. Roditelji se mogu na taj način bolje upoznati s vjeronaučnom pripravom i metodama, ali i dati određene sugestije svećeniku. S druge strane, svećenik može roditeljima osvijestiti njihovu odgojiteljsku i navjestiteljsku zadaću te i ovu prigodu iskoristiti za katehizaciju roditelja.

Za vrijeme pripreve od neizmjerne je važnosti redovito pohađanje nedjeljne euharistije. Pojedina euharistijska slavlja mogu se prilagoditi pripravnici za prvu pričest. Tijekom pojedinih misnih slavlja može se upriličiti predstavljanje budućih prvopričesnika, njihovih radova. Vrijeme pripreve za prvu pričest može i treba postati vrijeme duhovne obnove i intenzivnijega duhovnog života cijele obitelji prvopričesnika.

- 133** Priprava za primanje sakramenta potvrde trebala bi obuhvaćati makar tri godine župne kateheze nakon primanja prve pričesti te redovito sudjelovanje na nedjeljnim euharistijskim slavljinama. Osim potrebnoga znanja temeljnih istina kršćanske vjere, potvrđenik treba steći i određeno iskustvo kršćanskoga života. Tijekom pripreve za primanje potvrde svećenik ili kateheta treba uključiti i roditelje. Sastanci s roditeljima trebaju pomoći da nastave oni odgajati svoju djecu u vremenu krize vjere koja se pojavljuje ulaskom u adolescenciju. Pohvalno bi bilo organizirati duhovnu obnovu ili hodočašće za roditelje i krizmanike.

Slavlje sakramenta potvrde treba biti liturgijski svečano i dostojanstveno. Nakon euharistije može se upriličiti skromna proslava u krugu obitelji. Pogrešno je veliku pozornost davati organizaciji "krizmenog banketa i daru" koji bi, prema krivoj uvriježenoj praksi, trebali dati kumovi i gosti. Nakon velikih proslava primanja »sakramenta kršćanske zrelosti« očekivalo bi se da će potvrđenici sada početi »punim plućima« živjeti vjeru i darove koje su primili. Međutim, događa se suprotno. Mnogi se nakon potvrde udaljuju od Crkve, rjeđe pohađaju nedjeljnu misu i pristupaju sakramentima. Trebalo bi, na sve moguće načine, mlade poticati da ostanu vezani za crkvenu zajednicu. To se može postići organiziranjem prigodnih aktivnosti pri župi, animatorskih radionica, kateheza za mlade, volonterskih akcija.

- 134** Na početku pripremnih zasjedanja odlučeno je da obitelj i brak trebaju biti »centralno mjesto budućeg sinodalnog rada«. Obitelj je središnje mjesto odrastanja i odgoja djece i mladih. Ove dobre namjere, koje u budućnosti mogu uroditi pozitivnim zaključcima i konkretnim akcijama, bude nadu u bolje sutra. Obitelj, temeljna i najvažnija institucija ljudskoga roda, zasigurno posjeduje snagu koja može proizvesti pozitivnu promjenu, ali joj je potrebna pomoć Crkve, društva i svih odgojno-obrazovnih institucija. Potrebno je ujediniti snage koje se nalaze u trokutu *Crkva – škola – obitelj* i zajedničkim naporima vratiti obitelji dostojanstvo i ulogu – na poseban način nezamjenjivu ulogu u odgoju djece – koja obitelji pripada po njezinoj naravi i Stvoriteljevoj zamisli.

U obitelji gdje roditelji zahvalno primaju djecu kao Božji dar, gdje roditelji daju svjedočanski primjer djeci i zajedno mole, gdje se pokazuje primjer iskrene

ljubavi, čestitosti i požrtvornosti, često niče i klica svetog zvanja koje treba njegovati kako bi donijelo pravi plod. Sakramenti krštenja djece, prve pričesti i potvrde idealna su prigoda za katehiziranje cijele obitelji i oživljavanje duhovnoga života u obitelji.

Župna kateheza – sadašnje stanje i novi putovi

- 135** Kroz župnu katehezu djeca, mladi i odrasli uključuju se u župnu zajednicu. Od posebne je važnosti izgradnja župe kao »zajednice zajednicâ« u kojoj će se ostvarivati istinsko učenje i priprema za slavlja kršćanskih otajstava te za svjedočenje vjere. Ujedno je potrebno dati važnost planiranju župne kateheze.

Problemi i izazovi za današnju župnu zajednicu su sljedeći:

- župa nije više središte života i zbivanja neke geografske ili administrativne sredine u gradu ili na selu (sociološka marginalizacija)
- župa nije više *alfa* i *omega* pastoralnoga rada jer svojim radom ne dopire do svih ljudi i segmenata života (pastoralna nedovoljnost)
- kriza koja zahvaća Crkvu jednako zahvaća i župu koja mora na neki način opravdati vlastito postojanje i zadaće, a tako također postojanje i zadaće cijele Crkve u konkretnim prilikama (teološka nesigurnost).

Mogući odgovori su sljedeći:

- učiniti znatne napore kako bi pastoral obitelji (saborske ideje) uistinu zaživio
- evangelizacija kao temeljna opcija Crkve
- obnovljena župna kateheza u službi osobne i zrele vjere, u funkciji novog modela kršćanina, novog modela zajednice, i obnovljenog crkvenog projekta
- sadašnje nove prilike treba promatrati kao »nove znakove vremena« i tumačiti ih u svjetlu nauka Drugog vatikanskog sabora
- pozvati sve redovničke zajednice da pastoral i katehezu ponovno stave na ljestvicu svojih prioriteta
- prijelaz od pastorala 'servis-službe' na pastoral evangelizacijskoga tipa
- razvijati duh suradnje i suodgovornosti kako *ad extra*, tako *ad intra*

- h. uspostavljanje župne kateheze za sve dobne skupine. Župna kateheza treba se održavati za sve uzraste (razrede) osnovne škole, a također i za srednjoškolce (na adekvatan način odgovarajući na potrebe i izazove mladih). Sustavno, ali jednostavno, prilagođeno dobi djece, a onda kad je vrijeme, pristup i sakramentima. Neka osjete i vide kako se drugi pripremaju, gaje tu želju u sebi i radosno iščekuju dan svoje pričesti ili krizme. Tako će biti prisutni, osjetiti povezanost jedni s drugima, ali i sa župom. Tu i na taj način se stvaraju vjernici. Programi za župnu katehezu i školski vjeronauk ne smiju biti identični, ali se moraju uskladiti i dopunjavati. Kateheza je za sve uzraste/dobne skupine, a školski vjeronauk mora biti ukomponiran u nju shodno pojedinom uzrastu učenika.

136 Temeljne zadaće župne kateheze su:

- a. poticanje upoznavanja i jačanja vjere
- b. liturgijski odgoj (zajedništvo s Isusom Kristom u liturgijskim činima, osobito u euharistiji: strpljivo i pobožno poučavanje liturgijskog misterija kao temeljnog mjerila vjere)
- c. moralno obrazovanje (obraćenje Isusu Kristu jest hod za njim; prenošenje jasnih stavova življenja; pravilni odgoj savjesti i služenje slobodom; poznavanje moralnih deformacija u svijetu)
- d. samoodgoj (zdrava načela – kršćanska svijest; osjećaj odgovornosti za sebe, zajednicu i društvo – kršćanska savjest; život po uvjerenju i samokontrola – kršćanski karakter)
- e. škola molitve (primjer Isusa Krista – predaja Očenaša; najsigurnije sredstvo milosti poslije sakramenata jest molitva – razgovor s Bogom; moliti u poniznosti, pobožno, pouzdano i ustrajno).

137 Neki konkretni prijedlozi su sljedeći:

- a. Župna kateheza – važan je odgoj za župno zajedništvo: ministranti, pjevači, čitači i dr. Posebno su važne organizirane skupine: biblijska, kruničarska, molitvena, FRAMA i sl. Mladi vole izgradnju zajedništva jer se tako doživljavaju sigurnijima. Kroz ovaj vid rada gaji se misionarski duh, odgajaju se za duhovna zvanja, posebno ministranti za svećenička i redovnička zvanja.
- b. Kršćanska obitelj kao mjesto prve vjerske pouke – važan je pastoral obitelji. Obitelj je prva i nezamjenjiva odgojiteljica u vjeri. Ona je »Crkva u malom«. Uz

- rad s prvopričesnicima, krizmanicima, ministrantima, članovima dječjeg zbora, raditi i s njihovim roditeljima.
- c. Župna kateheza je nastavak odgoja u vjeri i pomoć roditeljima ili obiteljima u odgoju; stoga, katehetsko djelovanje na razini župe treba biti prvenstveno usredotočeno na obitelj. Pastoral obitelji usmjeren prema uključivanju roditelja u katehizaciju njihove djece obećava trajnije rezultate. Bilo bi dobro imati župne katekizme/vodiče/priručnike za djecu različitih uzrasta ili ako isti već postoje kod nas ili u hrvatskom govornom području tražiti da se koriste kao katehetska pomagala za rad s djecom i mladima u župi. Na taj način, roditelji bi se lakše i primjerenije mogli uključiti u katehezu svoje djece.
 - d. Uz redovitu pripremu za sakramente (prva sveta pričest, krizma, ispovijed, ženidba) potrebno je svratiti pažnju i probuditi odgovornost za rast u vjeri. Zato je potrebno približiti vjerniku važnost slušanja Riječi Božje kroz organizirane biblijske susrete u župi.
 - e. Vjeroučiteljima omogućiti rast u vjeri kroz određene organizirane susrete: duhovne obnove, duhovne vježbe, kao i stručne pripreme za župnu katehezu.
 - f. Potrebno je uključiti vjeroučitelje u pastoralno planiranje župe. Povezati školu i župu u prigodnim događanjima (zaziv Duha Svetoga, zahvalna nedjelja – Dani kruha, patron župe, došašće, sv. Nikola, korizma, proslava Uskrsa, prva pričest i krizma, svibanjske i listopadske marijanske pobožnosti, put križa, završetak školske i vjeronaučne godine i sl.) Organiziranje i provođenje po župama obiteljskih duhovnih obnova i seminara, seminara za majke s malom djecom, duhovnih obnova, seminara, izleta, hodočašća, sportskih natjecanja, vjeronaučnih olimpijada za mladež, za seniore, za tematske i interesne grupe itd.
 - g. U većim gradovima potrebno je dati važnost radu sa studentima i radničkom mladeži. Kateheza odraslih može i mora se ostvarivati kroz biblijske susrete, duhovne obnove, duhovne vježbe, katoličke udruge i akcije.
 - h. Jačati svijest svećeničkih i redovničkih pripravnika (u odgojnim ustanovama, na crkvenim učilištima) o potrebi novih evangelizacijsko-katehetskih pothvata. Naglasak je da budu nositelji pomaka u duhu Drugoga vatikanskog koncila te usmjerenosti novih crkvenih dokumenata. Za cjelovitije promišljanje nove evangelizacije i kateheze potrebno je više proučavati crkvene dokumente, kao i dokumente i smjernice BK BiH (i HBK), odnosno pojedinih dijecezanskih biskupa te njihovih pastoralnih i katehetskih institucija.

Školski vjeronauk

- 138** Katolički školski vjeronauk uklopljen je u opće odgojno-obrazovne ciljeve suvremene demokratske škole, obvezatni je školski predmet s pravom izbora i izvodi se u redovitoj nastavi s dva (2) školska sata tjedno. On je po svojim ciljevima i sadržajima integriran u cjelinu odgojno-obrazovnoga sustava u BiH koji priznaje i potvrđuje temeljna ljudska prava i slobode te jezične, kulturne, religijske i tradicijske različitost u BiH, a svrha mu je, u komplementarnom suodnosu s drugim školskim predmetima, promicati cjelovit i sustavan odgoj čovjeka na načelima korelacijsko-integrativnoga učenja. Budući da je religioznost integralna činjenica čovjekove osobnosti i kulture, autentičan i cjelovit odgoj u školi zahtijeva da se religiozna dimenzija odgoja skladno ugradi u različita obrazovna područja i nastavne predmete kojima po svojoj naravi pripada.

Jednako tako vjeronauk kao autonoman školski predmet s vlastitom epistemologijom, omogućuje svim učenicima koji to žele autentično i sustavno upoznavanje, čuvanje i razvijanje njihova vlastita vjerskoga i kulturnoga identiteta, promičući istodobno u pluralnom društvu duh dijaloga i ekumenizma u odnosu na različite ljude, svjetonazore, religije, konfesionalne i kulturne izričaje. Posebnost školskoga vjeronauka očituje se u njegovoj zadaći da učenicima omogući susret s osobom i porukom Isusa Krista i tako im pomogne, sa stajališta kršćanske Objave i tradicije Crkve, "istinito i sigurno" upoznati vjeru i religijsko-kulturnu baštinu kojoj pripadaju. Stoga, katolički vjeronauk u školi slijedi teološke i antropološko-pedagoške temelje odgoja i obrazovanja te nudi sustavno i što cjelovitije, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno, upoznavanje katoličke vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama, odnosno u njezinu učenju, slavljenju i življenju. Riječ je o takvu sustavnu učenju i "upoznavanju" koje uključuje sve bitne tjelesno-duševno-duhovne sposobnosti učenika: kognitivnu (spoznajnu), afektivnu (doživljajnu), konativnu (voljnu) i operativnu (djelatnu). Po tim odrednicama katolički vjeronauk u školi ostvaruje i potvrđuje svoju odgojno-obrazovnu cjelovitost, podupirući pritom sveobuhvatne procese školskoga poučavanja i učenja, odgoja i obrazovanja.

- 139** Posebno treba istaknuti odgojni udio vjeronauka u cjelovitu odgoju i obrazovanju djece i mladeži koji se ne može i ne smije svesti na puko posredovanje informacija i materijalnoga znanja, nego on obuhvaća učenika u totalitetu njegove osobnosti, tj. obuhvaća sve bitne odgojno-obrazovne ciljeve koji omogućuju suradničko, stvaralačko i integrirano učenje, kritičko promišljanje, izgrađivanje sposobnosti, stavova i vrijednota, životno slavljenje i svjedočenje vjere u osobnom i društvenom životu učenika. Učenicima se ponajprije omo-

gućuje da u duhu evanđelja i vjere Crkve svestrano i kritički prosuđuju svoj život, da upoznaju različite faze svojega odrastanja i izgradnje osobnosti, da usvajaju opće etičke i moralne norme, osobito načela i vrjednote kršćanske vjere i kulture kako bi mogli cjelovito rasti u svojoj osobnosti i odgovorno se suočiti sa svim problemima, nadama i tjeskobama društva u kojem žive. U tom se duhu učenicima nudi jasnoća nauka o Bogu, čovjeku i svijetu, na načelima postupnosti, sustavnosti i cjelovitosti, kako bi oni mogli kritički i osobno, zrelo i svjesno ostvariti svoj vlastiti kršćanski identitet i život u obitelji i društvu.

- 140** Jednako tako vjeronauk u školi želi učenike upoznati s kršćanskim korijenima hrvatske i europske kulturne baštine koja u prošlosti i sadašnjosti ostvaruje svoje plodove na religiozno-duhovnom, etičkom, kulturnom, umjetničkom, filozofskom, znanstvenom, pravnom, političkom, i drugim područjima. Ta kršćanska i katolička baština hrvatskoga naroda, koja se proučava i u drugim predmetima, nije neka sporedna činjenica, nego ona daje snažan pečat životu naroda, a kršćanski simboli i vrjednote, koji su duboko utkani u narodno biće, obilježavaju njegov ukupan identitet, kako stoji u Planu i programu katoličkog vjeronauka za osmogodišnje i devetogodišnje škole u Bosni i Hercegovini.

Biskupi BK BiH u *Odredbama, polazištima, stavovima i odlukama katoličke Crkve u BiH* iz 2000. godine određuju: Katolička Crkva na temelju planova i programa izrađuje i priređuje vjeronaučne udžbenike i druga didaktička sredstva za koja vrijede stručni kriteriji kao i za druge udžbenike. Vjeronaučni udžbenici i druga stručna pomagala za njihovu uporabu u školi moraju imati *nihil obstat* biskupske konferencije te odobrenje (*imprimatur*) i suglasnost dijecezanskoga biskupa na njegovu crkvenom području. Tako odobrene udžbenike propisuje Ministarstvo prosvjete.

S obzirom na to da smo na Sinodi u više navrata razgovarali o samim udžbenicima, posebno o nadopuni postojećih s temama koje bi obuhvaćale područje Crkve u Bosni i Hercegovini, predlažemo formiranje stručnog tima koji bi u što skorijem vremenu priredio dodatke za pojedina vjeronaučna godišta.

Svjesni naglih promjene u društvu, osobito sekularizacije i liberalizma, koje utječu na opredjeljenje za pohađanje vjeronauka u školi, smatramo važnim redovito i ustrajno roditelje informirati o važnosti vjeronaučne nastave u školi i poticati ih na odgovornost da svojoj djeci omoguće kršćanski odgoj.

- 141** U posljednjih nekoliko desetljeća na području teologije puno se piše o *odnosu vjere i kulture*. Takvo zanimanje za odnos vjere i kulture ima svoje ishodište u konstitu-

ciji *Gaudium et spes*, koja je *magna charta* za kršćanski govor o dijalogu vjere i kulture.¹⁰⁹ U oživljavanju odnosa vjere i kulture vjeronauk u školi ima važno mjesto, jer »ono što školskomu vjeronauku daje njegovo posebno obilježje jest činjenica da je pozvan prodrijeti na područje kulture i imati veze s ostalim ljudskim znanjima. Naime, kao izvorni oblik služenja Riječi, školski vjeronauk uprisutnjuje Evanđelje u osobnome sustavnom i kritičnom procesu asimilacije kulture.«¹¹⁰

U prepoznavanju kulturne vrijednosti vjeronauka polazi se od toga da religijska kultura nije strano tijelo u odnosu na druge predmete u školi jer mnoge od njih nije moguće predavati, a da se zaobiđu religijski sadržaji. Ulogu vjeronauka u očuvanju vrijednosnoga sustava ističu također biskupi BK BiH u *Odredbama, polazištima, stavovima i odukama Katoličke Crkve u BiH* (2000). Katolička Crkva vjerski odgoj i obrazovanje katoličke djece i mladeži u školi temelji na sljedećem:

- a. evangelizacijskom poslanju Crkve u suvremenom svijetu
- b. pravu roditelja da njihova djeca imaju religiozni odgoj u školama kojima povjeravaju svoju djecu
- c. pravu Crkve na organiziranje vjerske pouke u javnim školama prema demokratskim standardima suvremenog društva
- d. zahtjevima integralne pedagogije koja podrazumijeva religioznu dimenziju.

Upoznajući kršćanske izvore, osobito Bibliju, crkvenu predaju i crkveno učiteljstvo, kojima je u središtu spasenjsko djelo Isusa Krista, učenici u nastavi katoličkoga vjeronauka postupno usvajaju znanja i obogaćuju svoja kulturna obzorja, bez kojih mladi čovjek nije u stanju razumjeti ni vlastitu povijest ni vlastitu kulturu. Važno je da s pomoću vjeronauka učenici upoznaju kulturnu i povijesnu vrijednost kršćanske vjere koja je obilježila sve segmente ljudskoga života i stvaralaštva: književnost, glazbu, arhitekturu, filozofiju, medicinu, kao i druga područja života i stvaralaštva.

No, jednako tako, potrebno je da uoče važno mjesto vjere u sadašnjemu povijesnom hodu svakoga pojedinca, zajednice, cijeloga društva, jer vjeronauk se

¹⁰⁹ Usp. GS, br. 57-62.

¹¹⁰ ODK, br. 73.

ne smije svesti na inventar prošlih, ali ni sadašnjih događaja, nego mora otvoriti um i srce za prihvaćanje kršćanskoga humanizma, prisutnoga u katoličkoj viziji. Stoga je konfesionalni vjeronauk u školi pozvan da na institucionalan i sustavan način prenosi kršćansku kulturu u školi u kojoj se kulturom odgaja za kulturu jer je katolička vjera segment koji snažno obilježava identitet našega naroda. U tome smislu vjeronauk želi pridonijeti vraćanju školi njene urođene odgojne zadaće, gdje informacija postaje kultura, a kultura u službi čovjeka, i promicanju ljudskih, civilizacijskih i duhovnih vrjednota.

- 142** Uvođenje katoličkoga vjeronauka u odgojno-obrazovni sustav otvorilo je mnoga pitanja, među kojima se posebno nameće pitanje identiteta toga novog oblika vjerskoga odgoja te njegova suodnosa sa župnom katehezom. No, glede toga pitanja, crkveni su dokumenti jasni: odnos između školskoga vjeronauka i kateheze odnos je razlikovanja i komplementarnosti: postoji nerazrješiv vez i istodobno jasna razlika između vjeronauka i kateheze.¹¹¹

Školski vjeronauk i župna kateheza međusobno se ne isključuju, nego se dopunjuju. Riječ je zapravo o dva tipa sustavnoga vjerskog odgoja i obrazovanja koji se, u međusobno neraskidivomu i nadopunjujućem suodnosu, održavaju na dva različita mjesta. Te su dodirne točke i razlike razvidne iz glavne svrhe jednoga i drugoga tipa vjeronauka. Dok je glavna svrha vjeronauka u školi sustavno i što cjelovitije upoznavanje vjere u svim njezinim vidovima, glavna je svrha župne kateheze što cjelovitije i što dublje uvođenje u osobno iskustvo vjere, koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici.

- 143** Uvođenjem katoličkoga vjeronauka u odgojno-obrazovni sustav vjeroučitelj je postao dijelom nastavničkoga kolegija što se, između ostaloga, spominje u *Temeljnom ugovoru između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine*: »Vjeroučitelji su članovi, sa svim učincima, nastavničkoga zbora u osnovnim i srednjim školama, odnosno odgojiteljskoga zbora u predškolskim ustanovama.«¹¹² Ipak, posebnost vjeroučitelja u odnosu na sve druge nastavnike jest u tome što, uz

¹¹¹ Usp. Isto.

¹¹² *Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine* (potpisan 19. travnja 2006. i ima snagu međunarodnog ugovora; objavljen u Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori 10/2007., 1936-1944), čl. 16, t. 4.

inicijalnu formaciju na fakultetu te stručnu osposobljenost, mora posjedovati crkveni mandat za poučavanje katoličkoga vjeronauka u školi.

Mandat (kanonsko poslanje) koji dodjeljuju mjerodavne crkvene vlasti, a bez kojega vjeroučitelj ne može predavati vjeronauk u školi, jasno pokazuje da je vjeroučitelj u službi Crkve iako se njegovo djelovanje odvija u školi. Drugim riječima, služba vjeroučitelja tijesno je vezana uz djelovanje dviju institucija: Crkve i mjerodavnoga ministarstva. Upravo u tome vjeroučitelj ima specifičan status u odnosu na druge djelatnike škole. Prema istim uputama, katolički vjeronauk u školi predaju vjeroučitelji koji su završili sveučilišni filozofsko-teološki studij ili sveučilišni studij religiozne pedagogije i katehetike, odnosno vjeroučitelji koji imaju potrebnu stručnu spremu i kompetencije te potrebne stručne naslove stečene na mjerodavnim crkvenim učilištima.

Koliko važnost ima mandat, jasno govori činjenica da opoziv mandata sa sobom nosi gubitak prava na izvođenje nastave katoličkoga vjeronauka, ako su vjeroučitelji u vjerničkom braku, crkvena zajednica očekuje da u njemu ustraju. Drugim riječima, mandat upućuje na to da duhovno-vjernički identitet vjeroučitelja zahtijeva jasnu kršćansku duhovnost i crkvenost. Naime, narav vjeroučiteljeva poziva izvire iz uvjerljivoga života i zrelosti vjere po kojoj postaje vjerodostojni svjedok onoga što učenicima posreduje u vjeronaučnoj nastavi. On treba posjedovati *sensus Ecclesiae*, s jasnim unutarnjim osjećajem pripadnosti Crkvi te čitavim svojim životom i djelovanjem biti svjedok, pratilac i sudionik na putu općeljudskoga i vjerničkoga sazrijevanja svojih učenika.

U tome pogledu potrebno je studente koji se pripremaju za službu vjeroučitelja, kao i osobe koje su stekle akademske preduvjete za predavanje vjeronauka u školi, upoznati sa smislom i opravdanošću uvjeta koji su nužni za stjecanje kanonskoga mandata za predavanje vjeronauka u školi. Bez obzira na to što vjeroučitelj većim dijelom svoju vjeroučiteljsku službu ostvaruje unutar škole, on trajno njeguje i čuva apostolsku svijest, tj. evangelizacijsku zadaću. On mora, koliko mu to školske i obiteljske obveze dopuštaju, poznavati i podupirati, barem u nekomu obliku i mjeri, evangelizacijski plan vlastite biskupije i svoje župne zajednice.

- 144** Profesionalna osposobljenost vjeroučitelja jedan je od preduvjeta i obilježja kakvoće katoličkoga vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi. O vjeroučitelju, zapravo, uvelike ovisi kakvu će sliku o vjeronauku steći učenici, roditelji, drugi djelatnici škole i šira javnost. On svojim radom podiže ili, pak, narušava ugled katoličkoga vjeronauka, opravdava njegovo mjesto u odgojno-obrazovnome

sustavu ili ga dovodi u pitanje. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji vjeroučitelji se na različitim razinama i putem različitih oblika usavršavaju na školskoj, županijskoj, nadbiskupijskoj i međureligijskoj razini.

Uz profesionalnu formaciju u Nadbiskupiji se posebna pozornost posvećuje vjerničko-duhovnoj formaciji vjeroučitelja. U tome smislu organiziraju se godišnje duhovne vježbe, duhovne obnove i zajednička euharistijska slavlja. Te dvije dimenzije usavršavanja vjeroučitelja, profesionalna i duhovno-vjernička, nužne su pretpostavke cjelovitoga i kvalitetnoga ostvarivanja katoličkoga vjeronauka u školskome odgojno-obrazovnom sustavu.

U vršenju vjeroučiteljske službe vjeroučitelji ističu da se danas sve više suočavaju sa zahtjevnošću vjeroučiteljskoga poziva koji traži da budu stručnjaci u pitanjima ne samo vjere, nego i komunikacije s drugim nastavnicima te osobito s učenicima i njihovim roditeljima. Premda su vjeroučitelji svojim obrazovanjem na fakultetu i stručnom formacijom dorasli zahtjevnosti vjeroučiteljskoga poziva, što je vidljivo i u dodatnim službama koje im se povjeravaju unutar školskog odgojno-obrazovnoga procesa (razrednici, pedagozi, ravnatelji, voditelji različitih projekata), oni ponekad osjećaju potrebu veće potpore od župa u kojima djeluju i od mjerodavnih crkvenih tijela kako bi na ispravan način i lakše mogli pristupiti svojim zadaćama i poteškoćama s kojima se suočavaju. Ta je potpora potrebna kako bi se održavala trajna suradnja te kako bi se izbjeglo nepovjerenje i individualizam u radu.

- 145** Budući da katolički vjeronauk, između ostaloga, poziva na susret s konkretnom crkvenom zajednicom, vjeroučitelj i župna zajednica moraju nastojati na izgradnji odnosa međusobnoga povjerenja i suradnje. Vjeroučitelj je jedan od najistaknutijih članova župne zajednice u školi i školskome okruženju. Pomoću školskoga vjeronauka on uspostavlja susret s brojnim učenicima, roditeljima, nastavnicima, od kojih su neki i crkveno distancirani kršćani, a možda i nevjernici, u čemu izvršava važno poslanje Crkve. Upravo poradi toga, župne zajednice, a posebno voditelji župnih zajednica, trebali bi cijeniti vrijednost vjeroučiteljskoga rada, surađivati s njima i biti im potpora u njihovoj zahtjevnoj i odgovornoj zadaći.

U slučaju dobre suradnje vjeroučitelja i župnika, najčešće se ostvaruje dobar odnos župe i škole. Vjeroučitelji su pozvani, u suradnji sa župnikom, promicati prikladni pastoral škole, uvažavajući specifične okolnosti. Škola, naime, kao mjesto odgoja i obrazovanja, jest pastoralno mjesto evangelizacije Crkve te pastoral škole postaje nezaobilazna dimenzija sveopćega pastoralna župne zajednice o čemu bi se pri izradi pastoralnoga plana i programa trebalo itekako voditi računa.

Priprava na kršćanski brak

- 146** Obitelj je “Crkva u malom” ili “kućna Crkva”. Govori se tako u teoriji, a isto razmišlja u praksi djelovanja Crkve u svijetu. Isus Krist je došao da otkupi čovjeka, svakoga čovjeka, pa je upravo čovjek u središtu crkvenog pastoralnog djelovanja.¹¹³ A čovjek se rađa, stasa i ostvaruje u obitelji, pa dosljedno tome možemo govoriti da je obitelj u središtu zanimanja Crkve. Crkva se na poseban način očituje u obitelji. Bračno zajedništvo kršćanskih supružnika je uprisutnjenje milosne ljubavi i spasenjskoga životnog zajedništva između Krista i Crkve (usp. Ef 5,22-33), tako da je život kršćanske obitelji mjesto ostvarenja Crkve kao spasenjske zajednice skupljene »u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga.«¹¹⁴

»Dva druga sakramenta, sveti red i ženidba, usmjereni su k spasenju drugih. Ako pridonose i osobnom posvećenju, to biva po služenju što se iskazuje drugima. Ovi sakramenti daju posebno poslanje u Crkvi i služe za izgradnju Božjeg naroda.«¹¹⁵ »Kršćanski se supruzi jačaju i na neki način posvećuju posebnim sakramentom za dužnosti i dostojanstvo svoga staleža.«¹¹⁶ Stoga i obitelj, po posvećenju u sakramentu ženidbe, ima svoje posebno mjesto i poslanje u izgradnji crkvene zajednice i to prvenstveno kao one najmanje u njoj, tj. “kućne Crkve”.

- 147** U traženju osobne sreće i sigurnosti života u partnerskom odnosu dvoje ljudi, kod nas se može uočiti pojava koja je možda u zapadnom svijetu već duže vremena prisutna stvarnost – strah kod mladih ljudi od stalne veze i od braka. Mladi ljudi više govore o “odvažnosti” stupanja u brak nego o zajedničkoj šansi osobnog ostvarenja i mogućnostima koje im se pritom nude. Mladi se ne boje samo stalne veze, nego u sebi nose i sumnje je li njihov životni partner doista pravi za trajni vez. Boje se da neće moći rješavati probleme koji bi se u zajedničkom životu udvoje mogli pojaviti. Krivnju za ove brige i strahove zasigurno nose negativna iskustva neuspjelih brakova koji se mogu vidjeti svugdje oko nas, nerijetko i u vlastitim obiteljima, pa i kod roditelja.

¹¹³ Usp. AL, br. 10.

¹¹⁴ LG, br. 4.

¹¹⁵ KKC, br. 1534.

¹¹⁶ GS, br. 48; KKC, br. 1535.

Iako živimo u državi koja poprilično zaostaje u trendovima koji vladaju u Zapadnoj Europi, ipak nismo toliko udaljeni od svega što se događa tamo, tako da se moderni oblici života odražavaju i na život ljudi u ovoj zemlji. Ni kod nas ustanova braka nema više onu vrijednost koju je nekad imala u Bosni i Hercegovini, kada su se "točno znale" uloge muškarca i žene i kada je većina zbog tradicionalnoga odgoja prihvaćala određena pravila. Suvremena istraživanja pokazuju kako je kod nas mladim ljudima (i ne samo njima) brak sve manje zanimljiv kao zajednica. Osim toga, sve se više i kod nas pojavljuje tendencija da mladi ljudi žive zajedno bez ikakve civilne registracije, a da se o crkvenom (vjerskom) vjenčanju i ne govori. Razlog je vjerojatno u svijesti kako je ovakav oblik zajedničkoga života lakše razvrgnuti. Na Zapadu je već dugo vremena prisutna praksa gradnje tzv. "single stanova", a s tim je povezana i "veza bez obveza". U našim se ekonomskim prilikama to očituje življenjem s roditeljima, bilo da roditelji ne žele otpustiti svoje dijete iz "gnijezda" da se osamostali, bilo da odrasla (i u već u priličnim godinama) djeca ne žele otići iz sigurnosti i brižne roditeljske skrbi, što se opet reflektira na činjenicu da je sve više samaca bez stalne veze, koji su već u godinama, često frustrirani s osjećajem kako su nesposobni za to iako to ne izgovaraju glasno.

- 148** Sljedeće što se uočava u Bosni i Hercegovini jest činjenica da se sve više primjećuje kako se znatan broj brakova raspada već u prve tri godine nakon vjenčanja, pa čak i kod onih mladih ljudi koji su i prije vjenčanja neko vrijeme (čak i godinama) živjeli skupa. Začuđuje i pojava da se i stariji parovi koji su doživjeli srebrni jubilej u svom bračnom životu jednostavno razilaze. Kada djeca odrastu i krenu svojim putevima, problemi koji su se vremenom sve više akumulirali s većim intenzitetom izbiju na površinu, pa se razilaze. Uz tendenciju smanjenja broja novih brakova u Bosni i Hercegovini, sve se više uočava i sve veći broj brakorazvodnih parnica.

Naravno da loša ekonomska situacija u zemlji dosta utječe na ovu sliku, veliki broj nezaposlenih mladih ljudi, slaba primanja onih koji su zaposleni i osjećaj nesigurnosti posla, u mnogim slučajevima bez ikakva osiguranja tjera mlade ljude da idu preko granice u traženju posla. No, uz njih sve je veći broj situiranih obitelji koje napuštaju zemlju. To se reflektira i na ukupan broj katolika u zemlji, a posebno u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, čiji se broj u ratnom i poslijeratnom razdoblju smanjio za dvije trećine.

- 149** Imajući sve to pred očima, osjeća se potreba bračnih savjetovališta, psihologa, liječnika i dušobrižnika koji će poraditi na boljoj pripravi za brak. Čini se kako

uobičajeni oblici pripremanja zaručnika i seminari nisu dovoljni jer se sve to događa kada se već donijela odluka u pogledu budućega životnog druga.

Kršćanin živi u svom vremenu i u prilikama kakvi jesu, sasvim realno gleda na život u svijetu, ali s optimističkim pogledom u budućnost, vjerujući u Gospodina od kojeg nam sve dolazi. Kršćanin se ne smije odreći svog dijela odgovornosti u doprinosu za navještaj evanđelja, ali je uvjeren da nije sam u tom djelovanju i da nije on taj o kojemu sve ovisi jer je Gospodin već i prije nego je došao k njima, bio kod njih svojom ljubavlju i vjernošću.

Na raspravama po dekanatima uočeno je i podvučeno da je u Nadbiskupiji potrebna ozbiljnija i sustavnija priprava za brak, koja će biti i obvezatna. U svojim promišljanjima možemo govoriti o modelima priprave koji bi odgovarali na našem prostoru i okolnostima u kojima živimo. Međutim, nije dovoljno samo okupiti se na jedan dan u nekom prostoru kako bi se dobio papir da se može "obaviti" crkveno vjenčanje. Priprava bi trebala biti opsežnija, a to znači da bi se kroz odgoj i obrazovanje, počevši od obitelji preko škole i župnih zajednica, mladi pripravljali za brak, kao što se pripravljaju i za izbor zvanja. Crkva je tu da s njima nosi njihova bremena, dijeli s njima njihove radosti i pomaže im da svladavaju poteškoće. Zato bi ovdje permanentna kateheza i rad s mladima mogla biti dobra osnova za neposrednu pripravu za brak. Naravno da bi onda neposredna priprava za brak bila smislenija i isključila bi se površnost pristupa.

- 150** Crkva vrhbosanska kroz sinodalni hod došla je do uvjerenja da obitelj treba biti u središtu njezine pozornosti i potpore jer obitelj kao "kućna Crkva" živi i ostvaruje sve tri bitne dimenzije života Crkve – naviještanje, slavljenje, služenje. Obitelj je osnovna stanica života Crkve i društva. Ona je središte civilizacije ljubavi. Stoga mora biti u središtu pastoralnih nastojanja Crkve. I čovjek i obitelj rastu i sazrijevaju postupno i u tom smislu pastoralno djelovanje crkvene zajednice treba slijediti obitelj prateći je korak po korak u različitim etapama života.

Smijemo li u našim uvjetima postaviti pitanje o mogućnosti dulje priprave za brak, dakle ne samo one koja se svodi na jednodnevni seminar u nekim centrima Nadbiskupije, pogotovo ne onakav oblik koji se svodi na "zaručnički ispit" koji je u stvari samo popunjavanje obrazaca prilikom prijave zaručnika za vjenčanje kod župnika? Može li se ostvariti priprava za brak, recimo onakva kakva se traži od odraslih koji se kao katekumeni pripremaju za primanje sakramenata inicijacije te kao takvi moraju proći dulju pripravu? Je li moguće očekivati od zaručnika da ih do ovoga konačnog cilja prate stručnjaci i postupno ih dovode do konačnog čina svečanog slavlja sakramenta ženidbe?

Ovdje se u pravilu ne radi o jednodnevnom seminaru ni o nekakvom tečaju u tjedan ili mjesec, nego čak i godini ili godinama. Ovo su pitanja o kojima bi u Crkvi trebalo otvoreno i ozbiljno promišljati, ne isključujući ništa i ne gurajući ništa pod tepih u smislu “toga kod nas nema”.

Priprava za kršćanski brak ustvari je priprava za život vjere u skladu s Kristovim naukom. U tom smislu osjeća se najveća potreba za rad s obiteljima jer sve drugo što smo na ovom našem hodu postavili kao prioritet, svodi se opet na kraju do potrebe rada s obiteljima.

Brak je svakako dugačak proces. Kada zapravo brak započinje? Može li se sa svom sigurnošću utvrditi datum toga početka? Nije li brak proces uzrasta? On počinje ljubavnom pričom i raste dok ne dođe do vjenčanja. Uz ovaj pristanak i slobodnu odluku ide svaki odnos kao unutarnji zakon ljubavi. Tko izbjegava ovu odluku, ili je razvodnjava, upada u rizik da sve dublje stupa u konflikte sa svojom zajednicom ili u najmanju ruku nanosi psihičku štetu svom slabijem partneru.

Pastoralno djelovanje Crkve pozvano je kršćanske zaručnike dovesti do produbljenja dara ljubavi što ga nose u sebi, do iskustva žive vjere koja ih uvodi u iskustvo sakramentalne ljubavi te ih poslije vjenčanja trajno pratiti na putu rasta u bračnoj i obiteljskoj ljubavi kako bi uspijevali ostvariti svoje poslanje i trostruku zadaću koja odatle proizlazi: proročko očitovanje vlastite bračno-obiteljske stvarnosti u vjeri i svjedočkom navještaju, slavljenje spasenjske ljubavi u vjeri te služenje životu.

- 151** Dalja priprava za sakrament ženidbe ostvaruje se od rođenja, kroz cijelo djetinjstvo, mladost i dozrijevanje. Biskupijska sinoda osvješčuje da ključnu ulogu u toj pripravi ima iskustvo braka vlastitih roditelja, njihov uspjeh kao supružnika i roditelja te opće usmjerenje i odgoj za samodarivanje. Na formaciju djece i mladih i njihov pristup braku i obitelji utječu i školski programi, sredstva društvenog priopćavanja i općedruštveno vrijednosno ozračje.¹¹⁷

Na temelju sinodskog promišljanja, a u skladu s *Direktorijem za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini*, bliža priprava započinje godinu dana prije

¹¹⁷ Usp. ZKP, kann. 1063-1065.

sklapanja ženidbe. Zaručnici se u načelu trebaju što prije prijaviti župniku, po mogućnosti godinu prije planiranoga vjenčanja, i tada će započeti bliža priprava za sakrament ženidbe. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji bliža priprava za sakrament ženidbe obavlja se sustavom tečajeva priprave za ženidbu u seminaru od jednog dana (obično subotom u nekom središtu po dekanatima).

Na početku bliže priprave za ženidbu zaručnici neka sudjeluju na tečaju za zaručnike. Tečajevi za zaručnike organizirat će se i dalje na međuzupnoj razini. Biskupijski ured te Povjerenstvo za pastoral braka i obitelji pozvani su uz pomoć drugih stručnih osoba promisliti sadržaje, sredstva i metodologiju rada u tečajevima. Tečaj treba organizirati i osmisliti, kao i vrijeme te broj susreta i satnicu.

Treba voditi računa i o broju sudionika kako bi mogao biti uspostavljen individualni kontakt s polaznicima. U tu svrhu bilo bi korisno uspostaviti nekoliko teritorijalnih središta gdje bi se odvijali tečajevi za određenu skupinu zaručnika kako bi se mogao osigurati kvalitetan rad i uspostaviti dijalog s njima. U tečajevima treba uključiti više suradnika, eventualno bračne parove i teološki obrazovane stručne vjernike laike.

Unutar Nadbiskupijskog ureda i Povjerenstva za pastoral braka i obitelji potrebno je organizirati zasebnu strukturu koja će trajno pratiti kvalitetu tečajeva za zaručnike, poticati osiguranje dovoljnoga broja kvalitetnih suradnika u tečajevima te organizirati permanentnu formaciju za suradnike.

Nadbiskupijski ured za pastoral braka i obitelji treba se pobrinuti da se što prije za polaznike zaručničkih tečajeva priredi prikladan priručnik, a za suradnike u tečajevima prikladna građa i upute vezane uz njihov specifičan doprinos.

Poželjno je i potrebno da se, osim tečajeva, u danas sve dužem razdoblju "hodanja prije braka" uspostave i drugi programi za zaručnike. Osobito će korisno biti da im se u vremenu između obavljenog tečaja i vjenčanja ponude intenzivniji molitveno-duhovni i drugi formativni programi (tzv. "zaručnički vikendi", priprava na ženidbu katekumenalnom metodologijom, cjelodnevni susreti i dr.). Toplo se preporučuje da zaručnici u bližoj pripravi na ženidbu sudjeluju i na tim drugim evangelizacijskim ponudama na župnoj, međuzupnoj i nadbiskupijskoj razini.

- 152** Neposredna priprava za vjenčanje odvija se u župi i započinje najmanje 6 mjeseci prije vjenčanja. Cilj joj je oživljavanje ili produbljivanje vjere, molitve i sakramentalnog života zaručnika. Skoro vjenčanje izvrsna je prigoda da zaručnici koji su inače bliži Crkvi prodube svoju vjeru, kao i da je obnove i ponovno ražare

oni zaručnici koji su se od Crkve prethodno udaljili. Poželjno je da u neposrednoj pripravi na vjenčanje, uz župnika, sudjeluju i osvjedočeni kršćanski bračni parovi koji će im dati svjedočanstvo vjere i življenja svoga kršćanskoga ženidbenog poziva. Neposredna priprava uključuje: sintezu dosadašnjeg puta priprave; produbljenje kršćanskoga molitvenog i duhovnog iskustva (dani ili barem trenutci sabranosti i molitve, a po mogućnosti i duhovne vježbe za zaručnike); liturgijska priprava za vjenčanje i samog vjenčanja uz što aktivnije sudjelovanje samih zaručnika; pravni postupak predviđen kanonskim pravom.

Praćenje mladih obitelji i bračnih zajednica

- 153** Iz iskustva znamo da mlade obitelji imaju potrebu za svećeničkom blizinom. Zato svaki svećenik ima dobru priliku pomoći supružnicima kako bi kroz zajednički život išli putem zdravog duhovnog života. Zdrav duhovni život nije samo u tome da se njih dvoje uvijek međusobno gledaju, nego ponajprije u tome da oboje gledaju u istom pravcu. Njih dvoje su poput tračnica koje moraju biti apsolutno paralelne kako njihov životni vlak ne bi izletio s putanje. Zajednički pravac je vjera u Isusa Krista, što uključuje njihova zajednička vjerska uvjerenja, kao i identična moralna usmjerenja i, naravno, njihovu aktivnu religioznu praksu.

Samo ovakav pristup je dobar znak da se njih dvoje uistinu vole, što ima za posljedicu da je njihovo povjerenje na zavidnom nivou. Kod supružnika povjerenje mora biti potpuno. Oni tada neće govoriti u JA formi, nego uvijek u MI formi – naš ideal, naše brige, naše radosti, naši prijatelji. Kad treba donositi odluke, uvijek će to činiti zajedno.

- 154** Ženidba je sakrament. Ona započinje razmjenom ljubavi supružnika i mora biti zakonito očitovana pred službenikom Crkve. Zajednički bračni život dar je Božji. No svaki dar treba njegovati kako ne bi izgubio svoju životnost. Zato kršćanski supružnici koriste svaku priliku rasta i sazrijevanja u zajedničkom životu. To nije lako, ali je sigurno potrebno. Od dobrog braka supružnici žive čitav život.

Neke ohrabrujuće riječi koje svećenik može i treba dijeliti supružnicima:

- a. Budite iznad svega strpljivi.
- b. Sklad se u svakom pogledu ne postiže u jednom danu.
- c. Imajte srca popraviti pogrešku koju ste jedno drugom prouzročili.

- d. Ne završite dan u nekom nesporazumu.
- e. Kad uistinu imate važan problem koji se čini nerješivim, sjetite se da je Gospodin uz vas i da vas čuje.
- f. Svijetu je potrebna ljubav. Tko će mu dati taj plamen i toplinu, ako ne supružnici u koje je Bog utisnuo duboku radost ljubiti i živjeti zajedno zauvijek.
- g. Kad je Bog na početku stvaranja stvorio muškarca i ženu, povjerio im je veličanstvenu zadaću. Supružnici surađuju u Božjem stvarateljskom djelu. Otvorenost životu je bogougodno djelo. Ako su i u čemu muž i žena jedno, oni su jedno u zajedničkom djetetu. Najveći dar koji roditelji daju djeci jest da se oni vole.
- h. Očevi i majke moraju biti odgovorni i ustrajati u vjernosti do kraja, unatoč nekim nepovoljnim okolnostima. Ako supružnici duhovno rastu, oni će iz životnih kušnji izaći još jači.

Podrška i pomoć roditeljima/starateljima koji imaju djecu s poteškoćama u razvoju

- 155** Podrška i pomoć roditeljima/starateljima koje imaju djecu s poteškoćama u razvoju zadaća je svakog vjernika kršćanina. To je nadasve human i Bogu ugodan čin. Poteškoće mogu biti urođene ili stečene, privremene ili trajne, različito se pokazati i shvaćati u obitelji i društvu. U kontekstu velike društvene i obiteljske transformacije za pastoralni su rad ova pitanja veliki izazov.

Ovisno o kontekstu, vlastitoj osobnosti i resursima, roditelji/staratelji se različito nose sa situacijom u obitelji. Kada saznaju da dijete ima neke poteškoće u razvoju, njihov prag tolerancije na stres dolazi do izražaja. Roditeljstvo je uvijek samo po sebi izazov, a posebno kada se ima dijete s poteškoćama u razvoju. Dolazi do promjene načina življenja, što može u početku uzrokovati šok, poricanje, krivnju, tugu, depresiju, anksioznost ili ljutnju. Roditelji/staratelji preispituju svoje postupke kako bi našli objašnjenje ili krivca za to što im se dogodilo. Proživljavaju krizu i potrebno je neko vrijeme kako bi prihvatili činjenicu da imaju dijete s poteškoćom u razvoju.

Podrška tim roditeljima/starateljima je iznimno važna kako bi se pozitivno orijentirali i poduzeli adekvatne aktivnosti u vlastitom i životu svoga djeteta. Pastoralno gledano, za njih treba odvojiti i vrijeme. Često samo razgovor, bez ikakvog

materijalnog darivanja, može biti od velike pomoći. U tom smislu svrha podrške roditeljstvu je jačanje roditeljske svijesti i ohrabrenje za fizičko i psihičko zdravlje kako bi mogli pružiti optimalne uvjete za razvoj djetetovih potencijala. Cilj podrške je poticaj za jačanje postojećih roditeljskih vještina, osiguravanje prilika za stjecanje novih znanja, jačanje roditeljskoga povjerenja i kompetencija.

- 156** Solidarnost i razumijevanje bi trebala ići u smjeru veće afirmacije, a ne segregacije u župnoj zajednici i društvu. U inkluzivnom društvu dobrobit je obostрана. Dobrobiti za djecu s poteškoćama u razvoju su npr. prilike za ostvarivanje socijalnih interakcija, tj. druženja s vršnjacima koji im mogu biti uzori za različite vještine i ponašanja, razvoj samopoštovanja i stvaranje pozitivne slike o sebi kroz složenije društvene odnose i aktivnosti, modele komunikacije i samokontrole. Na taj se način i roditelji/staratelji osjećaju više prihvaćeno, znaju da im dijete dobiva jednake mogućnosti kao i ostala djeca te imaju više vremena za sebe i ostalu svoju djecu. S druge strane, dobrobiti za djecu bez poteškoća u razvoju jesu bolje razumijevanje teškoća u razvoju, razvoj osjetljivosti za potrebe drugih te pomaganje i uvažavanje različitih od sebe.

Kako bi prihvaćanje bilo što uspješnije, važno je imati pozitivne stavove i stvoriti pozitivno ozračje unutar župnih zajednica. Za inkluzivnost u najširem smislu riječi i uvažavanje različitosti je važno odgajati i kreirati prilike u kojima će djeca i mladi od najranijih dana imati iskustvo susretanja i življenja s drugačijima od sebe. Također, tamo gdje je to moguće, u župama gdje ima više mladih, može se razmišljati i o poziciji volontera koji će boraviti s djecom s poteškoćama u razvoju i dodatno poticati njihove razvojne mogućnosti i imati pozitivni vršnjački utjecaj. Osim osiguravanja materijalnih i fizičkih uvjeta rada, najvažnija je kontinuirana edukacija, motivacija za radom i dobra suradnja svih uključenih. Na razini župne zajednice podrška može unaprijediti dobrobit zajednice i povećati socijalnu povezanost, empatiju i altruizam među župljanima.

No, bez podrške i pomoći u odgoju može se dogoditi da ovakve obitelji budu prepuštene same sebi, stigmatizirane i isključene, često obespravljene, bez utjehe i osjećaja pripadnosti župnoj zajednici. U pastoralnom smislu ostaje nam zadaća probuditi senzibilitet svih župljana prema obiteljima s djecom s poteškoćama u razvoju, načiniti stimulativan korak ohrabrenja i razumijevanja njihova svakodnevnog života, kontinuirano učiti jedni o drugima te pružiti podršku i pomoć.

Odgoj za skrb starijih i nemoćnih

- 157** Sve je više u zajednicama starih i nemoćnih te je važno odgajati se u solidarnost da se djeca i cijela župna zajednica istinski brinu za svoje stare i nemoćne.

Solidarnost je vrlina, spremnost pomoći ljudima u nevolji. Kompendij socijalnog nauka Katoličke Crkve definira solidarnost kao socijalno načelo koje uređuje institucije i na osnovi kojega se strukture grijeha, koje vladaju odnosima među osobama i narodima, moraju prevladati i preobraziti u strukture solidarnosti. Solidarnost je istinska moralna krjepost, čvrsta i postojana odlučnost u zauzimanju za opće dobro svih.

Teološka odrednica solidarnosti ima svoj temelj u primjeru Isusa Krista koji je utjelovljenje solidarnosti. Njegovo otvoreno, beskompromisno i nesebično zauzimanje za slabe, bolesne i umiruće, napuštene, siromašne i potlačene, bez obzira na nacionalnu, dobnu, spolnu, rasnu i klasnu pripadnost, o čemu nam svjedoče sva četiri evanđelja, predstavlja polazište za sadržajno osmišljavanje solidarnosti.

Sveti Ivan Pavao II. govori o solidarnosti u enciklikama *Sollicitudo rei socialis*, *Centesimus Annus* i *Evangelium vitae*. Obveza solidarnosti odnosi se na sve članove Crkve. Posebno naglašava skrb za najpotrebitije: bolesne, izrabljivane, stare, djecu, mladež, zatvorenike i uopće ljude na rubu društva. Papa Franjo ističe da boljem svijetu ne vodi kultura egoizma, individualizma, koja često upravlja našim društvom, nego kultura solidarnosti. Kultura solidarnosti sastoji se u tome da u drugome ne gledamo suparnika ili broj, već brata i sestru.

Solidarnost ne bi smjela biti prepuštena samo području socijalne politike, nego mora postati dio moralne savjesti svakog pojedinca i društvenih skupina jer je svaki život Božji dar i kao takvoga moramo ga štititi i podupirati. U tom smislu posebno značenje dobiva zauzimanje pape Franje za imigrante, siromašne i marginalizirane pojedince, društvene skupine i narode.

- 158** U starosti duševno i tjelesno zdravlje počinju slabjeti, prijatelji umiru, kao i članovi obitelji. Susret sa smrću postaje sve bliži. Ovo razdoblje života često obilježava gubitak neovisnosti osobe, gubitak samopoštovanja i povjerenja te osoba postaje sve više ovisna o tuđoj pomoći. U ovom ovisnom razdoblju života, prihvaćanje vlastite nemoći može biti izvor rasta ili nadilaženja poteškoća razvijanjem duhovnih kvaliteta kroz iskustvo pozitivnog starenja kao više razine spoznaje kod starijih osoba. Doživljava se kao trenutak "prosvjetljenja" koji proizlazi iz susreta s drugim, u kojem uviđamo smisao naših iskustava i osvješćujemo naše potrebe i želje za smislom i identitetom. Transcendencija znači

“prelaženje preko”, na višu razinu, napuštanje stare spoznaje radi “nove” spoznaje, što prelazi granice osjetnog iskustva. Starije se osobe tako primiču, iz tjelesne, materijalne stvarnosti, prema duhovnoj, nevidljivoj stvarnosti, a što doprinosi poimanju i prihvaćanju starosti kao darovanog vremena.¹¹⁸

Osobe starije životne dobi trebaju pažnju i skrb drugih jer se nisu u stanju same brinuti o sebi. Njihova patnja najviše se očituje kroz osjećaj napuštenosti, beskorisnosti i bezvrijednosti. Propovijedi i kateheze trebaju starije osobe odgajati za nadnaravnu nadu, u svjetlu koje se smrt promatra kao prijelaz u vječni život i susret s božanskim Spasiteljem. Kada to osoba otkrije i prihvati sebe kao neponovljivo, cjelovito i dragocjeno biće koje je Bog stvorio iz ljubavi, tada u ljepoti zajedništva, prihvaćanja, praštanja i životne mudrosti otkriva smisao vlastitoga života.

- 159** Istinska briga djece za svoje stare i nemoćne roditelje nema alternativu! Njihov odgoj solidarnosti počinje u najranijoj dječjoj dobi u okrilju roditeljske ljubavi i skrbi za njih. Samo tamo gdje su djeca iskusila toplinu i sigurnost roditeljske skrbi u obitelji, gdje je izgrađeno obiteljsko zajedništvo i uzajamne relacije bliskosti, brižni odnosi starijih prema mlađima i mlađih prema starijima, tu su djeca spremna preuzeti istinsku skrb za svoje stare i nemoćne roditelje.

U obiteljima gdje su djeca doživljavala nebrigu svojih roditelja, odbačenost, sukobe, svađe, psovke te različite oblike nasilja, teško je zamisliti bilo kakav vid odgoja solidarnosti. Stoga će oni kad odrastu vjerojatno iskazivati bezobzirnost, neodgovornost i nebrigu za svoje stare i nemoćne roditelje. Propuste koji se dogode u obiteljskom odgoju solidarnosti nemoguće je kasnije nadoknaditi institucionalnim odgojem škole, doma, župne zajednice ili bilo kakve udruge.

Današnja kriza skrbi djece za svoje stare i nemoćne roditelje zapravo je posljedica krize naše obitelji koja je ugrožena s mnogo strana. Radi materijalnog probitka često su oba roditelja prisiljena raditi nemajući vremena jedno za drugo, svoju djecu, druženje, molitvu i Boga. Zadnjih godina mnoge obitelji traže svoju sreću u inozemstvu prepuštajući svoje stare i nemoćne roditelje

¹¹⁸ Usp. ANA ŠTAMBUK, *Starost i starenje u zrcalu duhovnosti*, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 2017, Vol 53, br. 2, 146-147.

brizi domova za starije osobe. Sve brojnije rastave brakova ostavljaju djecu bez potrebne roditeljske ljubavi i brige. Kako će se oni sutra brinuti o svojim starim i nemoćnim roditeljima od kojih nisu primili ni minimum ljubavi? Tko će preuzeti skrb nad sve većim brojem starijih neoženjenih i neudanih osoba koje žive samačkim životom?

- 160** Sve dok se djeca i obitelj mogu brinuti za svoje starije i nemoćne roditelje, to je najprirodniji i najprihvatljiviji način skrbi koji nema alternative. U slučaju kad je to nemoguće, onda društvena zajednica treba preuzeti odgovornost skrbi. Osnovni oblici skrbi za starije mogu biti institucionalni i izvaninstitucionalni. Institucionalna skrb podrazumijeva ustanove za trajni smještaj i zbrinjavanje: domovi za starije i nemoćne osobe, za smještaj odraslih osoba s tjelesnim ili mentalnim oštećenjem te duševnih bolesnika. Izvaninstitucionalna skrb uključuje pružanje usluga u kući starije osobe: dostava obroka, nabava hrane, pomoć u kući kod čišćenja i pranja, liječenje i njega u kući te razne druge usluge, kao npr. terapijske, obrazovne, socijalne i vjerske.

Župna zajednica pozvana je, preko svoga karitativnog vijeća, uključiti se u pružanje ovih vrsta usluga institucionalne ili izvaninstitucionalne skrbi. Program kateheze župne, školske, studentske i kateheze odraslih trebao bi uključivati praktične vježbe karitativne naravi gdje bi djeca, mladi, studenti i odrasli u organizaciji župnog katehetskog vijeća, pohađali starije i nemoćne osobe pružajući im određene vrste usluga. Ovi posjeti i susreti sa starijima, kao i djelatno pomaganje ugroženima mogli bi postati izvor obostrane radosti i prigoda za odgoj solidarnosti. Mnoga bratstva, udruge i vjerničke skupine uključeni su u ovu institucionalnu i izvaninstitucionalnu skrb, te se organizirano brinu za starije, nemoćne, bolesne i beskućnike. Na taj način doprinose odgoju solidarnosti u svojoj župnoj zajednici.

Odgojno-obrazovna djelatnost Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini

- 161** Predškolsko razdoblje iznimno je važno u životu svakog djeteta. Adekvatna i kvalitetna skrb o djetetu, sigurno i zdravo okruženje te aktivno poticanje djetetovih potencijala temelj su za razvoj zdravog, sretnog i ispunjenog djeteta. Ovo je period u kojem je najvažnije pružiti adekvatno pedagoško vođenje kako bi se stvorile pretpostavke za progresivni rast i razvoj svakog djeteta do njegovih punih potencijala. Podršku obiteljskom odgoju neizmjereno je važno pru-

žiti u svim društvenim okolnostima, posebno u izazovnim i tranzicijskim okolnostima u kojima živimo.

Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u svim je vremenima i različitim okolnostima u svom poslanju imala odgoj i obrazovanje, pa su vrtići, škole i školstvo bivale njezinom djelatnošću. Zajednice sestara često u svojoj djelatnosti imaju odgoj i obrazovanje naših najmlađih, pa su se u okriljima samostana otvarale predškolske ustanove u kojima su sestre često bivale i odgojiteljicama. Tako danas u Vrhbosanskoj nadbiskupiji imamo nekoliko predškolskih ustanova. Dječji vrtić *Anđeli čuvari* djeluje u sklopu NCM *Ivan Pavao II.* od lipnja 2016. godine. Dječji vrtić opremljen je prema najnovijim standardima, kvalitetnim namještajem i didaktikom, te dječjim igralištem s potrebnom opremom. Vrtiću je na raspolaganju i velika sportska dvorana Centra, a kroz godišnji plan i program te ostvarivanje postavljenih ciljeva i zadataka, odgojno-obrazovni rad ostvaruje se i kroz razne posjete, izlete, radionice, tečajeve stranog jezika i sl.

Egipat, kuća za djecu bez roditeljske skrbi, osnovana je 1890. godine u Sarajevu. Osnivač kuće, prvi nadbiskup vrhbosanski dr. Josip Stadler, nije kuću htio zvati sirotište, jer među kršćanima nema djece siročadi. Predškolska ustanova *Egipat* Sarajevo i danas djeluje pri samostanu.

Početak studenoga 2005. blagoslovljen je *Vrtić sv. Franje* u Kiseljaku, a u veljači 2006. započeo s odgojnim radom. U početku su bile samo dvije skupine djece od treće do šeste godine. Budući da su se roditelji interesirali za smještaj djece od prve do treće godine života ukazala se potreba za formiranjem skupine jasilčkog uzrasta. Dječji vrtić *Anđeli* otvoren je u studenom 2003. u Novom Travniku. Osnivač vrtića je samostan Drinskih mučenica u Novom Travniku, a Dječji vrtić *Don Ivan Čondrić* u Žepču započeo je s radom u rujnu 1997. Predškolska ustanova *Sveta obitelj* na Stupu osnovana je 1999., a od početne ideje da vrtić bude organiziran za četiri odgojne skupine – vrlo brzo javila se potreba za povećanjem kapaciteta vrtića. Vrtić ima dvije podružnice, jednu u centru Sarajeva, na Višnjiku, i jednu u Zenici. Ono što se u vrtićima nastoji kontinuirano ostvarivati jeste odgojno-obrazovni rad usklađen s uzrastom i sposobnostima djece. Velik značaj pridaje se i stručnom usavršavanju svih djelatnika.

- 162** Povijest katoličkog školstva u Bosni i Hercegovini svjedoči da današnje katoličke škole imaju svoje korijenje i da su nasljednice hvalevrijednih franjevačkih i svih drugih katoličkih škola u Bosni i Hercegovini. Franjevci su kroz cijelu povijest svoje prisutnosti na ovim područjima, veliku pozornost posvećivali odgoju i izobrazbi ne samo svojih kandidata, nego sve djece, tako da su samos-

tani nerijetko bili ujedno i škole. Vrhunac ovoga nastojanja jest osnivanje jedne zajedničke škole, Franjevačke klasične gimnazije u Visokom 1900. godine. U tim prvim godinama ovu školu su pohađali isključivo sjemeništarc, odnosno franjevački kandidati, ali ubrzo je gimnazija bila otvorena i za tzv. vanjske đake, odnosno one koji su željeli završiti ovu školu, ali nisu imali namjeru biti redovnici. Promjene koje su nastupile po završetku drugog svjetskog rata u mnogo čemu su utjecale i na rad sjemeništa i gimnazije. Od 1946. gimnaziju su mogli pohađati samo franjevački kandidati, a od 2007. ponovno je otvorena i za vanjske đake. Trenutno gimnaziju pohađaju učenici i učenice različitih nacija i konfesija, iz cijele Bosne i Hercegovine.

- 163** Na poticaj Vrhbosanske nadbiskupije, 1994. u Sarajevu je otvoren Katolički školski centar, a nakon njega se otvaraju centri u Zenici i Tuzli, Travniku, Žepču, Banjoj Luci i Bihaću. Katoličke škole za Europu nastavak su nasilno prekinuta katoličkog školstva u Bosni i Hercegovini pa se nastojalo, gdje god je to bilo moguće, škole otvarati u zgradama u kojima su djelovale prije zabrane. Tako se činilo sa zgradama koje su pripadale sestrama Kćeri Božje ljubavi i sv. Vinka (Sarajevo, Tuzla, Banja Luka), Klanjateljicama Krvi Kristove (Zenica, Bihać), a potom i u Žepču zajedno sa salezijancima. S vremenom su se škole i centri uvezali u Sustav katoličkih škola za Europu kojim koordinira Promicatelj, uz pomoć i podršku Pedagoškog vijeća koje je stručno-konzultativno i savjetodavno tijelo koje prati kvalitetu odgoja i obrazovanja na razini Sustava. U Sustavu se nalaze osnovne i srednje škole, a njihov rad službeno je odobren, nadziran i u određenoj mjeri financiran od nadležnih županijskih i/ili entitetskih vlasti. Svrha odgoja i obrazovanja jeste da, kroz optimalni umni, tjelesni, moralni i društveni razvitak pojedinca, sukladno njegovim mogućnostima i sposobnostima, pridonese stvaranju društva utemeljenog na vladavini zakona i poštovanju moralnih zakona i ljudskih prava, promicanju temeljnih ljudskih vrijednosti te pridonese njegovom ekonomskom razvitku koji će osigurati najbolji životni standard za sve građane

Nastava se u Sustavu izvodi prema vlastitome Nastavnom planu i programu, a službeni jezik je hrvatski. Svi sadržaji i sva izobrazba trebali bi biti u službi odgoja, a po njemu su učenici Sustava nerijetko prepoznati u svojoj društvenoj i župnoj zajednici. Škole su od osnutka do danas bile otvorene učenicima svih vjera i svjetonazora koji prihvaćaju duh i program Sustava.

- 164** Obitelj je oduvijek trebala podršku u odgoju djece i mladih, a odgajati nije nikada bilo jednostavno. Na tom izazovnom putu Crkva podržava i pomaže svo-

jim školama i nastavnicima, a na ovakvu vrstu podrške i pomoći obvezuje, između ostalog, i povjerenje roditelja koje nam je ukazano. »Da bi ove škole opstale i svoje poslanje izvršile, trebaju, prije svega, svojim duhom i djelom opravdati vlastito ime koje proizlazi iz njihove naravi. Vizija ovih škola je u nastojanju da postanu ono što im je samim imenom zadano. To će moći ako ih mi, djelatnici, i to svi, shvatimo i prihvatimo, najprije, kao katoličke. To je njihova prva i temeljna odrednica po kojoj, po mnogim parametrima, ne moraju biti bolje, ali jesu i trebaju biti različite od drugih škola u ovoj zemlji. One su katoličke, prije svega, jer je njihovo osnivanje inspirirano vjerom u Isusa Krista. Time nas je Osnivač pozvao i obvezao razvijati i učenicima posredovati koncept svijeta, čovjeka i povijesti utemeljen na kršćanskoj pozitivnoj antropologiji. Ta antropologija polazi od Krista objavljene i životom potvrđene istine da je čovjek, bez ikakvih daljnjih odrednica, najveće, najuzvišenije i najsvetije od svega stvorenoga i da, zbog toga, njemu služi sve a on nikome doli Bogu jedinome.«¹¹⁹

Temeljna svrha Sustava škola i zadaća svih uključenih u odgojno-obrazovni proces jeste shvaćen i prihvaćen učenik koji će biti za život spreman, da ga se obrazuje i odgoji u svemu što ga čini čovjekom, najprije. Nastavnike se na tom putu posebno potiče da rastu i uče sa svojim učenicima i da uvijek daju »ono malo više«.

¹¹⁹ PERO SUDAR, *Ono malo više. Izgradnja Sustava katoličkih škola za Europu*, Sarajevo, 2019., 38.

Sinodsko povjerenstvo za liturgijsko područje

Nedjelja Dan Gospodnji

- 165** Bez nedjelje ne možemo živjeti. To nije neki veliki slogan, niti povik onih koji se nakon tjedan dana naporna rada konačno mogu odmoriti. To je, naprotiv, svjedočanstvo vjernosti nedjelji koje je životom potvrdilo 49 mučenika Abitène – lokacija u današnjem Tunisu – koji su 304. preferirali, u suprotnosti zabranama cara Dioklecijana, ići u susret smrti da se ne bi odrekli slavljenja Dana Gospodnjeg. Oni su bili svjesni da se njihov identitet i vlastiti kršćanski život temelji na osobnom okupljanju u zajednici kako bi proslavili euharistiju na spomendan Kristova uskrsnuća. To je ono što pisac *Djela mučenika* svjedoči za nas komentirajući pitanje koje je postavio prokonzul Anulino mučeniku Felixu: »O, kako je besmislen i smiješan zahtjev sudca!«, rekao je dalje: »Ne govori ako si kršćanin«, a onda je dodao: »Reci mi naprotiv jesi li prisustvovao skupu. Kao da bi mogao biti kršćanin bez nedjeljnog dana i bi li se mogao slaviti nedjeljni dan bez kršćanina! Zar ne znaš, Sotono, da je nedjeljni dan taj koji čini kršćanina i da je kršćanin onaj koji čini nedjeljni dan, tako da ne može postojati jedan bez drugog, i obrnuto? Kada čujete 'kršćanin', znajte da postoji zajednica koja slavi Gospodina; i kada čujete 'zajednica', znajte da postoji kršćanin.«

Ova "mala župa" Abitène ostala je vjerna svojem Gospodinu, čak i usred progona zahvaljujući nedjeljnom euharistijskom slavlju. Podrazumijeva se, dakle, zašto Emerito, jedan od mučenika, prokonzulu koji ga je ukorio što je prihvatio kršćane u svojoj kući za nedjeljnu euharistiju nije oklijevao odgovoriti: »Bez nedjelje ne možemo živjeti.« Svjedočanstvo mučenika Abitène potiče nas »da s novom snagom ponovno otkrijemo osjećaj nedjelje: njezino 'otajstvo', vrijednost njezina slavlja, njezino značenje za ljudsko i kršćansko postojanje.«¹²⁰

¹²⁰ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo o posvećenju Dana Gospodnjega *Dies Domini* (31. svibnja 1998.), KS (Dokumenti 119), Zagreb, 1999., br. 3 (ubuduće DD).

- 166** *Značajke koje nedjelju čine bitnim elementom identiteta i života kršćana.* Nedjelja “tjedni Uskrs”. Nedjelja nas vraća na »prvi dan poslije subote«, kada se Krist, uskrsnuo od mrtvih, ukazao svojim učenicima. Od tog ranog jutra svakog tjedna Uskrsli poziva kršćane na svoj objed – večeru na dan kada je pobijedio smrt i učinio nas sudionicima svog besmrtnog života. Nije Crkva ta koja je izabrala ovaj dan, već Uskrsli. Ne može ga manipulirati ili promijeniti; samo sa zahvalnošću može prihvatiti čineći nedjelju znakom svoje vjernosti Gospodinu. Da nije uskrsnuo, naša bi vjera bila neutemeljena, a mi bismo i dalje ostali u našim grijesima (usp. 1 Kor 15,17). Iz tog razloga, od početka, taj anonimni »prvi dan nakon subote« postao je za kršćane »Dan Gospodnji« (usp. Otk 1,10).

Crkva se svake nedjelje vraća natrag k biti njezina života i poslanja: »Misijsko poslanje, naime, dolazi iz pogleda usmjerena na središte vjere, to jest od dolaska Isusa Krista, Spasitelja svih, i obuhvaća cijelo kršćansko postojanje. Od liturgije do karitativnog djelovanja, od kateheza do osobnog životnog svjedočenja, sve u Crkvi mora biti usmjereno tako da čini Krista Gospodina vidljivim i prepoznatljivim.«¹²¹ Za Tertulijana nedjelja je »otkupljujući dan Kristova uskrsnuća«, s Njim »slavimo blagdan našeg uskrsa svaki tjedan.«¹²² U nedjeljnom euharistijskom slavlju Crkva iskazuje svoju zahvalnost liturgijskom molitvom: »Divno je djelo koje Gospodin učini u uskrsnom otajstvu; on nas je izveo iz ropstva grijeha i iz vlasti smrti, proglasio nas izabranim narodom, kraljevstvom svećeništva, sveti narod, narod njemu izabran da naviještamo svijetu tvoju snagu, o, Oče, koji si nas iz tame pozvao na divno svjetlo svoje.«¹²³

- 167** *Slavljenje euharistije, srce – središte nedjelje.* Na svoj dan Uskrsli se uprisutnjuje u euharistijskom slavlju i daje nam se u Riječi, u Kruhu i dinamizmu svoje ljubavi, omogućujući nam da živimo njegov vlastiti život. Svake nedjelje kršćanska zajednica je ponovno potvrđena u svom poslanju, izgrađuje se i oživljava Duhom Uskrsloga, kako bi se mogla predstaviti svijetu kao »znak i oruđe intimnog jedinstva s Bogom i jedinstvo cijelog čovječanstva.«¹²⁴ Iz tog razloga

¹²¹ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Misionarsko lice župâ u svijetu koji se mijenja* (30. svibnja 2004.), Paoline, 2004., br. 1.

¹²² TERTULIJAN, *De sollemnitate paschali*, br. 7.

¹²³ RIMSKI MISAL, Predgovor I. nedjelja vrijeme kroz godinu.

¹²⁴ LG, br. 1.

Dan Gospodnji je također dan Crkve koji podsjeća svakog kršćanina da se vjera ne može živjeti individualistički. »Oni koji su, naime, primili milost krštenja, nisu spašeni samo pojedinačno, već kao članovi mističnog tijela, koji su postali dio Božjeg naroda. Stoga je važno da se sastanu zajedno kako bi iskazali pravi identitet Crkve, *eklesia*, zajednica sazvana od Uskrslog Gospodina koji je dao svoj život da bi okupio djecu Božju koja su bila raspršena (usp. Iv 11,52).«¹²⁵

Sudjelovanje u nedjeljnoj euharistiji više nego obveza trebala bi biti potreba. »Kako bismo mogli živjeti bez Njega?«¹²⁶ »Župa, koja dijeli svakodnevni život vjernika, mora u zajednici unijeti pravo značenje blagdana koji se otvara transcenciji. Posebna pomoć mora se pružiti obiteljima, tako da na blagdan mogu osnažiti svoje zajedništvo kroz intenzivnije odnose između svojih članova; nedjelja je i obiteljski dan.«¹²⁷

- 168** *Slavljenje nedjeljne euharistije kao izvor misijskog djelovanja.* »Sudjelovanje u tijelu i krvi Kristovoj nije ništa drugo nego način i namjera da nas pretvori u ono što uzimamo (jedemo tijelo – hostiju, i pijemo krv – vino Kristovo). A onaj u kojem smo umrli, pokopani i uskrsli je onaj kojeg primamo i nosimo u duhu i tjelesno.«¹²⁸

Iz tog razloga nedjeljno euharistijsko slavlje ne može se ograničiti unutar naših crkava, nego zahtijeva napor da se pretvori u karitativno djelovanje. To je molitva koju liturgija stavlja na naše usne kako bi mogla postati predanost životu: »Oče, koji nas nedjeljnim Uskrsom pozivaš da podijelimo živući kruh koji je sišao s neba, pomози nam da podijelimo u Kristovoj ljubavi i zemaljski kruh.«¹²⁹ Nedjeljno euharistijsko slavlje tako postaje dragocjena prilika za sve nas da potvrdimo našu suobličnost Kristu i našu predanost da ga slijedimo u velikodušnom daru naših života. To ne dopušta ni bježanje u prošlost, niti sanjarenje neostvariva, već znači »ostati u Njemu i s Njim vjerni spasenjskoj povijesti.«¹³⁰

¹²⁵ DD, br. 31.

¹²⁶ SVETI IGNACIJE ANTIOHIJSKI, Magnežanima, 9,2.

¹²⁷ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Misionarsko lice župâ u svijetu koji se mijenja*, br. 8.

¹²⁸ SVETI LEON VELIKI, *Trattato*, 63,7.

¹²⁹ RIMSKI MISAL – CEI (Talijanska biskupska konferencija), Zborna molitva za godinu B, XVII. nedjelja kroz godinu.

¹³⁰ NOTA PASTORALE DELL'EPISCOPATO ITALIANO (15. srpnja 1984.), br. 37-38.

Prinos darova, gdje pripada i prikupljanje milostinje, ima svoje duboko značenje u liturgiji. Nakon skupljanja milostinje, nije dobro "sakriti" ju (noseći direktno u sakristiju ili negdje sa strane da se ne vidi...) jer su i to darovi vjernika i treba ih tako prinostiti (barem ispred oltara staviti i slično).

- 169** *Nedjeljno euharistijsko slavlje mora biti pripremljeno.* Kako možemo pomoći vjernicima da ponovno otkriju sve bogatstvo koje je sačuvano i dano od nedjelje? Ne možemo ignorirati ono što Papa traži od nas: »Pastiri neka se bave katehezom, i to onom "mistagoškom", tako dragom crkvenim ocima. Ona pomaže da se otkriju vrijednosti gesta i simbola i riječi u liturgiji, pomažući vjernicima da znaju prijeći sa znakova na misterij i na taj način da obuhvati cijelo njihovo postojanje.«¹³¹ Želja i molitva je da ljudi našeg vremena, mladi i odrasli »upoznaju Crkvu koja svake nedjelje radosno slavi otajstvo iz koga proizlazi cijeli njezin život, kako bi susreli istog Krista.«¹³² Liturgijska molitva, dakle, na divan način sažima bogatstvo nedjelje: »Na Dan Gospodnji okupljaš vjernike kako bi proslavili uskrsno otajstvo za njihovo spasenje. Tako nas prosvjetljuješ riječju života i, okupljene u jednoj obitelji, činiš dostojnim Kristove večere. Po ovom daru milosti i radosti rađamo se s većom nadom i, u očekivanju Spasiteljeva povratka, potaknuti smo otvoriti se našoj braći i sestrama u učinkovitoj ljubavi.«¹³³

Ovakvo razumijevanje nedjelje i euharistijskog slavlja otvara um i srce vjernika da euharistiju smatraju središtem života. Nedjelja je "otajstvo prisutnosti" koje svako-dnevno uprisutnjuje dar milosti Uskrsloga (usp. Lk 24,15.25,28-29). Duboko smo uvjereni da ako čuvamo nedjelju kao Dan Gospodnji, nedjelja će čuvati nas i naše župe usmjeravajući naš put i naše živote za vječno spasenje.¹³⁴

¹³¹ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo u Godini Euharistije *Mane nobiscum Domine* (7. listopada 2004.), IKA, Zagreb, 2004., br. 17.

¹³² DD, br. 87.

¹³³ Ambrozijanska liturgija, Predslovlje nedjelja kroz godinu.

¹³⁴ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Misionarsko lice župâ u svijetu koji se mijenja*, br. 8.

Sakrament krsta

- 170** »Krštenje je temelj cijeloga kršćanskog života, ulaz u život Duha i vrata koja otvaraju pristup drugim sakramentima.«¹³⁵

Prvi osvrt zaslužuje vrijeme slavlja krštenja. Većina župa krštenje ne slavi nedjeljom, a na mnogima od njih misa vazmenoga bdijenja također skoro u pravilu ne podrazumijeva i slavljenje krštenja. Ova je stvarnost rezultat više čimbenika: s jedne se strane krštenje se sve više doživljava kao privatni, obiteljski događaj, koji zahtijeva termin rezerviran isključivo za njih; a s druge strane i mnogi svećenici ne žele na nedjeljnoj misi sve izraženiju gužvu koju krštenje donosi sa sobom. Iako je hvalevrijedno da se krštenje djece slavi pod misom kako bi sama zajednica sudjelovala, ne treba isključiti i obred krštenja izvan mise. U mjestima gdje je krštenje izvan svete mise s pukom postalo uobičajeno i sam puk se odvikao od ovakvoga slavlja, te krštenje pod nedjeljnom misom doživljavaju kao nešto neuobičajeno i strano.

Prisustvo krstionice u crkvi također zaslužuje kratak osvrt. Mnoge crkve u Nadbiskupiji imaju krstionicu, ali je ne koriste za krštenje iz raznih razloga. Ponekada je u dnu crkve, ponekada se obred smatra "praktičnijim" ako se obavi na drugome mjestu, ili nešto slično. Često puta se događa kako je sporedno gdje će se dijete krstiti. Ovdje dolazi do problema minimalizma i odsustva simbolike, stoga se umjesto krstionice stavljaju kojekakve "zdjele". Trebamo biti svjesni kako krstionica predstavlja veliku simboliku, odnosno kako smo kroz krštenje kako kaže sveti Pavao s Kristom 'suukopani' i u njemu 'suuskršli' (usp. Rim 6,4-5). Zbog toga krstionice i jesu ili u obliku križa ili kaleža. Kanonski zakon izričito nalaže prisustvo krsnoga zdenca u župnoj crkvi¹³⁶, te bi se on i trebao koristiti za vlastitu svrhu.

- 171** Polemika oko opravdanosti krštavanja djece nije u većoj mjeri dotakla vjerski život naših krajeva. Unatoč tomu, potrebno je istaknuti da, kako je već spomenuto, apostolski naputak *Pastoralis actio* brani praksu krštenja djece pozivajući se na sveto evanđelje po Mateju.

¹³⁵ KKC, br. 1213; usp. br. 1257-1261; GS, br. 22.

¹³⁶ Usp. ZKP, kan. 858

Krštenje odraslih je na našim prostorima učestalo nakon rata, no danas smo se vratili praksi krštavanja djece skoro u svakom slučaju. Opravdanost krštavanja djece dovodi nas međutim do najvećega problema u našoj praksi krštenja – vjera koja se očekuje od roditelja i kumova često je nedostatna ili, štoviše, skoro u potpunosti odsutna.

Služba kuma, u takvom okruženju, također postaje dio takvog “običajnog” poimanja krštenja. Kum se shvaća više kao *počasni gost*, nego kao osoba koja se na poseban način preuzima obvezu pomagati kršteniku u razvoju vjere. Veoma je važno da svećenici kao i drugi pastoralni djelatnici ukazuju na važnosti kuma na sakramentu krštenja, jer biti kum je čast, ali i odgovornost.

Novija je pojava, povezana s ovim, da i imena djece odstupaju od stare prakse po kojoj dijete dobiva ime po nekom od svetaca. Imena djece sve više odstupaju iz katoličkog ozračja, ali i iz tradicije našega naroda. Ovakvo poimanje krštenja teško se može promijeniti silom – odgađanjem krštenja ili strogim standardima za pristup na krštenje. Za takvo je stanje ponajviše, na kraju krajeva, odgovorna i Crkva, i način na koji se pristupa vjernicima; pa i odgovor treba tražiti u pristupu vjernicima: boljoj katehetskoj praksi i povećavanju svijesti o sakramentima Crkve kod naših vjernika; ali i svećenika koji su također skloni stavljati sakramentalnu dimenziju vjere u drugi plan kada pristupaju vjernicima.

Sakrament potvrde

- 172** Sakramenti su sveti znakovi, od Krista naređeni, koji označuju i darivaju milost svojom vlastitom snagom (*ex opere operato*), tj. dovode nas u vezu s Bogom i sinovski odnos prema njemu. Sakramenti izražavaju i odgajaju vjeru čitave Crkve, kao majke vjernika, te uvijek imaju crkveni karakter.

Potvrda je sakrament kojim se krštenik označuje posebnim pečatom i utvrđuje Duhom Svetim u vjeri i kršćanskom životu. Što se događa dugi niz godina s mladima kada prime svetu krizmu? Velik broj mladih prestaje ići u crkvu ili odlazi povremeno i rijetko. Zašto je toliko mlakosti, površnosti, bezvoljnosti, nezainteresiranosti? Ne stavlja se uvijek naglasak na sakrament za koji se priprema, na njegovu ulogu, značenje. Ne ulaže se dovoljno truda i napora kako bi se djecu oduševilo za vjeru, Krista, Crkvu, sakramente, nego ih se puni informacijama i rezultat je da su informirani, ali nisu formirani u zrele kršćane.

Pitanje: što se može učiniti? Moglo bi se početi djecu pripremati za sv. potvrdu odmah nakon što prime sakramente ispovijedi i sv. pričesti. Ozbiljno pristupiti ovoj pripremi i teoretsko znanje pratiti molitvom. Potrebno je govoriti o darovima, plodovima i karizmama Duha Svetoga, o svemu onom što primamo u sv. potvrdi. Vrlo je važno pripremati i roditelje za svete sakramente. Poticati ih na obiteljsku molitvu i pozivati roditelje na susrete. Najveća odgovornost je ipak na svećenicima i pastoralnim djelatnicima. Svi oni trebaju organizirati kvalitetnu pripravu za sakrament sv. potvrde. Za pripravu primanja svetih sakramenata općenito trebaju biti uključeni prvenstveno svećenici, a kao pomoć redovnice i vjeroučitelji laici.

Euharistija

- 173** Presveta euharistija naime sadrži svekoliko duhovno dobro Crkve, to jest samoga Krista – našu Pashu.¹³⁷ Najuzvišeniji je sakrament presveta euharistija, u kojoj je sadržan, prinosi se i prima sam Krist Gospodin i po kojoj Crkva trajno živi i raste.¹³⁸
- 174** Sakrament euharistije je središte života Crkve, i stoga možemo biti Bogu zahvalni da u većini naših župa vjernici sudjeluju u ovom sakramentu, osobito prisustvujući nedjeljnim svetim misama. Međutim, problem malog sudjelovanja vjernika u sakramentu euharistije koji je prisutan u Zapadnoj Europi može lako biti i velik problem u našoj budućnosti. Zahvaljujući rastu vjerskog (i nacionalnog) osjećaja nakon pada komunizma, Crkva je na našim prostorima doživjela porast sudjelovanja vjernika u sakramentima prvih godina nakon rata. No, trenutno se primjećuje blagi pad prisutnosti vjernika, osobito mlađih. Stoga je od najveće važnosti za život Crkve poticati vjernike – osobito mlade – da sudjeluju u životu Crkve, prije svega u sakramentu euharistije. Ovaj sinodalni put trebao bi biti i poticaj samoj Crkvi da preispita razloge gubitka moći i ugleda, preispita svoj vlastiti identitet, svoje vlastito poslanje, prioritete, misijsko djelovanje.

¹³⁷ Usp. KKC, br. 1324.

¹³⁸ Usp. ZKP, kan. 897.

- 175** Među vjernicima koji dolaze na misna slavlja mnogo ih pristupa euharistiji s iskrenom pobožnošću. To se moglo osjetiti za vrijeme nedavne pandemije virusa COVID-19, kada su žalbe zbog zatvaranja euharistijskih slavlja za vjernike bile česte, a televizijski i radijski prijenosi svetih misa izuzetno gledani i slušani. Zato se treba truditi da se i laicima dadne određeni prostor u pripravi euharistijskoga slavlja, osobito u službi čitača, čiji bi liturgijski aspekt mogao biti više naglašen.
- 176** Mnogi vjernici naših župa u sakramentu euharistije izrazito naglašavaju molitvu za pokojnike. Euharistijska se slavlja radnim danima u pojedinim našim župama doimaju kao pokojničke mise, gdje je u središtu prije svega pokojnik kome je misa namijenjena, i zbog kojega je na slavlje euharistije došla brojna rodbina. Za nakanu mise se, dakako, daje i novčani prilog, te se stoga često inzistira na spominjanju imena pokojnika u euharistijskoj molitvi, i onda kada se ne radi o pokojničkom slavlju. Kako je riječ o osjetljivom pitanju za naše vjernike, ovom se problemu mora pristupiti s velikom pažnjom. Iako često puta znamo reći kako se vjernici naljute ako se ime ne spomene u euharistijskoj molitvi, vjernike treba odgajati i objasniti. Konačno, naša euharistijska slavlja, pa i ona tjedna, ne bi se smjela pretvoriti u molitve za pokojne. U tome smislu treba razmotriti najbolje rješenje, je li možda rješenje spomenuti ime pokojnika u molitvi vjernika, župnom listiću ili na oglasnoj ploči?
- 177** Pored ovog odstupanja, pojedini svećenici stalno koriste drugu euharistijsku molitvu, te tako osiromašuju liturgiju u svojim župama i zajednicama. Neki drugi imaju sklonost prema brzom i nerazumljivom izgovaranju, mijenjanju i/ili vlastoručnom nadopunjavanju misnih obrazaca. U nekim se župama u redovito slavlje euharistije uključuju i molitve koje nisu dio propisanih bogoslužnih tekstova, što vjernici laici često rado prihvate. Pojedini laici – osobito stariji vjernici – često izgovaraju i dijelove euharistijske molitve koje su vlastite svećeniku. Odstupanja se ponekada primjećuju i nošenju misnoga ruha. Konačno, pojedini se svećenici – često vođeni željom da iziđu u susret vjernicima koji žele sakrament pomirenja – pridružuju koncelebraciji nakon što je misa počela, što se također ne bi smjelo događati.
- 178** Pandemija virusa COVID-19 donijela je i mnoge izazove pri slavljenju euharistije po cijelom svijetu, pa tako i kod nas. U ovom je osvrtu već spomenuta uloga radijskih i televizijskih prijenosa misnih slavlja. BK BiH izdala je i doku-

ment smjernica za ovakve prijenose, kojega se treba držati.¹³⁹ Usprkos tomu, brojni su vjernici iskazali nezadovoljstvo pastoralom, osobito za vrijeme velikih ograničenja kretanja i javnog okupljanja. Vjerojatno bi se trebalo raspraviti i o pastoralu za vrijeme pandemije, te na temelju ovog iskustva bolje se pripremiti za buduće izazove.

Sakrament pomirenja

- 179** Isus Krist je ustanovio sedam svetih sakramenata kao sedam djelotvornih znakova po kojima nam daruje svoj božanski život. On je ove dragocjene darove milosti predao svojoj Crkvi. Po sakramentima inicijacije (krst, potvrda, pričest) primamo novi život u Kristu. Ali taj darovani život kao djeca Božja nosimo u svome grješnom tijelu, »u glinenim posudama« (2 Kor 4,7). Dok smo na putu prema vječnoj domovini, dok boravimo u svome »zemaljskom domu« (2 Kor 5,1), stalno smo podložni patnji, bolesti i smrti. Ovaj milosni život djeteta Božjeg možemo uprljati, oslabjeti ili čak izgubiti svojim grijehom.¹⁴⁰ Stoga je Krist, liječnik naših duša i tijela, htio da njegova Crkva, snagom Duha Svetoga, nastavi njegovo djelo liječenja i spašavanja svojih članova preko dvaju sakramenata ozdravljenja – preko pokore i bolesničke pomasti.¹⁴¹ U sakramentu pokore milosrdni Bog nam oprašta uvrjede kojima smo njega uvrijedili, pomiruje nas s Crkvom koju smo svojim grijehom ranili i nudi nam obraćenje na novi život u ljubavi.¹⁴²

Današnja kriza sakramenta pomirenja, posebno na Zapadu, jest posljedica krize vjere i morala. Zato od početka trećeg tisućljeća pape neumorno pozivaju cijelu Crkvu da ponovno otkrije i "oživi" sakrament pomirenja jer preko ovog sakramenta možemo susresti i osobno "dotaknuti" Božje milosrđe. Tako sv. Ivan Pavao II. kaže: »Želim nadalje obnovljenu pastoralnu hrabrost kako bi

¹³⁹ Usp. BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE, *Liturgijska slavlja u izravnim prijenosima. Temeljne odredbe BK BiH za televizijski, radijski i internetski prijenos liturgijskih slavlja*, Sarajevo, 2010.

¹⁴⁰ Usp. KKC, br. 1420.

¹⁴¹ Usp. KKC, br. 1421.

¹⁴² Usp. KKC, br. 1422.

svakodnevna pedagogija kršćanskih zajednica znala na uvjerljiv i učinkovit način ponuditi slavlje *sakramenta pomirenja*.¹⁴³ Zatim papa Benedikt XVI. naglašava: »Nužno je vratiti se ispovjedaonici, kao mjestu na kome se slavi sakrament pomirenja, ali također i kao mjestu na kome se treba češće 'zadržavati' da bi vjernik mogao pronaći milosrđe, savjet i utjehu, osjetiti da ga Bog ljubi i razumije, te iskusiti prisutnost Božjega milosrđa, uz onu stvarnu prisutnost u euharistiji.«¹⁴⁴ Današnji papa Franjo otišao je i korak dalje: proglasio je izvanrednu *Jubilarnu godinu milosrđa* da bi, pored ostalog, naglasio kolika je važnost i potreba ovog sakramenta: »Stavimo odlučno sakrament pomirenja ponovno u središte jer omogućuje ljudima izravan doticaj s veličinom Božjeg milosrđa. To će za svakog pokornika biti izvor pravoga duševnog mira. Neću se nikada umoriti u inzistiranju na tome da ispovjednici budu vjerodostojan znak Očeva milosrđa.«¹⁴⁵ Da bi Božje milosrđe lakše doprlo do većeg broja vjernika, posebno do onih koji su na marginama društva, papa Franjo je imenovao oko 1.000 svećenika *misionarima milosrđa*. Njihova je zadaća govoriti i propovijedati o Božjem milosrđu i opraštati grijeha u sakramentu ispovijedi. Većina njih ima trajnu ovlast opraštati i grijeha koji su pridržani Apostolskoj Stolici. Papa potiče i biskupe da u svojim biskupijama organiziraju "pučke misije" na kojima će misionari milosrđa naviještati radost opraštanja grijeha.¹⁴⁶ U nadbiskupiji postoje "velike" ispovijedi u vremenima došašća i korizme. U nekim župama i dekanatima prije tih ispovijedi postoje pokornička bogoslužja s ispitom savjesti. Tamo gdje postoje treba ih zadržati a gdje ne postoje trebalo bi ih uvesti.

- 180** Kod sinoptika Uskrsli nalaže apostolima da propovijedaju evanđelje svim narodima i krštavaju one koji povjeruju. Stoga je krštenje prvotni sakrament opraštanja grijeha, ispovijed ili pomirenje je lijek za opraštenje grijeha učinjenih nakon krštenja. Na prvi dan svoga uskrsnuća Isus je dao ovlast ispovijedanja svojim apostolima: »Kao što je mene poslao Otac, i ja šaljem vas. To rekavši

¹⁴³ NMI, br. 37.

¹⁴⁴ BENEDIKT XVI. *Govor sudionicima na tečaju Apostolske pokorničarne* (11. ožujka 2010.).

¹⁴⁵ FRANJO, Bula najave izvanrednoga Jubileja milosrđa *Misericordiae Vultus* (11. travnja 2015.), KS (Dokumenti 168), Zagreb, 2015., br. 17 (ubuduće MV).

¹⁴⁶ Usp. MV, br. 18.

dahne u njih i kaže im: 'Primate Duha Svetoga. Kojima otpustite grijehе, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im'« (Iv 20,22-23). To je prvi i najvažniji dar Uskrsloga svojoj Crkvi. Apostoli su prenijeli tu ovlast na svoje nasljednike biskupe, a biskupi prenose na svećenike. Svaki je svećenik pozvan biti navjesticom i poslužiteljem Božjeg milosrđa propovijedajući evanđelje i dijeleći sakramente. Velik je to dar i velika odgovornost. Danas je nužno potrebno donositi Radosnu vijest o Božjem milosrđu uplašenom i nemirnom čovječanstvu koje vapi za mirom i ljubavlju. Osim pastorala i pobožnosti Božjem milosrđu, koje je rašireno u puku preko sv. Faustine Kowalske, potrebno je da i teologija počne govoriti i pisati o milosrđu – koje je temeljni pojam evanđelja i ključ kršćanskoga života, kako tvrdi njemački teolog Walter Kasper: »Milosrđe je po sebi temeljna istina objave, zahtjevna i izazovna Isusova zapovijed. Ono stoji u unutarnjoj povezanosti sa svim drugim objavljenim istinama i zapovijedima.«¹⁴⁷

Božje milosrđe može se najbolje doživjeti i "dotaknuti" u sakramentu pomirenja, u "sudištu milosrđa", kako ga naziva sv. Faustina u svome *Dnevniku*. A Katekizam, ističući različite aspekte pokorničkog slavlja, ovaj sakrament naziva i sakramentom *obraćenja* jer sakramentalno ostvaruje Isusov poziv na obraćenje, na put povratka k Ocu od kojeg se čovjek grijehom udaljio; povratak izgubljenih sinova i kćeri u Očev zagrljaj i dom. Naziva ga i sakrament *pokore* jer posvećuje osobni i zajednički put obraćenja, kajanja i zadovoljštine za počinjene grijehе. Zatim se zove sakrament *ispovijedi* jer je priznanje ili ispovijed grijehа pred svećenikom bitan element ovog sakramenta. Zato je ovaj sakrament u svom dubokom značenju i "ispovijedanje", priznanje i hvala Božjoj svetosti i njegovu milosrđu prema čovjeku grješniku. Pokornik hvali Gospodina jer je milosrdan i nježan, jer je vječna ljubav njegova. Nadalje, zove se i sakrament *oproštenja* jer po svećenikovu sakramentalnom odrješenju Bog daje pokorniku "oproštenje i mir". A upravo mir u duši, mir koji nam svijet ne može dati jest najveći dar koji je potreban današnjem nemirnom čovječanstvu. Na kraju, najprikladniji naziv jest sakrament *pomirenja* jer daruje grješniku ljubav Boga pomiritelja: »Dajte, pomirite se s Bogom!« (2 Kor 5,20). Tko živi od Božje milosrdne ljubavi, spreman je odgovoriti Gospodnjem pozivu: »Idi i

¹⁴⁷ WALTER KASPER, *Milosrđe. Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskoga života*, KS, Zagreb, 2015.

najprije se izmiri s bratom« (Mt 5,24). A upravo nam je i cilj kao penitentima postići mir s Bogom, s bližnjima i sa sobom.¹⁴⁸

- 181** Ponovno otkrivanje i oživljavanje sakramenta pomirenja najviše ovisi o ispovjednicima, o njihovom stavu i prakticiranju sakramenta pomirenja. Dobri ispovjednici su, prije svega, i sami dobri pokornici. Oni svećenici koji sami imaju duboko iskustvo Božjeg praštanja i milosrđa kroz ispovijed, mogu biti autentični i učinkoviti poslužitelji Božjeg milosrđa. Zato se i sami ispovjednici trebaju redovito ispovijedati i tako rasti na svome putu svetosti. Crkva je u svojoj dugoj povijesti imala puno izvrsnih ispovjednika od kojih se ističu trojica kao uzori svim današnjim ispovjednicima i duhovnim vođama: sv. Ivan M. Vianney, sv. Leopold B. Mandić i sv. Pio iz Pietrelcine. Papa Franjo, kao iskusni pastorac, neumorno naglašava važnost “apostolata uha”, sposobnost saslušati drugoga, posebno u ispovijedi i duhovnom savjetovanju.¹⁴⁹ Stoga je važno da prilikom ispovijedanja ispovjednik poslušava pokornikove iskrene riječi kajanja (*djelo skrušenja*) i da poslije toga on izgovori polako, svečano i dostojanstveno riječi odrješenja (*trinitarnu formulu*) koje će pokorniku donijeti mir i radost.
- 182** Dobar ispovjednik i duhovnik svjestan je svoje grješnosti; on moli da mu Gospodin podari uho spremno saslušati drugoga u potrebi; on stalno moli za milost dobrog srca: *Isuse, blaga i ponizna srca, učini srce moje po srcu svome!*; on nikada prvi ne baca kamen jer je i sam grješnik; strpljivo i nježno sluša pokornika; trudi se biti sličan Bogu u njegovu milosrđu; trudi se biti poput milosrdnog Samarijanca ili dobrog Oca iz Isusovih prispodoba.¹⁵⁰ S druge strane, dobar pokornik uvijek misli na istinu o svojem životu pred Bogom; svjestan je svoje grješnosti, ali dopušta Bogu da ga iznenadi, da ga zadivi, da mu iskaže milosrđe, da ga opere od grijeha i nahrani svojom Riječju. Da bi nas Milosrdni Otac ispunio darom svoje bezuvjetne ljubavi i beskrajna milosrđa, trebamo prvo uočiti svoju prazninu, svoju bijedu, svoju grješnost; trebamo biti ponizni; trebamo imati povjerenja u Božju ljubav, trebamo se obraćati i kajati. Milosrđe primaju samo oni koji se kaju.¹⁵¹

¹⁴⁸ Usp. KKC, br. 1423-1424.

¹⁴⁹ Potaknuta, pored ostalog, i Papinim pozivom na oživljavanje “pastoral uha”, Uprava Provincije Bosne Srebrene osnovala je 2019. *Franjevački duhovno-pastoralni centar* u Visokom.

¹⁵⁰ Usp. FRANJO, *Božje ime je milosrđe. Razgovor s Andreom Torniellom*, Verbum, Zagreb, 2016., 60.

Da bi sakrament ispovijedi i sam “pastoral uha” bio što plodonosniji, donosimo ovdje 10 savjeta iskusnih američkih svećenika ispovjednika:

- a. *Kad radimo ispit savjesti, suočeni smo sa svojim grijesima, ali kad idemo na ispovijed, suočeni smo s Božjom ljubavlju, milosrđem i oprostom.*
- b. *Nakon što kažete kad ste se zadnji put ispovjedili, kratko ispričajte svećeniku o sebi (jeste li samci, hodate li s nekim, jeste li nanovo vjenčani, jeste li redovnica). Kad poznamo vašu situaciju, lakše vas savjetujemo.*
- c. *Grijesi su loši izbori, a ne neugodne emocije. Stoga, ispovjedite svoje grijehe, a ne svoja emocionalna stanja.*
- d. *Počinjene grijesi su uvrjeda Bogu, ali ispovjeđeni grijesi su himan Bogu. Stoga kad ispovijedate svoje grijehe svećeniku u sakramentu pomirenja, znajte da tako pjevate pjesmu hvale Bogu za njegovo veliko milosrđe.*
- e. *Česte ispovijedi poučne su za vašeg svećenika i dobre za vašu dušu. Grijesi, osobito oni duboko ukorijenjeni ili počinjeni iz navike, zahtijevaju strpljenje i upornost. Nikad ne odustajte, ma koliko puta počinili isti grijeh... Ispovijed je sakrament izlječenja i baš kao fizičke, i duhovne rane trebaju vremena kako bi u potpunosti zacijelile.*
- f. *U ispovijedi nije riječ o tome koliko ste vi loši, nego koliko je Bog dobar.*
- g. *Svećenik je kao i liječnik: kad idete liječniku, kažete mu što vas boli, s više ili manje detalja, tako da on zna kako vas je najbolje liječiti. I zapamtite: imao je puno pacijenata s istim simptomima. Vjerujte mu, slušajte njegove savjete i uskoro će vam biti bolje!*
- h. *Bog najbolje djeluje s jednostavnim i skromnim ispovijedima. Bog ne treba roman – već ga je pročitao. Ponos i nedostatak kajanja ponekad se kriju iza mnoštva naših riječi. Kad govorimo jednostavno i jasno, imenujući svoje grijehe, to je kao da se skidamo radi pribijanja na Križ, radi smrti naših grijeha i uskrснуća oprosta.*

¹⁵¹ Usp. Isto, 59.

- i. *Samo otidite na ispovijed bez obzira na sve. Božja je ljubav jača od naših grijeha.*
- j. *Za mnoge bi ljude najveći napredak bio kad bi ispovijed prestali gledati kao obvezu i apstraktno nabranje grijeha, i počeli ju promatrati kao obnovu odnosa s Bogom.*

Sakrament bolesničkog pomazanja

183 Drugi vatikanski sabor o sakramentu bolesničkog pomazanja kaže sljedeće: »Svetim pomazanjem onemoćalih i molitvom svećenika cijela Crkva preporučuje bolesne trpećem i proslavljenom Gospodinu, da im olakša boli i da ih spasi, što više potiče ih da se slobodno sjedine s Kristovom mukom i smrću i tako doprinesu dobru Božjega naroda.«¹⁵² Bolesničko pomazanje sakrament je ozdravljanja po kome se nastavlja Isusovo djelo liječenja i spasavanja članova Crkve snagom Duha Svetoga.¹⁵³ U ovom sakramentu Crkva bolesne vjernike preporučuje Gospodinu da ih pridigne i spasi.¹⁵⁴ Bolest i patnja sastavni su dijelovi svakoga ljudskoga života. U bolesti čovjek nazire smrt i osjeća svoju nemoć i ograničenost. Stanje bolesti može čovjeka dovesti do očaja i odvajanja od Boga, ali može biti i iskustvo obraćenja i okretanja prema Bogu. Ovo obraćeničko i otkupiteljsko svojstvo bolesti osobito je izraženo u Starom zavjetu gdje je poimanje bolesti vezano uz grijeh i smrt. Naš Gospodin Isus Krist imao je osobito suosjećanje prema svima koji su bolesni, te dolazi izliječiti čovjekovu dušu i tijelo. Zadaću brige za bolesne Isus ostavlja svojoj Crkvi riječima »bolesne liječite!« (Mt 10,8). Crkva vjeruje da prisutnost Krista oživljava i liječi dušu i tijelo, osobito u sakramentima, a najizražajnije u euharistiji. Međutim, Crkva poznaje i poseban sakrament za bolesnike koji je posvjedočen i u Novom zavjetu, u Jakovljevoj poslanici (usp. Jak 5,14-15). To je sakrament bolesničkog pomazanja.¹⁵⁵

Ovaj sakrament, kao obred pomazanja bolesnika blagoslovljenim uljem, postoji u liturgijskoj predaji od starine, no tijekom stoljeća sve se više ograničavao na

¹⁵² LG, br. 11.

¹⁵³ Usp. KKC, br. 1421.

¹⁵⁴ Usp. ZKP, kan. 998.

¹⁵⁵ Usp. KKC, br. 1500-1510.

umiruće te je stoga dobio i naziv *posljednja pomast*. Crkva, međutim, nikada nije prestala moliti i za tjelesno zdravlje bolesnika koji prima pomazanje. Bolesničko pomazanje »nije sakrament samo za one koji se nalaze u skrajnjoj životnoj pogibelji. Sigurno je već prikladno vrijeme za njegovo primanje netom se vjernik zbog bolesti ili starosti nalazi na početku smrtne pogibelji.«¹⁵⁶ Pomazanje se može ponoviti u slučaju pogoršanja bolesti ili nastupanja druge teške bolesti.¹⁵⁷ Pomazanje valjano podjeljuje svećenik (prezbiter ili biskup). Dužnost je i pravo svećenika dušobrižnika podjeljivati ovaj sakrament vjernicima povjerenima njihovoj pastoralnoj službi; drugi svećenik može podijeliti ovaj sakrament s barem pretpostavljenim pristankom svećenika dušobrižnika samo ako ima opravdan razlog. Sakrament se podjeljuje mazanjem na čelu i rukama propisno blagoslovljenim maslinovim uljem. Gdje nema maslinova ulja može se posvetiti i neko drugo biljno ulje. Bolesničko ulje mora biti uvijek svježije. Formula sakramenta sadržana je u molitvi: »Ovim svetim pomazanjem i svojim preblagim milosrđem neka te Gospodin milošću Duha Svetoga pomogne, neka te oslobođena od grijeha spasi i milosrdno pridigne.«¹⁵⁸ Ulje za pomazanje blagoslivlja dijecezanski biskup ili oni koji se u pravu s njim izjednačavaju; a u slučaju potrebe ulje može blagosloviti i svaki svećenik u slavlju ovog sakramenta.¹⁵⁹ Sakramentu bolesničkog pomazanja može prethoditi sakrament ispovijedi, te nakon njega može uslijediti euharistija. Dopušteno je, čak i preporučeno, da se slavi unutar euharistije; no, prilike često to ne dopuštaju.¹⁶⁰

- 184** Sakrament bolesničkog pomazanja naši dušobrižnici uglavnom shvaćaju krajnje ozbiljno, te nastoje ovaj sakrament pravodobno podijeliti svim vjernicima u teškoj bolesti. Kod vjernika laika se uočava određeni strah od ovog sakramenta koji se zadržao iz staroga poimanja bolesničkog pomazanja kao sakramenta umirućih i "posljednje pomasti". Ovakvo poimanje, međutim, uslijed postojana zauzimanja dušobrižnika polako nestaje iz naše sredine, te vjernici

¹⁵⁶ SC, br. 73.

¹⁵⁷ Usp. KKC, br. 1411-1514; ZKP, kan. 1004, §1.

¹⁵⁸ PAVAO VI., Apostolska konstitucija *Sacram unctionem infirmorum* (30. studenoga 1972.), AAS 65 (1973), 5-9.

¹⁵⁹ Usp. KKC, br. 1516; ZKP, kan. 999-1003.

¹⁶⁰ Usp. KKC, br. 1517.

sve češće zahtijevaju sakrament pomazanja u nadi da će im pomoći i da će ih izliječiti. Nastojanja oko toga, dakako, treba nastaviti i, ako je moguće, pojačati. Posebno je, kada se govori o ovom sakramentu, potrebno naglasiti pastoral bolnica i staračkih domova. Pastoral ovih ustanova uglavnom opslužuju svećenici župe u kojoj se nalaze. Neke bolnice u Nadbiskupiji imaju bolničkog kapelana koji je zadužen isključivo za dušobrižništvo te ustanove. Pastoral ovih ustanova uglavnom prolazi bez većih problema, no ponekad bude nedostataka u pastoralu i problema u suradnji između ovih ustanova i mjesnih dušobrižnika, pa i na to treba obratiti osobitu pozornost.

Radijski i televizijski prijenos misnoga slavlja prvenstveno je tematika priče o sakramentu euharistije, no tiče se i pastoralu bolesnih. Prijenosi su često jedini način na koji teži bolesnici mogu redovito sudjelovati u misnom slavlju. Još više od toga, suvremena sredstva komunikacije na mnogo načina olakšavaju i omogućavaju pastoral bolesnih i nemoćnih, pa i na to treba obratiti osobitu pozornost. Na kraju, u posljednje se vrijeme sve češće vjernicima pruža prilika primanja bolesničkog pomazanja pod misom na spomendan Gospe Lurdske kada se slavi Svjetski dan bolesnika. Zakonik kanonskoga prava doista dopušta i takav oblik podjeljivanja ovoga sakramenta.¹⁶¹ Ipak, možda bi se dalo malo raspraviti i pojasniti tko smije primiti ovaj sakrament na taj način, te riješiti neke nejasnoće oko samog oblika podjeljivanja sakramenta.

Sakrament kršćanske ženidbe

- 185** Bog je uvijek isti, Božje zapovijedi ostaju nepromijenjene, evanđelje ne možemo tumačiti po vlastitom izboru i željama, moralni zakon ne može se dokidati i uopće vrjednote života ostaju vrjednote. Već zadnjih 15-20 godina nametnuto je mišljenje i zaživjelo to što mladi žive zajedno – bez sakramenta ženidbe – nije nikakav problem (a niti grijeh). Ono što je još tužnije da sami roditelji ne uviđaju taj problem, nego podržavaju svoju djecu. Ukoliko im se što kaže, onda se pravdaju: “Danas svi žive na taj način!” ili “Vi ste u Crkvi zaostali, danas je moderno vrijeme.” Sljedeće što se navodi kao opravdanje takva

¹⁶¹ Usp. ZKP, kan. 1002.

načina života: “Neka malo žive zajedno, da se upoznaju i vide jesu li jedno za drugo.” Svi ovi “argumenti” pokazuju neozbiljnost života u vjeri. Prije svega nema svijesti da se takvim stilom života živi u grijehu. Bogu hvala, nisu svi takvi, ima i onih koji se ozbiljno pripremaju za sakrament braka živeći u predbračnoj čistoći, snagu crpeći u molitvi i svetim sakramentima.

- 186** *Priprava za brak.* Zadnjih godina uvedena je praksa zajedničke priprave za brak – na razini dekanata. Ta priprava je hvale-vrijedna. Ali ne bi trebala biti i jedina. Kako u drugim stvarima, tako i u pripravi za sakrament ženidbe trebalo bi više ulagati truda u što kvalitetniju pripravu mladih za ženidbu, uvijek naglašavajući važnost, ulogu i samu vrijednost sakramenata uopće, a onda govoriti o sakramentima pojedinačno. Nužno je buditi svijest i odgovornost kod mladih ljudi da se na taj korak treba istinski zrelo pripremati molitvom, razgovorima, hraneći se Božjom riječju, čuvajući se grijeha. Ta priprava mogla bi trajati od primanja svete krizme pa do ženidbe (više godina). Naravno, kao i za ostale sakramente, i za život u vjeri najodgovorniji su svećenici. Dosta toga ovisi o pojedinom župniku i kapelanu, kakav imaju osobni stav i pristup pripravi za sakramente i zato postoje razlike u pastoralnom djelovanju pojedinih župa. Negdje je veoma živo i puno se radi, nude se razni sadržaji i zaista se vodi briga o pripremanju za svete sakramente, a negdje je župni ured samo “servisna služba”.
- 187** Od samog početka nužno je voditi brigu oko katehetizacije i kontinuiteta rasta u vjeri. Velika se šteta čini s prekidima u župnom vjeronauku koja nastaje od primanja prve ispovijedi i sv. pričesti pa do krizme, a onda od sv. potvrde do ženidbe. Potrebno je započeti vrlo ozbiljno govoriti i neprestano poticati o važnosti osobne i zajedničke molitve, redovita pristupa sakramentu svete ispovijedi, slavlju svete mise i primanju svete pričesti. Treba se moliti Duhu Svetom da nas vodi, jača, hrabri, čuva, nadahnjuje. Trebamo obnoviti obiteljsku molitvu i posvetiti sebe i svoje obitelji Bezgrješnom Srcu Majke Marije da nas prati i zagovara kako bismo spasili duše i zavrijedili vječnost s Gospodinom.

Sprovodi

- 188** Kršćanski sprovod liturgijsko je slavlje Crkve koje želi izraziti djelotvorno zajedništvo s pokojnikom, da u njemu sudjeluje okupljena zajednica te da joj se

navijesti život vječni.¹⁶² Drugi vatikanski koncil ističe: »Neka obred sprovoda jasnije izrazi vazmeni značaj kršćanske smrti i neka bolje odgovara prilikama i običajima pojedinih krajeva.«¹⁶³ *Uvodne napomene* novoga izdanja Reda sprovoda dopuštaju da se *Služba za mrtve* zadrži, ali glede prilika današnjega života i pastoralnoga rada umjesto *Službe za mrtve*, može se održavati bdijenje ili slavlje Božje riječi.¹⁶⁴ Crkva želi kroz ovo liturgijsko slavlje istaknuti veliku važnost čitanja Božje riječi. U nagovorima se treba držati molitvenih i biblijskih tekstova, tj. aktualizirati Riječ Božju zajednici kojoj se naviješta, a ne ističući velike pohvale, niti prigovore na život pokojnika kako ne bi došlo do pretjerivanja ili stvaranja zbunjenosti kod vjernika. Veoma je bitno da svećenik uputi kratki nagovor ili homiliju jer je to za ožalošćene dragocjena riječ utjehe, za vjernike koji žive kršćanstvo novi poticaj i učvršćivanje vjere, a za sve ostale novi susret s kršćanskim smislom života, te tako i nova prilika za evangelizaciju. Zbog toga je važno kroz obred liturgijskog slavlja sprovoda i kroz riječi navijestiti nadu u vječni život, Kristovo i naše uskrsnuće te potaknuti okupljenu zajednicu na zauzetije življenje vjere. Sprovod kao posljednji rastanak ili oproštaj od drage osobe, koji obilježavaju tuga i bol zbog rastanka, ali i nada i radost zbog ponovnog susreta, danas je često krivo shvaćen. Upravo zbog ovih poteškoća dolazi do nekih neizbježnih rasprava. Liturgija žalovanja je i izraz solidarnosti s ožalošćenom obitelji, što s pravom navodi na davanje vjerničkog sprovoda i onima koji nisu redovito išli u crkvu ili čak sami sebi oduzeli život.

- 189** *Osobine i problematike kršćanskog sprovoda u Vrhbosanskoj nadbiskupiji.* Prema izvješću nekih župnika, u nekim mjestima pokazuje se činjenica da određeni broj vjernika ne prakticira svoju vjeru, ali prema pokojnima izražava duboko poštovanje. Već duži niz godina pokušava se upravo u tim mjestima liturgijskom slavlju sprovoda, a posebno misi za pokojne (zadušnici) vratiti značaj. Jedna od poteškoća bile su "sedmine" (daće ili karmine). Naime, u velikom broju katoličkih mjesta postoji običaj susreta blagovanja posebno za goste, do kojih dolazi već i prije sprovoda i koji često ometaju molitvu. Veoma je zna-

¹⁶² Usp. KKC, br. 1684.

¹⁶³ SC, br. 81.

¹⁶⁴ Usp. RIMSKI OBREDNIK: *Red sprovoda, obnovljen prema odluci svetoga općega sabora Drugega vatikanskog, proglašen vlašću pape Pavla VI.*, Zagreb, 2003., 14.

čajno da ovaj običaj ne izgubi smisao kršćanske blizine s ožalošćenima, ali i da ne zasjeni pravu narav ovoga običaja.

U većini župa, napose u gradovima, ukinute su sprovodne povorke te se vjernicima predlagalo da se sprovod vodi iz kapela mrtvačnica koje se nalaze na groblju ili ih je trebalo izgraditi. Također može se primijetiti da u župama (kao npr. u župi Šikara) način vođenja sprovoda na groblju bez odlaska u kuću pokojnika ima nekoliko prednosti: više je puka nazočno na sprovodnim obredima i na misi zadušnici; vjernici djelotvornije sudjeluju u liturgijskom slavlju; obitelj se ne izlaže preveliku naporu i poteškoćama; groblja, što se tiče infrastrukture, odgovaraju svim potrebama liturgijskog slavlja.

U ne tako dalekoj prošlosti, što se može i provjeriti u maticama umrlih pojedinih župa, sprovode su vodili prakaraturi ili delegirani župljani od župnika.

Svaka župa susreće se s različitim poteškoćama i pitanjima s kojima se treba suočiti sa svom obrednom ozbiljnošću. Jedna od poteškoća je privatiziranje liturgijskog slavlja kroz pokušaj uvođenja različitih neliturgijskih elemenata koji ne odgovaraju duhu liturgijskog slavlja (izbor glazbe ili neki drugi običaj koji je stran obredu).

Jedna od važnih činjenica u Nadbiskupiji je i prisutnost vjernika drugih konfesija (muslimani i pravoslavci). Upravo ova činjenica može postati prilikom za evangelizaciju i naviještanje vazmenog otajstva svima.

Na kraju valja naglasiti kako kršćanski sprovod danas, osobito u velikim gradovima, predstavlja i svojevrsnu prigodu za navještaj vjere jer mnogima je to danas često i jedina prigoda da se uopće susretne s Božjom riječju i službenikom Crkve. Crkva, posebno danas na poticaj pape Franje, izražava potrebu ići na periferije gdje se nalaze marginalizirani, udaljeni i svi ostali ljudi koji osjećaju žeđ za Bogom. Stoga bi i predvoditelji kršćanskih sprovoda, misleći ovdje prvenstveno na svećenike i đakone, trebali zauzeto i temeljito pristupati ovome obredu kao prema izričitom događaju vjere.

Blagoslovi i pučke pobožnosti

- 190** Blagoslovine i blagoslovi dio su liturgije koje je ustanovila Crkva. »Blagoslovine su znakovi nalik sakramentima, kojima se označuju i postižu duhovni učinci, njima se ljudi pripremaju da prime glavni učinak sakramenta, ali i da

budu posvećene razne zgode u kršćanskom životu.«¹⁶⁵ Upravo iz ove definicije uviđa se velika blagotvornost koju proizvode blagoslovi u vjerničkom životu.

Obrednik *Blagoslovine* stavlja naglasak na mnoge blagoslovine koje vjerni puk traži i prima po rukama Crkve, no zasigurno neke od blagoslovina treba navesti, odnosno one koje su zastupljene u vjerničkoj tradiciji Crkve, ali i Nadbiskupije:

- a. Blagoslov svijeća
- b. Uskrsni blagoslov jela
- c. Blagoslov grla na spomendan svetog Blaža
- d. Blagoslov nabožnih predmeta.

191 *Praktične napomene.* Kada se govori o blagoslovinama, uvijek je prevažno vraćati se na upoznavanje vjernika sa smislom i značenjem blagoslova, kako ne bi izgubili svoj smisao. Na prvom mjestu treba shvatiti da blagoslov nečega ili nekoga ne može i ne smije biti shvaćen kao neki čisto magijski čin, ali važno je da se ne podlegne zahtjevima da se blagoslivlja sve, bez posebnih kriterija. Blagoslov se uvijek mora tražiti, ali i primati s vjerom u srcu jer, kako nas uči evanđelje, ni Krist nije mogao učiniti nijedno čudo u krajevima gdje je nedostajalo vjere (usp. Mk 6,1-6).

192 *Pučke pobožnosti.* U našoj mjesnoj Crkvi neprocjenjivu važnost ima pučka pobožnost koju je Papa Pavao VI. nazvao «pučkom religioznošću» i smatrao je važnim «vidom evangelizacijskoga procesa.»¹⁶⁶ Iako je «sklona raznim izobličenjima religije, odnosno praznovjerju», iako često «ostaje na razini čisto kulturnih očitovanja, i ne dolazi do istinskoga pristanka vjere», iako može «voditi nastajanju sekti i ugroziti pravu crkvenu zajednicu», ipak «ako se u evangelizaciji ispravno usmjeruje naročitom pedagogijom, pučka je religioznost veoma bogata vrednotama. Ona je izražaj žeđi za Bogom koju samo jednostavni i siromašni mogu osjetiti. Ona osposobljava za velikodušnost i žrtvu sve do herojstva u očitovanju svoje vjere. Ona vrlo snažno doživljava najdublja

¹⁶⁵ KKC, br.1667.

¹⁶⁶ EN, br. 48.

Božja svojstva: njegovo očinstvo, njegovu providnost, njegovu zaljublenu tajnu nazočnost. Rađa unutrašnje stavove koje u tome stupnju inače rijetko susrećemo: strpljivost, smisao za križ u svagdanjem životu, predanost, otvorenost drugima, pobožnost. U tom smislu mi radije kažemo 'pučka pobožnost', tj. vjera puka negoli religioznost.»¹⁶⁷ Papa Franjo naglašava da je pučka pobožnost neizostavna ako se evangelizacija shvaća kao inkulturacija, kao «plod inkulturiranog evanđelja»¹⁶⁸ i ako narod neprestano evangelizira sama sebe; «pučka pobožnost, taj istinski izraz spontanog misijskog djelovanja Božjega naroda.»¹⁶⁹ Franjo citira Dokument iz Aparecide (pučka duhovnost, pučka mistika): «Riječ je o pravoj duhovnosti ucijepljenoj u kulturu jednostavnih ljudi. Ona nije bez sadržaja; ona radije taj sadržaj otkriva i izražava više na simboličan nego razumski način, i u činu vjere veći je naglasak stavljen na credere in Deum nego na credere Deum.»¹⁷⁰ «Izrazi pučke pobožnosti mogu nas mnogo toga naučiti i, za one koji su ih sposobni čitati, oni su teološko mjesto kojem moramo posvetiti pozornost, osobito u trenutku u kojem smjeramo na novu evangelizaciju.»¹⁷¹ Iako je danas moguće vidjeti kako sve manje mladih prakticira pobožnosti koje su prakticirali njihovi stari, postavlja se pitanje koji bi bio razlog tomu? Crkva je oduvijek ohrabivala, pa i poticala raznorazne pobožne vježbe, što nam svjedoči i saborski tekst: »Veoma se preporučuju pobožne vježbe kršćanskoga naroda, samo ako su usklađene s Crkvenim zakonima i propisima, pogotovo kad se vrše po nalogu Apostolske Stolice. Posebnoga su dostojanstva također svete vježbe partikularnih Crkava, koje se vrše po naredbi biskupâ prema običajima ili zakonito odobrenim knjigama. No, te vježbe treba urediti vodeći računa o liturgijskim vremenima, tako da budu u skladu sa svetom liturgijom, da se iz nje na neki način izvode i narod k njoj vode, jer ih ona po svojoj naravi daleko nadvisuje.«¹⁷² No, potrebno se zapitati kako i danas pučke pobožnosti kao izvanjske manifestacije vjere utjeloviti u život Crkve, a istodobno ih učiniti privlačnim i mladima?

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ EG, br. 126.

¹⁶⁹ Isto, br. 122.

¹⁷⁰ Isto, br. 124.

¹⁷¹ Isto, br. 126.

¹⁷² SC, br. 13.

- 193** *Pobožnost svete krunice.* Pobožnost koja je bila stožer obiteljske molitve i koja je odgojila nebrojene generacije znanih i neznanih svetaca, danas postupno izumire, kako u obiteljima koje su po nauku sv. Ivana Zlatoustog “Crkva u malom”, a slično tako i u župnim zajednicama. Nažalost, rijetko se može vidjeti da se prije svete mise (izuzev mjeseca svibnja i listopada) mole i razmatraju otajstva krunice. Ova nadasve i u sebi duboko kristološka molitva može i danas naše domove učiniti malim crkvama i malim školama svetosti.
- 194** *Križni put.* Ova uistinu stara pobožnost, koja potječe iz najranijih kršćanskih vremena, prisutna je kroz posvećeno vrijeme korizme i u našim crkvama. Stoga bi bila potrebna kateheza koja bi ljude održala uvijek u duhu razmatranja Kristove spasonosne žrtve tako i zahvalnosti za pomirenje koje nam je darovano s Ocem nebeskim. Uz pobožnost križnog puta veže se jedna anomalija na koju bi trebalo češće upozoravati i ljude poučavati. U župama pobožnost križnog puta služi se prije svete misne žrtve. Dobar dio ljudi, nažalost, napušta crkvu ne želeći ostati na svetoj misi koja je prema nauku Crkve izvor i vrhunac kršćanskoga života, izvor iz koga svaka naša pobožnost ili čin učinjen Bogu za ljubav crpi snagu. Stoga je potrebno, kako Isus na jednom mjestu kaže, ovo činiti, a ono ne propuštati, ljude učiti da je vrhunac i izvor svake pobožnosti sveta misna žrtva na koju se trebamo uvijek vraćati i zadržavati, a pučke pobožnosti njegovati. Pobožnost puta križa trebamo njegovati i u dane duhovnih vježba, obnova, priprava za crkveni god. Svakako treba sačuvati stari tekst iz molitvenika, ali on ne treba biti i jedini. Postoje tri knjige (*Put križa u riječi i slici, 2007; Blizu križa s tobom stati, 2010; i Uzmi svoj križ i slijedi me 2012*) izašle u izdanju Svjetla riječi u kojima su meditacije za postaje puta križa pisali teolozi i duhovnici. Osim ovih meditacija izdanih u Svjetlu riječi u nadbiskupiji postoji i Križni put s Petrom Barbarićem (2019) te Križni put Drinskih mučenica (Zagreb 2011).
- 195** *Blagoslov polja.* Ova mahom u ruralnim dijelovima Nadbiskupije proširena i u narodu duboko urezana pobožnost, obavlja se većinom na grobljima i u proljetnim mjesecima. Ona je specifična, i po načinu molitve (moli se na sve četiri strane svijeta), i po svom sadržaju. Izvor joj je vjera u Boga Stvoritelja i Svedržitelja (sv. voda) koji je u svome Sinu Isusu Kristu na križu otkupio svijet (raspelo). Jedan Bog (jedna svijeća) u tri božanske osobe (tri svijeće) slavi se i zaziva za pomoć vjernom narodu i cijelomu svijetu. Litanije Svih svetih vežu je s univerzalnom Crkvom. Njeni zazivi nadilaze vrijeme i prostor: “od neprijatelja naših”; “od munje, grada i zla vremena”; “od kuge, glada i rata”; “da se dostojiš plodove zemlje dati i uzdržati”, vapaj su pobožna naroda u svojim i potrebama svijeta trojedinome Bogu, koji je sve stvorio, otkupio i uzdržava

sve u svojoj milosti. Klimatske promjene, pandemija i još neizliječene rane prošloga rata daju ovoj pobožnosti dodatnu aktualnost. Stoga je dobro da se pobožnost blagoslova polja, tamo gdje ona ima svoju tradiciju, s revnošću obavlja i čuva. Zdravu pučku pobožnost treba čuvati i poticati a ne nipošto dokidati kao nešto zastarjelo, kao nešto folklorističko ili nazadno. Upravo suprotno (dok mi držimo zdravu pobožnu tradiciju i ta tradicija će držati nas). Pučke pobožnosti nisu “zastarjeli vid komunikacije s Bogom”.

- 196** Uz navedene pučke pobožnosti/običaje u Nadbiskupiji, trebalo bi svakako spomenuti i još: mlade nedjelje; zavjetna mjesta-grobovi mučenika (fra Lovro Karaula, don Čota, fra Stjepan Barišić, mise za čobane/duvandžije - Kreševo, Kedžara); uz Božić (zornice, materice, očići, post na Badnji dan, Vodokršće; obiteljsko pjevanje *U se vrime godišća* i paljenja svijeća uz objed; običaje uz korizmu/Uskrs; blagoslov polja; običaje uz Svi svete i Dušni dan “opijela” (zašto ih uvoditi tamo gdje se nikad nisu molila po grobljima ili zašto ih dokidati tamo gdje su se oduvijek molila po grobljima). Drevna je praksa u Bosni da vjernici za vrijeme pretvorbe “dižu ruke”. Predivan je i dubok smisao te geste/znaka. Svakako treba zadržati i blagoslove koji se odnose na školarece i studente na početku nove školske i akademske godine, koji su povezani s misom *Veni Creator* i blagoslov djece na blagdan sveca zaštitnika župe (sv. Ante), a što je već postala tradicija u nekim našim župama
- 197** *Blagoslov obitelji i njihovih domova.* Svake godine, obično nakon proslave blagdana rođenja Gospodnjeg, svećenici pohode mnoge obitelji. Ovaj način pastoralnog djelovanja trebao bi biti radosni susret pastira s povjerenim mu narodom. Iz mnogih iskustava svećenika može se vidjeti kako ovaj vid pastoralnog djelovanja pokazuje kako i oni vjernici koji nisu redovito na liturgijskim slavljinama i sudjelovanju u župnoj zajednici, u ovom pohodu nalaze posebno značenje i obnovu svoga vjerničkog osjećaja. Glede ostvarivanja i doživljaja ovoga pohoda, nameću se i neki problemi pa i predrasude. Tako ima situacija kada obitelj, niti poznaje taj dan, niti tada očekuje svoga župnika pa se obično blagoslov u takvim situacijama odvija pod nekim pritiskom nelagode, pasivna sudjelovanja pa konačno i sumnja ili pak predrasuda o plaćanju “poreza”. No, pored svega gore navedenog, gorući problem iz koga izlaze svi ostali problemi jest kriza vjere s kojom se obitelji suočavaju, a to se odmah odražava na samo shvaćanje pohoda obitelji te mu se pridaju neki magijski pa čak i praznovjerni elementi. Kako bi se smanjile neugodnosti pri blagoslovu obitelji i njihovih domova važna je duhovna i organizacijska priprema onih koji to obavljaju. Grupa vijećnika ili prakaratura sa svojim pastirom, sami pripremljeni, pripre-

maju i vjernike za taj događaj, kako bi, u kratkom vremenu, veliki broj kontakata s vjernicima u njihovim domovima prošao bez većih iznenađenja. S posebnom ljubavlju neka se pristupi blagoslovu domova prognanika, izbjeglica ili osoba koje ne žive stalno u župi, a žele blagoslov kuće. Ponovno sagrađene, u ratu porušene kuće tim vjernicima su njihova ognjišta, njihovi korijeni a nama zalag za budućnost.

Crkvena glazba

- 198** Pitanje liturgijske glazbe svakako je jedno od najosjetljivijih pitanja nakon Drugog vatikanskog sabora. S jedne strane htjelo se da svi vjernici aktivno sudjeluju u bogoslužju, a da to u isto vrijeme bude u skladu s duhom i kulturom pojedinog naroda. S druge je strane postojala bojazan da se, uz očigledno uzmicanje latinskog jezika, posve zanemari tradicionalna crkvena glazba. Evo što kažu dokumenti i crkveno učiteljstvo: »Ne može u svetom bogoslužju biti ništa svečanije ni ugodnije od skupa u kome svi svoju vjeru i pobožnost izražavaju pjevanjem«¹⁷³; »Glazbena je baština opće Crkve blago neprocjenjive vrijednosti jer se ističe između ostalih izraza umjetnosti posebno time što sveto pjevanje, združeno s riječima, tvori potrebit i sastavni dio svečane liturgije... Sveta će glazba dakle biti to svetija što se tješnje poveže s liturgijskim činom, bilo da ugodnije izrazi molitvu, bilo da promiče jednodušnost, bilo da svete obrede obogati većom svečanošću...«¹⁷⁴ Sabor naglašava potrebu pjevanja i uključivanja u liturgiju svih vjernika. Upravo to nedjeljno i blagdansko okupljanje oko Kristova oltara ima zadaću pospješiti međusobnu povezanost nazočnih. »Liturgijski čin poprima plemenitiji oblik kad se Božja služba svečano obavlja s pjevanjem, kod koje sudjeluju sveti službenici, a narod djelatno sudjeluje.«¹⁷⁵ Konstitucija izričito spominje djelatno sudjelovanje naroda: vjernički puk nipošto ne smije biti isključen kod pjevanja tako da pjeva samo zbor.

¹⁷³ VIJEĆE ZA PROVEDBU UREDBE O SVETOM BOGOSLUŽJU, *Instructio Musicam Sacram* (5. ožujka 1967.), u: »Crkvena glazba«, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1988., br. 16 (ubuduće MS).

¹⁷⁴ SC, br. 112.

¹⁷⁵ Isto, br. 113.

Ne bi smjelo zapravo postojati svečano liturgijsko slavlje u kome cijela okupljena zajednica ne bi barem nešto pjevala.

U drugom dijelu spominje se i uporaba jezika. Do Sabora se svečana sv. misa (*missa solemnis*) i sv. misa s pjevanjem (*missa in cantu*) služila isključivo na latinskom jeziku. Naravno, bilo je dopuštenih iznimki, kao npr. u našoj staroslavenskoj tradiciji. Uvođenje narodnog jezika u liturgiju svakako je jedan od najvećih zahvata u postkoncilskoj liturgiji. »Neka se najvećom brigom čuva i promiče blago svete glazbe. Neka neprestano napreduju pjevački zborovi, naročito kod stolnih crkava. Neka se biskupi i ostali pastiri duša revno brinu da sva zajednica vjernika u svakom svetom činu, koji se vrši pjevanjem, može vršiti svoju svojstvenu djelatnu ulogu prema odredbi čl. 28. i 30.«¹⁷⁶ Ovdje se najprije potiče na čuvanje i promicanje svete glazbe. Pjevački zborovi se preporučuju, ne samo u stolnicama i drugim većim crkvama, sjemenišnim i redovničkim zavodima, već i u manjim crkvama.

- 199** *Glazbena izobrazba.* »Treba se uvelike cijeliti poučavanje i vježbanje glazbe u sjemeništima, u novicijatima redovnika obaju spolova i u školskim domovima, kao i u ostalim zavodima i katoličkim školama. Za uspješnu pouku treba brižljivo spremati učitelje koji će voditi nastavu svete glazbe. Preporučuje se nadalje da se prema prilikama osnivaju i viši zavodi za svetu glazbu. Glazbenim skladateljima i pjevačima, a osobito djeci, treba pružiti ispravnu liturgijsku pouku.«¹⁷⁷ Sabor govori o poučavanju i vježbanju glazbe u sjemeništima, novicijatima i svim ostalim katoličkim zavodima i školama. Stoga je velika zadaća i odgovornost profesora liturgijske glazbe na našim bogoslovijama, sjemeništima i novicijatima. Na koji način tim mladim ljudima uliti ljubav prema glazbi, posvijestiti ulogu i važnost liturgijskog pjevanja i sviranja? Veliko je to umijeće koje traži puno truda i individualnog rada sa svakim studentom.

Nadalje, glazba je izvrsno sredstvo za okupljanje vjernika. Tu se može puno toga naučiti, ne samo pjevanje, već i poučavanje o liturgiji, sakramentima itd. S druge strane, biti član zbora koji ozbiljno shvaća svoju ulogu je čast, ali i obveza te ujedno velika žrtva.

¹⁷⁶ Isto, br. 114.

¹⁷⁷ Isto, br. 115.

- 200** *Koral i polifonija.* »Crkva smatra gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji; ono dakle u liturgijskim činima, uz jednake uvjete, ima prvo mjesto. Druge se vrste svete glazbe, osobito polifonija, nikako ne isključuju iz bogoslužja, samo ako odgovaraju duhu liturgijskog čina prema čl. 30.«¹⁷⁸ Gregorijansko je pjevanje najvrjednija glazbena baština Crkve. Svojom ljepotom i produhovljenošću svakako zauzima vrhunac u crkvenoj glazbi općenito. Gregorijanski koral bio je inspiracija mnogim glazbenicima: G. P. da Palestrini (koga prozvaše ocem klasične polifonije), J. S. Bachu, W. A. Mozartu, L. van Beethovenu, G. Verdiju i drugima.
- 201** *Zborovi i pučko pjevanje.* »Za sjajniji oblik svetih čina treba sačuvati glazbene kapele koje se nalaze u bazilikama, stolnicama, samostanima i drugim većim crkvama, i koje su tijekom stoljeća zaslužile velike pohvale što su očuvale i gajile glazbeno blago neprocjenjive vrijednosti.«¹⁷⁹ »Neka se brižljivo njeguje pučko vjersko pjevanje, da glasovi mogu odzvanjati u pobožnim i svetim vježbama, i u samim liturgijskim činima, prema odredbama i propisima rubrika.«¹⁸⁰ Ovdje je riječ u prvom redu o pučkom pjevanju kod raznih pučkih pobožnosti, a onda i kod same liturgije. Papa Pio XII. u svojoj enciklici *Mediator Dei et hominum* potiče ordinarije da promiču pučko religiozno pjevanje. Napokon je saborska konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosantum Concilium* otvorila širom vrata pučkoj popijevci u liturgiji.

Iskustva mnogih voditelja pjevanja govore da bez zbora, makar bio i malen, sastavljena od nekolicine pjevača i okupljena oko orguljaša (orgulja, harmonija), nema skladna pjevanja, pa čak ni pučkog. Prepustiti da okupljena zajednica predvodi liturgijsko pjevanje, ma koliko god bila plemenita nakana, ne daje dobre rezultate. Važno je da se pjeva, važno je također što se pjeva i kada, ali je isto tako važno kako se pjeva, poznaje li se tekst, melodija, ritam. Nadalje, postavlja se niz praktičnih pitanja: Jesu li zbor ili zajednica pripremljeni za pjevanje i hoće li uopće doći na pripremu, jesu li grla "razgibana", tj. upjevana...? To je jako važno! Bez upjevanih glasova nema lijepa i skladna pjevanja! To isto vrijedi

¹⁷⁸ Isto, br. 116.

¹⁷⁹ MS, br. 20.

¹⁸⁰ SC, br. 118.

za predsjedatelja liturgijskog slavlja. Treba se dobro upjevati prije sv. mise, a isto tako pogledati pjevane dijelove. Također treba istaknuti da liturgijsko pjevanje mora biti u isto vrijeme i molitva jer parafrizirajući sv. Augustina, reklo bi se: “Tko dobro pjeva, dvostruko moli!” Stoga je potrebno potruditi se i naći osobe koje imaju glas i sluh, kao i dobru volju, i neumorno s njima raditi. Glavna briga o tome hoće li jedna župa imati zbor ili neće (pjevanje u euharistijskim slavljinama) je na župnicima i župnim vikarima. Za takav posao, naravno, treba pronaći sposobna, po mogućnosti školovana, orguljaša – voditelja i zborovođu. Nažalost, časnih sestara je sve manje po našim župama. Budućnost sviranja, čini se, jest u vjernicima laicima koji pohađaju glazbene škole, bilo osnovne, bilo srednje. Uz malo truda može ih se “prekvalificirati” u crkvene glazbenike. Nadalje, župnici i kapelani imaju veliku zadaću upoznati orguljaša i pjevače s važnošću pjevanja u liturgiji, kao i s repertoarom pjesama. Nije svejedno što i kada će se neka popijevka pjevati! Bilo bi dobro da župnici i kapelani koji put dođu na probu, uvide probleme i rješavaju ih. Jednostavno trebali bi više biti u kontaktu s njima, odgajati ih i posvijestiti im ulogu i važnost liturgijskog pjevanja i sviranja u liturgiji i drugim slavljinama.

Dokumenti *Sacrosantum Concilium* i uputa *Musicam Sacram* izričito naglašavaju koju glazbu treba njegovati i to ovim redoslijedom. Na mjestu broj jedan je gregorijanski koral, zatim dolazi polifonija, sveta orguljska glazba i pučka popijevka.

Istina, pučka popijevka je u našoj praksi na mnogim župama stavljena na prvo mjesto. Međutim, u nekim župama je tzv. “duhovna šansona” potisnula tj. izbacila iz liturgije i koral, i polifoniju i pučku popijevku. Potrebno je držati se crkvenih propisa, jer se glazba koju Crkva nalaže (koral, polifonija, pučka popijevka), zajedno s Crkvom rasla, razvijala i kroz stoljeća nastajala. Neke koralne melodije starije su od Crkve jer su preuzete od židovske, a neki napjevi čak i od starogrčke glazbene tradicije. One su više puta doživjele tzv. “povijesno čišćenje”. Naime, tijekom povijesti mnoge su liturgijsko-teološke, literarne i glazbene komisije o njima raspravljale i zaključile da su vrijedne u svakom pogledu i kao takve nama date za uporabu.

Što se tiče hrvatskih pučkih popijevki, imamo se čime podičiti. Službena pjesmarica PGPN sadrži oko 1000 popijevki. Doživjela je 4 izdanja: prvo izdanje 1983., zatim slijede izdanja s našim vlastitostima: 2003., 2018. i 2020. Pjesmarica sadrži popijevke nastale od naših ponajboljih pjesnika i skladatelja. Posebno bih istaknuo popijevke koje su, uz krunicu, sačuvale vjeru našeg puka kroz nimalo laku povijest u vrijeme Osmanskog carstva: *Zdravo tijelo, U se vri-*

jeme godišta, Ponizno se teb' klanjamo, Ne ostavi nas nigdar, O, prislavna Božja Mati, Stala Majka pod raspelom, O, Marijo, bolne duše likarijo, Priđi puče pobožni, Faljen Isus, Marijo i mnoge druge. U njima su na tako divan način done-sene glavne istine naše vjere. U pjesmarici su također i novije popijevke skladane od vrsnih glazbenika poput Albe Vidakovića, Anselma Canjuge, Anđelka Klobučara, fra Ive Perana i fra Slavka Topića. Koje li dubine i duhovnosti u njihovim skladbama! One su bez sumnje napisane poticajem Duha Svetoga. Posebno se ističu skladbe fra Slavke Topića. One odišu jednostavnošću i pobožnošću i kao takve većinu ih je puk Božji prihvatio kao svoje. Bio je jedan od rijetkih crkvenih glazbenika koji je osjećao bilo svoga naroda i za njega skladao, a puk Božji nije ostao dužan. U mnogim našim župnim crkvama i zajednicama pjevaju se njegove popijevke koje imaju antologijsku neprolaznu vrijednost. To su mali glazbeni biseri koje bi sa zahvalnošću trebali uzeti i u liturgijskim slavljima pjevati.

202 *Orgulje i druga glazbala.* »U latinskoj Crkvi treba uvelike cijeniti orgulje sa sviralama kao tradicionalno glazbalo kojega zvuk može crkvenim obredima dodati divan sjaj te srce veoma uzdići k Bogu i k nebeskim stvarima. Slobodno je u bogoslužje pripustiti i druga glazbala uz sud i suglasnost nadležnih crkvenih teritorijalnih vlasti.«¹⁸¹ Ovaj tekst izričito spominje “orgulje sa sviralama kao tradicionalno glazbalo” koje ima prednost pred svim drugim instrumentima. Pod “druga glazbala” spadaju električne orgulje i harmonij koji imitiraju zvuk klasičnih orgulja. I ostala glazbala mogu se pripustiti u bogoslužje “ukoliko su prilagođena ili se mogu prilagoditi liturgijskoj praksi te ako odgovaraju dostojanstvu Božjeg hrama i zaista pomažu uzdizati vjernike”. Instrumenti poput udaraljki i električnih gitara ne bi se smjeli uporabljivati kod svetog bogoslužja. O prikladnosti glazbala za svetu liturgiju odlučuju nadležne biskupske konferencije. Zadnji rat u Nadbiskupiji porušio je mnoge crkve, a zajedno s njima stradale su i klasične orgulje. Od predratnih 27 orgulja, koliko ih je bilo, uništeno ih je 8, a nekoliko ih je teško ili lakše oštećeno. Danas klasičnih orgulja brojimo 39. Ukoliko nemamo mogućnost nabaviti klasične orgulje, postoje alternativni instrumenti koji donekle zamjenjuju klasične orgulje, to su harmonij ili električne orgulje. Ima ih raznih vrsta, ali za liturgijsko sviranje prikladne

¹⁸¹ SC, br. 120.

su one koje imitiraju zvuk klasičnih orgulja. Na primjer, tvrtka *Johannus, Viscount* i *Ahlborn* pravi upravo takve orgulje. Možemo ih naći u specijaliziranim radnjama, a često budu izložene i na Svećeničkom tečaju u Zagrebu.

Hauptwerk i *semplovi klasičnih orgulja*. Međutim, prije devetnaest godina (2002.) na tržištu se pojavio softver (engl. software) tzv. *Hauptwerk* i za njega veliki broj *semplovanih* klasičnih orgulja. Najmodernijom visoko sofisticiranom tehnikom snimljene su prave klasične orgulje s originalnom akustikom, ali ovoga puta detaljno i pojedinačno: svaki registar i svaki ton zasebno. Nedavno su naše katedralne orgulje temeljito obnovljene i, kao dodatak pravim registrima, instaliran je i ovaj sustav. Uz realna 22 zvučna registra, sada imamo registara, tako reći, koliko želimo. Za vrlo malu sumu novca možemo nabaviti taj alternativni instrument, tzv. midi sistem ili *Hauptwerk* kao najbolju zamjenu klasičnim orguljama. Zvuk takvih orgulja nije sintetičan, ne umara, a prednosti takva sustava zaista su velike: cijena; pravi zvuk orgulja; velik izbor orgulja i registara (barokne, romantične, moderne...); orgulje uvijek ugođene i intonirane, mogućnost transponiranja (+ -), posebno pogodno za jutarnje rane mise kad su glasovi neupjevani; mogućnost memoriziranja brojnih kombinacija registara, itd.

- 203** *Crkvene pjesmarice*. Vrhbosanska nadbiskupija može se ponositi brojnim tiskanim pjesmaricama koje su izdane od 1900. pa sve do danas. Pjesmarice su namijenjene puku, raznim zborovima, a isto tako studentima teologije, kako laicima, tako i bogoslovima. Pođimo kronološki: *Crkvena pjesmarica* izdana 1900., najstarija tiskana pjesmarica u BiH; *Hosanna* 1911., pratnja u dva sveska 1911. i 1913.; *Crkvena pjesmarica* I. i II. 1976.; *Laudate Dominum* 1997., pjesmarica za mješovite zborove; *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Vlastitosti Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine 2018.; *Skladbe za orgulje* I i II 2007., 2008.; *Koralne i pučke mise* (dionice i partitura) 2011.; *Višeglasne mise* (dionice i partitura) 2011.; *Hvalite Gospodina*, pjesmarica za muške zborove 2013.; *Časoslov* (dionice i partitura) 2013.; *Muka po Mateju, Marku, Luki i Ivanu*; *Svećenička pjevačka služba* 2015. Uskoro bi trebao biti izdan i Kantual – orguljska pratnja pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*. On će, bez dvojbe, biti velika pomoć orguljašima koji sviraju po našim crkvama i kapelama.
- 204** Godine 2007. Vrhbosanska nadbiskupija pokreće časopis za liturgijsku glazbu koji nosi naslov *Magnificat*. Glasilo izlazi dva puta godišnje. Članovi uredničkog vijeća su svećenici, časne sestre i laici koji djeluju na području Vrhbosanske nadbiskupije. Časopis donosi stručne članke, skladbe i glazbena izvješća. List želi pomoći crkvenim glazbenicima – voditeljima u njihovu radu oko što boljeg

organiziranja liturgijskog pjevanja i sviranja po župama. Glasilo se distribuiralo po svim župnim zajednicama i crkvenim ustanovama Vrhbosanske nadbiskupije i Banjolučke biskupije.

205 *Koncerti u crkvama.* Katoličke crkve su, ne samo hramovi Božji u kojima se vrši služba Božja, tj. liturgija (iako je to prvotna i najvažnija svrha), već i mjesto gdje se izvode razni koncerti. Međutim, postavlja se pitanje: jesu li za sve koncerte crkve otvorene ili samo za odabrane? Koji i kakvi koncerti su u katoličkim crkvama dopušteni? Načelno govoreći, dopuštena je sva ona glazba koja je u skladu s propisom o uporabi crkve. »Neka se sveto mjesto pripusti samo za ono što služi vršenju ili promicanju kulta, pobožnosti i vjere, a neka se zabrani što nije u skladu sa svetošću mjesta. Ali ordinarij može za pojedini slučaj dopustiti i druge uporabe koje nisu suprotne svetosti mjesta.«¹⁸² To je opće načelo koje važi za sva zbivanja i događanja po našim crkvama, pa tako i koncertima. Uporaba crkve ne smije biti protivna svetosti mjesta i kriterij po komu se vrata crkve trebaju otvoriti koncertu svete ili religiozne glazbe, ali i zatvoriti svakoj drugoj vrsti glazbe. Primjerice, i najljepša simfonijska glazba nije odmah po sebi i religiozna. I mnoge druge vrste glazbe koje su po sebi vrijedne, umjetničke, ali nisu prikladne za crkvu, već za neku koncertnu dvoranu. Stoga, kad se radi o koncertima u crkvama, treba reći sljedeće:

- a. Dopušteni su, prije svega, oni koncerti, tj. skladbe koje su plod kršćanske inspiracije (oratoriji, mise, moteti, orguljski koncerti na kojima se, prije svega, izvode koralni preludiji koji su inspirirani gregorijanskim koralom ili temama crkvenih pučkih popijevki).
- b. Općenito, što se tiče klasične glazbe, tu treba biti jako oprezan i dobro poznavati klasičnu glazbu: na primjer, opere, operete, ljubavne arije, baleti, valceri, razne koračnice, spadaju u tzv. klasičnu glazbu, ali zbog svoje naravi, ma koliko bile umjetnički vrijedne, ni u kojem slučaju ne bi se smjele izvoditi u crkvi.
- c. Nadalje, nisu sva simfonijska djela prikladna za crkvu: npr. *Bolero* od Mauricea Ravela je vrhunsko umjetničko djelo, ali zbog svoje plesne naravi nije prikladno za crkvu. Općenito govoreći, simfonijska djela i zbog akustičnih

¹⁸² ZKP, kan. 1210.

svojstava nisu prikladna za veće crkve jer imaju previše eha, tj. jeke. Zato se takva djela ponajprije izvode u koncertnim dvoranama gdje je jeka od dvije sekunde optimalna za takvu vrstu glazbe.

Ako netko želi imati koncert u katedrali ili nekoj crkvi (orguljaš, zbor, orkestar...), mora najprije napisati zamolbu rektoru katedrale, a konačno odobrenje daje mjesni ordinarij, tj. biskup. Ne postoji generalno dopuštenje za koncerte, to se, prije svega, odnosi ako su u pitanju ciklusi koncerata, već treba tražiti dopuštenje za svaki koncert pojedinačno. U toj zamolbi treba priložiti točan nadnevak i sat koncerta, zatim točan program koncerta u kome su imena autora i nazivi skladbi koje će se izvoditi. Nakon što Nadbiskupijsko povjerenstvo za glazbu pregleda program, rektor katedrale dobiva dopuštenje od ordinarija za održavanje koncerta. Ordinarij može (slučaj zapadnih zemalja) odrediti neku crkvu koja više ne služi kultu, već kao *auditorium* u kome bi se izvodila sveta ili religiozna glazba, a da bi se izvodila i profana glazba (npr. simfonijska glazba), samo ako je u skladu sa svetošću mjesta. U tom pastoralnom zadatku ordinarij će naći pomoć i savjet u Nadbiskupskoj komisiji za liturgiju i svetu glazbu. Nakon što se od biskupa dobije dozvola, župnici i rektori crkava moći će dopustiti uporabu crkve zborovima i orkestrima koji budu ispunjavali sljedeće uvjete:

- a. ulaz u crkvu mora biti slobodan i besplatan
- b. izvođači i slušatelji moraju biti odjeveni i ponašati se sukladno sakralnom obilježju crkve
- c. glazbenici i pjevači će izbjegavati zaposjedanje prezbiterija – traži se najveće poštovanje prema oltaru, sjedištu misnika i ambonu
- d. Presveti Oltarski Sakrament, ako je moguće, čuvat će se u pokrajnjoj kapeli ili na nekom drugom sigurnom i doličnom mjestu¹⁸³
- e. koncert će biti prezentiran i eventualno popraćen tumačenjima koja nisu samo umjetnička i povijesna, nego i onima koji pomažu bolje nutarnje razumijevanje i sudjelovanje slušatelja; na primjer, ako se izvodi neko djelo (oratorij,

¹⁸³ Usp. ZKP, kan. 938, §4.

requiem...) na latinskom ili nekom drugom jeziku, poželjno ga je prevesti na domaći jezik kako bi slušatelji razumjeli tekst

- f. organizator koncerta pismeno će osigurati građansku odgovornost, troškove, ponovno uređenje zgrade i naknadu eventualne štete (primjer kazališta i drugih dvorana koje se iznajmljuju).

Ovo su glavne smjernice koje nam mogu pomoći pri organizaciji nekog koncerta. Bilo bi dobro proučiti ih kako bismo mogli ispravno postupiti u davanju odobrenja pa i organiziranju vlastitih koncerata u župnim crkvama.

- 206** Ovo je bio kratki prikaz dokumenata koji govore o crkvenoj glazbi i njezinoj važnosti u liturgiji. Što je s nama? Nisu li se crkveni glazbenici pomalo umorili, a njih je mali broj? Može li se u ovoj situaciji dati još više, imajući u vidu stanje kakvo jest? U razorenim župama teško je bilo što učiniti na tom polju. Formiranje odbora za liturgijsku glazbu u Nadbiskupiji, kao i organiziranje glazbenih seminara za voditelje – orguljaše svakako su preduvjet za sustavan rad na polju liturgijske glazbe. Godišnji susreti zborova koji se održavaju već 18 godina, značajan su doprinos promoviranju pučkih popijevki i misa iz pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, kao i višeglasnih skladbi.

Ideja *Zlatne harfe* je hvale vrijedna jer ta djeca razvijaju sluh i glas od malih nogu. Oni će biti regruti, vrsni pjevači i za odrasli zbor. Ugledajmo se u iskustva drugih biskupija, pogotovo onih na Zapadu. Istina, nemamo tradiciju kao što imaju Zapad ili neke biskupije u Hrvatskoj, ali tradicija neće doći sama od sebe. Zato su potrebni ljudi puni idealizma i dobre volje koji će nešto konkretno učiniti da ta tradicija makar malo poraste.

Liturgijska žarišta

- 207** Sam pojam sakralni objekti vrlo je širok jer u sakralne objekte spadaju i džamija i sinagoga i mnogi drugi hramovi i zdanja. U ranom pak kršćanstvu mjesta kulta što su bila starija, to su bila cjenjenija. Govorilo se: *tantum sanctitatis quantum vetustatis*. Sigurno je da i stara i nova arhitektura imaju svoju vrijednost i ljepotu. I dobro je da klerici i vjernici upoznaju i suvremenu arhitekturu jer nigdje u crkvenim dokumentima ne piše da je jedan određen arhitektonski stil crkveni. Crkveni je podjednako i barokni, i gotički, i romanički, i renesansni, i moderni, i postmoderni. Jedino kad je u pitanju *Musica sacra*, *Sacrosanctum concilium* izričito kaže da je koralno pjevanje vlastito pjevanje rimske liturgije.

Crkva-zgrada prije nego što je sakralni objekt, ona je liturgijski i obredni prostor. Budući da je crkva prvenstveno liturgijski i obredni prostor, arhitekt kojem je povjerena izgradnja ili obnova crkve, osim što bi trebao dobro poznavati arhitekturu, trebao bi dobro proučiti i Opće norme Rimskog misala i rituala ako hoće da njegov građevinski objekt bude i crkva, odnosno liturgijski i obredni prostor. Nije uvijek lako od sakralnog prostora napraviti obredni, liturgijski prostor, pogotovo ako arhitekt nikad nije vidio i doživio liturgijsko slavlje uskrsne noći i ako nije vidio ni pročitao nijednu knjigu o ambonu, oltaru, krstionici, apsidi... Kao što rijeka ima svoj put od izvora do ušća, tako i misni obred ima svoj hod, ritam i dinamiku. On je hod od ulaznih vrata do oltara, od oltara do mjesta s koga se predsjedja i obratno. On je put od oltara do ambona, od ambona do krstionice. Jedno vrijeme u Crkvi je postojao *Missale plenarium*. To je bio misal u kome su bila i misna čitanja i pjesme, sve što je bilo potrebno svećeniku za slavlje sv. mise. Tako su neki pokušali i u prezbiterij strpati sve dijelove liturgijskog prostora: i oltar, i ambon, i krstionicu, i orgulje, i pjevače. I tako su ne htijući, uništili ljepotu liturgijskog prostora. Kao što glazba ima sedam nota i ako svih sedam stavimo na jednu crtu, nećemo dobiti nikakvu glazbu. Isto tako i liturgijska arhitektura ima svoja žarišta, ritam, dinamiku, poetiku. I ako sva žarišta liturgijskog prostora stavimo u prezbiterij koji je, kako mu i samo ime kaže, mjesto za prezbitere, dobit ćemo neki prostor, ali ne i obredni.

Liturgijska su žarišta: oltar, ambon, krstionica, ispovjedaonica, prezbiterij, apsida, tabernakul, lađa za vjernike, sjedište za predsjedatelja. Obred nije statičan, nego dinamičan. Kao što je ljepota rijeke u protjecanju vode i po tome se razlikuje od jezera, tako je i ljepota obreda u hodu. Zato misni obred i ima četiri procesije koje su popraćene pjesmama. To su: ulazna procesija, procesija od oltara do ambona s evanđelistarom, procesija za prinos darova i pričesna procesija.

- 208** *Apsida*. Riječima: »Dođi Gospodine Isuse« (Otk 22,20) završava se Sveto pismo. I u najsvečanijem dijelu svete mise svaki dan ponavljamo *Tvoj slavni dolazak iščekujemo*. Iščekivanje Kristova dolaska na kraju vremena u rimskoj liturgiji posebno je naglašeno u došašću i na kraju crkvene godine. U prvim stoljećima kršćanstva tema ponovnog Kristova dolaska nije bila prisutna samo u misnim molitvama i čitanjima, nego i u arhitekturi i slikarstvu. Eshatološki prostor u crkvi je apsida. Apsida je u crkvi mjesto Božje slave. Ona nam govori da naš život ima jasan cilj. On je usmjeren i ide prema Kristu. Apsida je polukružni udubljeni prostor koji je starinom bio okrenut prema istoku. Velika je razlika u molitvi stajati ispred ravnog zida i apsidge u kojoj se nalazi Kristov lik. Pred ravnim zidom pogled se zaustavlja tako da imamo dojam da je i naša molitva naišla na pre-

preku. Pred polukružnim prostorom pogled se ne zaustavlja, nego ide dalje. U ranokršćanskim bazilikama apsida je bila okrenuta prema istoku. Za razliku od Židova koji su za vrijeme molitve bili okrenuti prema Jeruzalemu, kršćani su bili usmjereni prema istoku. O okretanju prema istoku za vrijeme molitve govore nam mnoga otačka djela. Spomenut ću samo neka. To su Tertulijanovo djelo *Adversus haereses, Apostolske konstitucije, Didascalia apostolorum*. Kad crkveni pisci govore o okrenutosti prema istoku, pozivaju se na svetopisamske tekstove. A to su: »Zatim opazih jednog drugog anđela gdje uzlazi s istoka, noseći pečat živoga Boga« (Otk 7,2). Drugi je tekst na koji se oci pozivaju iz Matejeva evanđelja: »Jer će dolazak Sina Čovječjega biti sličan munji što sjevne na istoku i rasvijetli sve do zapada« (Mt 24,27). I treći tekst jest: »Sva kraljevstva svijeta pjevajte Bogu, slavite Jahvu koji se vozi po nebu, po nebu iskonskom« (Ps 67,34). Tertulijan kaže da su kršćani u molitvi uvijek okrenuti prema Suncu koje izlazi, zato ćemo u apsidama nekih romaničkih bazilika naći prozore.

U polukružnom apsidalnom prostoru nalazi se prezbiterij koji je, kako mu i samo ime kaže, prostor za prezbitere. U središtu apside ispod Kristova lika nalazi se mjesto s koga prezbiter predsjedava liturgijskim slavljem. Predsjedatelj se nalazi u neposrednoj blizini Kristova lika jer predsjedava *in persona Christi*. Ispred prezbiterija nalazi se oltar. Oltar je u lađi i uzdignut je. Budući da je oltar smješten u lađi sa zapadne, sjeverne i južne strane, okružen je vjernicima, a s istočne prezbiterima i ostalim poslužiteljima. Tako se oltar nalazi u središtu okupljene zajednice. Ovakav raspored sudionika u liturgijskom slavlju zabilježen je u Rimskom kanonu. U molitvi *Memento domine famulorum famularumque tuarum et omnium circumstantium quorum tibi fides cognita est., Circumstantes* je aktivni particip glagola *circumsto* – što znači stajati kružno raspoređeni, okružiti. Apsida nas prostorno i slikovno podsjeća na članak iz *Vjerovanja* koji kaže da će Isus doći na kraju vremena suditi žive i mrtve. Apsida je povlašteno Kristovo mjesto. Stoga, liturgijski prostor lišen apside i njezina glavnog sadržaja, Krista koji će doći na kraju vremena, lišen je vrhunca teologije.

- 209** *Oltar.* Među prvim kršćanima koji su govorili o euharistiji i oltaru jest sv. Pavao. U prvoj poslanici Korinćanima on euharistiju naziva *Večerom Gospodnjom*, a oltar *stolom Gospodnjim*. Međutim, još su prve generacije kršćana euharistiju nazvale žrtvom križa. Posljedica toga jest da je Večera gospodnja žrtva, a stol Gospodnji žrtvenik. Latinska riječ oltar sastavljena je od dviju riječi: jednog pridjeva ili participa i imenice. Pridjev bi bio *altus, a, um*, što znači visok, uzvišen, a particip *altus* bi dolazio od glagola *alo, is, alui, altum, alere* 3., što znači hraniti. Stoga može označavati neku visoku strukturu ili strukturu koja je u

službi hranjenja. Drugi dio riječi *altare, ara* dolazi od glagola *arere*, što znači spaliti, gorjeti. Oltar bi, prema tome, bio mjesto vatre. Za nas kršćane oltar je monumentalno mjesto Kristova uzdignuća. U Ivanovu evanđelju Isus dvaput govori o svom uzdignuću. U osmom poglavlju kaže Isus Židovima: »Kad podignete Sina Čovječjega, tada ćete saznati da Ja jesam i da ništa od sebe ne činim, već da govorim ono što me otac nauči« (Iv 8,28). A u dvanaestom poglavlju kaže: »A ja kad budem podignut sa zemlje, sve ću ljude privući k sebi« (Iv 12,32). Polazeći od ovih ivanovskih tekstova i samog značenja riječi oltar, možemo zaključiti da bi oltar u crkvi trebao biti na povišenom mjestu. Ako je euharistija spomen-čin Gospodnje večere koja je figura i najava njegove smrti, onda je oltar i stol Gospodnji i kalvarijska stijena. On nije samo stol, ni samo stijena, nego i jedno i drugo istodobno. On je i stol i žrtvenik. Ove dvije bitne odrednice oltara svakako bi trebale biti uočljive na njemu. Da je oltar stol, najbolje se vidi iz toga ako je prekriven velikim, širokim oltarnikom. Istodobno sa stolnim do izražaja treba doći i žrtveni karakter oltara. Žrtveni karakter oltara doći će do izražaja ako je oltar napravljen od kamena u obliku kocke. Ako želimo istodobno izraziti i žrtveni i stolni karakter oltara, onda ćemo na vertikalni kamen koji ima oblik kocke staviti horizontalnu ploču koja ima oblik pravokutnika. Ipak, žrtvena narav euharistije i oltara najbolje se izražava križem koji je postavljen na oltaru ili u blizini njega.

Zašto oltar ima četiri strane? Četiri vjetra spominju se u Matejevu evanđelju kada se opisuje ponovni Isusov dolazak: »I razaslat će anđele svoje s trubljom velikom i sabrat će mu izabranike s četiri vjetra, s jednoga kraja neba do drugoga« (Mt 24,31). A u najstarijem liturgijskom spisu *Didache* četiri vjetra povezana su uz molitveni zaziv koji glasi: *Ujedini Gospodine svoju Crkvu od sva četiri vjetra u svoje kraljevstvo koje si pripravio za nju*. Četiri vjetra simbol su četiriju strana svijeta, odnosno svih plemena i naroda koji su pozvani na Gozbu Gospodnju. Zato bi oltarna menza trebala biti napravljena u obliku kvadrata ili pravokutnika. Treba izbjegavati polukružni i kružni oblik oltara. Oltar je simbol Krista koji sabire svoju Crkvu u jedno. Budući da je jedan Krist, i oltar je u crkvi jedan. Stoga je opravdan zahtjev Obrednika posvete oltara koji traži da u Crkvi bude jedan oltar koji je simbol jednog Krista i jedne euharistije. Budući da je oltar misterij Kristove prisutnosti, on se kadi kao što se kadi i križ. I jedino se, osim evanđelistara, oltaru iskazuje počast poljupcem. Iz toga se može razumjeti i propis Rimskog misala da se tabernakul ne stavlja na oltar i u prezbiterij, nego u sporednu kapelu. Od kakvog se materijala pravi oltar? Tradicionalno i gledajući biblijsku simboliku, najprikladniji materijal za oltar jest kamen. Tek poslije kamena dolazi drvo, a ne treba isključiti ni željezo, pogotovo tamo gdje ga ima u izobilju. Kamen je moćan,

monumentalan, on je znak po svojoj prirodi. Drvo pak ima ton nečega kućnog, domaćeg jer su stolovi po našim kućama obično drveni. U Otkrivenju oltar je od zlata. Koja je ikonografija oltara? *Summa* kristološke ikonografije u povijesti spašenja od Abela i Mojsija do Ivana Krstitelja i Ivana Evanđelista jest janje. Zato na oltar nećemo stavljati ni slike niti kipove svetaca. Na oltar se osim križa stavljaju još samo svijeće koje su simbol Krista koji svijetli u svojoj Crkvi. Svijeće trebaju biti od pčelinjeg voska i biskupski ceremonijal kaže da bi ih na oltaru trebalo biti 2, 4 ili 6, a kad predsjeda dijecezanski biskup, 7. *Sacrosanctum Concilium* traži istinitost znaka, prema tome svijeća treba biti svijeća, a ne plastični valjak koji svaki dan gori i nikad ne izgara. Iz poštovanja prema oltaru nećemo na njega stavljati šibice, upaljače, papirne maramice, crkveni tisak, župne oglase, kutiju od naočala i naočale, nećemo stavljati ni najlon, ni staklo, ni plastiku.

Prastari je kršćanski običaj da se u oltar stavljaju relikvije svetaca. Tertulijan tumači ovu praksu tako što kaže: *Christus in martire est*. Prema tome, kršćani su oni koji se u potpunosti identificiraju s Kristom, dotle da su spremni dati život za njega kao što je on dao za nas. Još od samoga početka Crkve postoje dva načina krštenja: krštenje vodom i krštenje krvlju. Zbog toga su kršćani slavili euharistiju na grobovima mučenika na dan njihove smrti, koju su zvali *dies natalis*, dan kad su rođeni za nebo. I to je sigurno jedan od prvih motiva da su euharistiju slavili i ostalim danima u tjednu, a ne samo nedjeljom. Mučenici su ispunili Kristovu zapovijed ljubavi na uzvišen način. Kao što je Isus ljubio svoje prijatelje i svoj život dao za njih, tako su oni dali za Krista. Zato su ostalim kršćanima primjer kako treba slijediti Krista. Oni su poslušali Isusovu zapovijed i utjelovili je u svom životu i svojoj smrti. Slaveći euharistiju na oltaru u kome se nalaze relikvije mučenika, ne dajemo važnost relikvijama, nego postajemo svjesniji zahtjevnosti koju traži nasljedovanje Krista. Nasljedovanje Krista traži zajedništvo s njim i u životu i u smrti. Relikvije nas opominju da se ne bi smjela dogoditi šizofrenija između liturgijskog slavlja i života. Estetika zahtijeva da najmanja visina oltara bude 92 centimetra, a najveća 102. Oltar je simbol Krista u okupljenoj zajednici, zato ga treba postaviti na uzvišeno mjesto i dati mu prostora da diše kako bi se nesmetano mogli obavljati sveti obredi. Oltar je simbol Krista kutnoga kamena na kome smo sazidani mi živo kamenje, i ne samo mi, nego čitav crkveni prostor izrasta iz oltara i upućuje na njega počevši od veličanstvenih rozeta gotičkih katedrala koje bacaju snop svjetlosti na njega, do prozora u apsidi.

- 210** *Tabernakul*. Opća uredba Rimskog misala isključuje mogućnost čuvanja euharistije na oltaru koji je okrenut prema narodu i na kome se redovito slavi eu-

haristija.¹⁸⁴ Stoga predviđa dva rješenja za smještaj svetohraništa: a) u prezbiteriju, ali ne na oltaru na kome se slavi, u obliku i mjestu koje će najviše odgovarati ne isključujući ni stari oltar koji se više ne koristi za slavlje; b) u nekoj kapeli, prikladnoj za osobno klanjanje i za molitvu vjernika. Prikladnije mjesto za tabernakul jest zasebna kapela koja će poticati sabranost i klanjanje vjernika i koja će ujedno biti prostorno tijesno povezana s crkvom te vjernicima dobro vidljiva. Međutim, nema svaka crkva sporednu kapelu (neke stare crkve ili male crkve). Tada se euharistija može čuvati u starom svetohraništu na nekoć glavnom oltaru koji je važan i častan. Svetohranište nikad ne smije biti zaklonjeno sjedištem predsjedatelja. Međutim kad se tabernakul nalazi na pretkoncilskom oltaru koji je u dnu apside i često udaljen od vjernika i glavne lađe, neće uvijek poticati na molitvu i privatno klanjanje. Stoga najprikladnije mjesto za tabernakul jest zasebna kapela ili sporedna lađa crkve.

- 211** *Sjedište svećenika slavitelja.* Sjedište svećenika slavitelja treba označavati njegovu službu predsjedanja skupom i ravnanja molitvom. Stoga mu je najprikladnije mjesto na dnu prezbiterija prema narodu, osim ako to priječi raspored zgrade ili druge okolnosti, na primjer ako bi prevelika udaljenost otežavala komunikaciju između svećenika i okupljene zajednice ili pak ako se svetohranište nalazi na sredini iza oltara.¹⁸⁵ Potrebno je razlikovati sjedište svećenika predsjedatelja od biskupske katedre. Sv. Augustin kaže: »Pravo je da tijekom liturgijskog okupljanja oni koji predsjedaju i vode sjede poviše, kako bi pomoću samoga znaka sjedišta bili razlikovani od drugih i da se tako jasno očituje njihova uloga služenja, a ne da bi s toga sjedišta samovoljno vladali, oholo se naphujuć.«¹⁸⁶ Sjedište predsjedatelja s oltarom i ambonom jedno je od glavnih žarišta slavlja i priziva nam u pamet Kristovu prisutnost u osobi služitelja.¹⁸⁷ Sjedište nikad ne bi trebalo biti smješteno ispred oltara, tako da svećenik oltaru okrene leđa, jer oltar je simbol Krista. Sjedište svećenika predsjedatelja nije

¹⁸⁴ Usp. RIMSKI MISAL prerađen prema odluci Svetog ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog, objavljen vlašću Pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Opća uredba, Treće tipsko izdanje, KS, Zagreb, 2004., br. 315.

¹⁸⁵ Isto, br. 310.

¹⁸⁶ SVETI AUGUSTIN, Govori 91,5.

¹⁸⁷ Usp. SC, br. 7.

samo mjesto na kome svećenik sjedi i odmara se, nego liturgijsko žarište s koga izgovara molitve (zbornu, započinje i završava molitvu vjernika, popričesnu molitvu), započinje i završava sv. misu. Svećenik dolazi do oltara tek kad počne drugi dio sv. mise – euharistijska služba, tj. prinos darova. Kršćanska ikonografija već potkraj II. stoljeća predstavlja Krista kako sjedi na katedri dok poučava apostole. Kasnije će se iznad katedre nalaziti i križ. Najčešći ikonografski motivi iznad sjedišta u apsidi bili su Pantokrator (Krist Svevladar), *Maiestas Domini*. Nekad je bilo naslikano prazno sjedište na kome se nalazio križ ili sveta knjiga. Ova ikonografija izražava nevidljivu, ali stvarnu prisutnost Uskrslog Krista koji će na kraju vremena doći suditi žive i mrtve. U katedralnim crkvama treba biti, osim katedre s koje predsjedava samo biskup, i sjedište za prezbitera predsjedatelja. Oblikom i veličinom bit će tako napravljeno da ne pravi konkurenciju katedri. U katedralnim i samostanskim crkvama i drugima gdje su česta koncelebrirana slavlja treba predvidjeti i adekvatna sjedišta za koncelebrante. U crkvama u kojima je to moguće, treba predvidjeti i sjedišta za akolite, lektore, ministrante. Ta sjedišta trebaju biti drukčija od onih za koncelebrante.

- 212** *Ambon – monumentum resurrectionis*. Riječ ambon najvjerojatnije dolazi od grčkog glagola *anabaino* što znači idem gore, uzlazim. Izidor Seviljski za ambon koristi termine: *pulpitum, tribunal, analogium, suggestus*. Walafridus Strabo, pisac iz IX. stoljeća, kaže da riječ ambon dolazi od latinske riječi *ambio* (opasati) jer je napravljen tako da sa svih strana okružuje čitača. A prema nekima, ambon dolazi od riječi *ambo* (dvije strane). Naime, do ambona su vodila dva pristupa. Stubama postavljenim s istočne strane uzlazilo se na ambon i stubama postavljenim sa zapadne strane s njega se silazilo. Budući da se na ambon uzlazilo, on je bio na povišenom mjestu. Ambon je radosni himan Kristovu uskrsnuću. On je u crkvi prazni Kristov grob s koga se naviješta Kristovo uskrsnuće. Evanđelisti za Kristov grob upotrebljavaju naziv *mnemeion*. Vulgata ga prevodi izrazom *monumentum*. *Mnema* doslovno znači znak, sjećanje. Još od Homera *mnema* je posebno povezana sa sjećanjem na mrtve, pa ima i značenje groba. Evanđelja kažu da je Isusov grob bio isklesan u stijeni i u njega nije bio nitko položen prije Isusa (usp. Mt 27,60; Mk 15,46; Lk 23,53; Iv 19,41). Prazan je grob još od početka i potvrda Isusova uskrsnuća. Po Ivanovu evanđelju Isusov grob je bio u vrtu (usp. Iv 19,41).

Kršćanska tradicija Mariju Magdalenu naziva *apostola apostolorum* – apostolicom apostola jer je ona prva vidjela uskrslog Krista i njegovo uskrsnuće navijestila apostolima. Zbog toga su žene s miomirisima začetak zajednice koja se okuplja na Dan Gospodnji da bi slušala uskrsni navještaj. Oltar je stol posljednje

večere i kalvarijska stijena i zato se na oltar stavlja križ. Stoga nećemo i ambon praviti u obliku križa i na njega stavlјati križ. Jer i križ dobiva svoj puni smisao iz svjetla uskrsne zore. Mi vjerujemo da na bit našega spasenja spada Isusova smrt na križu. Ali uskrsnuće je temelј naše vjere. I ključ našega života i smrti stoji u uskrsnuću. Zato naše crkve nisu samo crkve Velikog petka, nego i uskrsnog jutra. I to bi se u njima trebalo primijetiti već na prvi pogled. Budući da je ambon *monumentum resurrectionis* s koga se naviješta evanđelje, on je u prvom redu posvećen prvim navjesticima Kristova uskrsnuća: anđelu, ženama koje su donijele mirisno ulje, Ivanu, Petru i Djevici Mariji koja je navijestila radost čitavom svijetu. Ambon nije mjesto s kojega se vodi predizborna kampanja bilo kojoj stranci ili političaru, niti uvjerava vjernike za koga treba glasovati, a posebno nije mjesto za držanje političkih govora. Stoga neka ambon bude mjesto navještaja Božje riječi, a one koji to zloupotrebljavaju treba na odgovarajući način sankcionirati. Na nekim srednjovjekovnim ambonima nalazi se *quincunx*. To je geometrijska figura bizantskog podrijetla tipična za mozaike koje je pravila rimska obitelj Cosmateschi. Sastoji se od pet krugova. Krug u sjecištu dijagonala jest antitip. Uvijek je to evanđeoski navještaj ili govori o nekom otajstvu objavljenom u Kristu. Donji lijevi krug obično donosi neki tekst iz Knjige Postanka, ali to nije opće pravilo (*ante legem* – prije zakona). Donji desni krug donosi neki tekst iz Knjige Izlaska (*post legem* – poslije zakona). Gornji lijevi krug odnosi se na proroštvo i donosi tekst iz proročkih knjiga, ali i povijesnih i mudrosnih. I gornji desni krug odnosi se na mudrost. Citati u ovom krugu najčešće su uzeti iz psalama. Dakle radi se o tipološkom tumačenju Svetog pisma u kome sve biblijske knjige govore o Kristu: mudrosne, proročke, one napisane prije zakona na Sinaju i one napisane poslije sinajskog Dekaloga.

Zbog grijeha Adam i Eva su istjerani iz raja (ograđena vrta). Isusovim uskrsnućem čovjek je ponovno vraćen u vrt. Stoga prva slikovna metafora i alegorija ambona jest vrt, zato ako igdje u crkvi treba staviti cvijeće, treba oko ambona, ali ne tako da se ne može prolaziti. I naravno da cvijeće treba biti prirodno, a ne umjetno. Cvijeće treba biti živo jer je znak nade i zalog budućih dobara. Ono je i znak plodnosti Božje riječi koja se sije da bi urodila obilatim plodom. Ambon, kao što mu kaže i samo ime, treba biti na povišenu mjestu. Ambon se ne stavlja na povišeno mjesto samo zbog akustike, nego prvenstveno zbog njegove važne simboličke i ikoničke uloge u liturgiji. U kojem ćemo dijelu crkve postaviti ambon? Sigurno mu nije mjesto u prezbiteriju u kome se nalazi oltar i mjesto odakle se predsjeda. Nije mu mjesto ni pokraj oltara, ni iza oltara, tako da prezbiter, đakon i ceremonijar ne mogu proći oko oltara dok u obredu kade oltar sa svih četiriju strana. Misni obred traži i procesiju s evanđelistarom od

oltara do ambona. I ako ambon stavimo samo pola metra ili metar od oltara, dokinuli smo procesiju. Najljepše mjesto za ambon jest prostor između lađe i prezbitarija kad je ambon napravljen kao most koji povezuje lađu i prezbitarij. Ambon treba biti monumentalna građevina, a ne obični stalak na koji ne smijemo ni ruke osloniti jer se plašimo da se ne bi srušio. I kao što je Kristov grob bio jedan, tako i ambon u crkvi treba biti jedan. Ambon je jedincat i jedinstven i onda kad ima nekoliko mjesta s kojih se naviješta Riječ. Durando kaže da se po običaju, evanđelje čita s orla. Naime, kameni ili drveni legiri na koje se stavljao evanđelistar bili su napravljeni u obliku orla raširenih krila. Općenito se orla smatra simbolom uskrsnuća. To se temelji na drevnom vjerovanju da orao, za razliku od ostalih ptica, povremeno obnavlja svoje perje i svoju mladost time što najprije leti prema suncu, a potom naglo zaroni u vodu. U širem smislu, orao kadšto označuje evanđeosko nadahnuće. U osobitom smislu orao je oznaka sv. Ivana Evanđelista. Ambon je prostorna ikona Kristova uskrsnuća i s njega se uvijek naviješta Kristovo uskrsnuće, i onda kad se čita prisposdoba o sijaču ili izgubljenom sinu.

Veliki svijećnjak za uskrsnu svijeću radost je ambona (C. Valenziano). Ključ za razumijevanje ikonografije uskrsnog svijećnjaka najčešće je kristološki. Najčešće je napravljen u obliku vatrenog stupa koji pokazuje Izraelu put kroz Crveno more. Prijelaz preko Crvenog mora pralik je krštenja. Često je napravljen i u obliku stabla koje je bilo u Edenskom vrtu i koje je pralik Kristova križa. Ponekad je napravljen i od dvaju paralelnih stupova koji su simboli dvaju naravi u Kristu. Njegovo je prirodno mjesto pokraj ambona jer se i *Exsultet* ili hvalospjev uskrsnoj svijeći pjeva s ambona. Uloga je svijećnjaka praktična, tehnička i simbolička. Kad nije bilo električne rasvjete, svijećnjak za uskrsnu svijeću imao je puno veću praktičnu ulogu jer je bio podloga svijeći koja je trebala osvijetliti đakona i svitak na kome je bio napisan *Exsultet*. Ali njegova simbolička uloga uvijek je ista. On služi da se na njega postavi voštana svijeća, simbol uskrslog Krista koji raspršuje tamu grijeha i rasvjetljuje svakog čovjeka (usp. Iv 1,9). Ambon je monumentalna kamena građevina, orijentirana, postavljena visoko. I kad u crkvi ima nekoliko mjesta s kojih se naviješta Riječ, ambon je jedan. Ne služi samo da se s njega naviješta uskrsnuće, nego on sam, dan i noć, svojom ikonografijom naviješta uskrsnuće Gospodnje.

- 213** *Krstionica.* Za obred krštenja u 4. st. i poslije počele su se graditi posebne građevine zvane krstionica ili baptisterij. Krstionice su se redovito gradile uz crkve. Ime krstionica (*baptisterium*) dano je takvim građevinama prema ulozi koju su imale. Ponekad se nazivaju i *nymfeum* zbog sličnosti s nimfejima. Krsni zdenac nazivao se *fons* (vrelo). Prema obredu krštenja koji se nazivao *tinctio*, i krstionica

se nazivala *tinctorium*. A prema Tertulijanovoj usporedbi kršćana s ribicama, nazivala se i *piscina*, prema pojmu pranja istočnog grijeha *lavacrum*, a prema shvaćanju o prosvjetljenju *fontisterion*. Na Zapadu je krstionica najčešće bila podignuta neovisno o crkvi. Na Istoku je češće bila povezana s crkvom. Bilo na istoku, bilo na zapadu, mogla je biti s bilo koje strane, s južne ili sjeverne, istočne ili zapadne, uz apsidu ili predvorje. Krstionice su redovito imale barem dvije prostorije, jednu u kojoj je bio smješten krsni zdenac i drugu, zapadno od nje, u kojoj je biskup dijelio krizmu, nazvanu kasnije krizmaonica (*consignatorium*). Dok su se kršćani sastajali u privatnim kućama, krstionice su imale različite oblike. Kasnije se pozornost usmjeravala prema krsnom zdencu. Za krsni zdenac važno je da ima svoju svrhovitost, simboliku i estetiku. Kroz povijest imamo različite oblike krstionice. Izrađivane su u obliku kružnice, četvorine, četverolista, šesterokuta i osmerokuta. Kvadratni i pravokutni oblici simboliziraju Kristov grob, križ četiriju strana svijeta, tetragram imena JHWH i četiri evanđelja. Križ je prizivao u pamet Kristovu smrt koja usmrćuje krštenikov grijeh. Šesterokut je podsjećao na stvaranje. Osmerokut je skretao pažnju na „osmi dan“, dan Kristova uskrsnuća. Dubina krsnog zdenca kroz povijest kretala se od 35 cm do 2 metra. U velikim zdencima koji su se napajali tekućom vodom krštavalo se uranjanjem. Plitki zdenci i kad imaju odvode, kao i zdenci bez odvoda upućuju na to da se u tim sredinama krstilo polijevanjem. Obred i prostorije simbolično su dočaravali značenje čina, otkupljenje krštenika od istočnoga grijeha. Tertulijan razjašnjava simboličko značenje obreda. Obred se odvijao u uskrsnoj noći. Trostruko uranjanje podsjeća na tri dana između Kristove smrti na Golgoti i uskrsnuća iz groba. I krštenici se po Kristu rađaju poput ribica iz vode, a duše su im zahvaćene u mrežu milosti (Tertulijan). Ti su simboli bili dočarani, ne samo riječju, već i natpisima u krstionicama i vrlo često također oslikani na zidovima i na podu.

Krsni studenci koji se prave danas trebaju biti napravljeni tako da dopuštaju zajedničko slavlje jer svako liturgijsko slavlje jest slavlje zajednice. Krsni studenac može biti smješten u kapelicu koja se nalazi u crkvi ili izvan nje ili na nekom drugom mjestu u crkvi, vidljivu vjernicima. Bilo gdje da se stavi od navedenih mjesta, treba biti vidljiva povezanost s krstionice s ambonom, mjestom navještaja Božje riječi i s oltarom na kome se slavi euharistija. Euharistija je vrhunac kršćanske inicijacije. Mjesto krstionice može biti na ulazu u crkvu jer sakrament krsta su „vrata“ koja uvode u Crkvu. Po sakramentu krsta postajemo djeca Božja i članovi Crkve. Nijedan sakrament ne možemo primiti ako nismo primili krst. Budući da sakrament krsta briše istočni grijeh i svaki drugi osobni, mjesto krstionice u obrednom prostoru može biti i preko puta ispovjedaonice. I formula sakramenta krsta i ispovijedi je slična (*Ja te krstim; Ja te odrješujem*).

I poslije krsne vode u životu svakog vjernika najvažnije su suze kajanja. Krstionicu nećemo staviti u prezbiterij, niti u središte crkve da se ne zakloni središnjost oltara u crkvi. Pokraj krstionice treba biti predviđeno mjesto za uskrсну svijeću. Uskrсна svijeća u uskrsnom vremenu stoji pokraj ambona, a ostali dio liturgijske godine pokraj krsnog zdenca. Ona nas podsjeća da smo po krstu ucipljeni u vazmeno otajstvo (Isusova muka, smrt, uskrsnuće i proslava.)

Budući da su sakramenti slavlje Crkve (zajednice), pri gradnji krstionice uvijek treba voditi računa o sudjelovanju zajednice. Krstionica bi trebala biti barem tolika da može primiti sudionike (krštenike, roditelje, kumove, krstitelja i poslužitelje) u obredu krštenja koji iz crkvene lađe u procesiji dolaze do krsnog zdenca. Krsni zdenac treba biti veličine i oblika, tako da je moguće krstiti djecu i odrasle uranjanjem i polijevanjem. Budući da po krštenju postajemo djeca Božja i članovi Crkve, krštenje bilo djece, bilo odraslih trebalo bi slaviti u zajednici (Crkvi) jer liturgijski čini nisu privatni čini. U crkvama koje imaju pokrajnje kapele, krsni zdenac bi trebao biti smješten u jednu od tih kapela koja je zvučno i vidno povezana s glavnom lađom. Ako crkva nema kapela, ali ima sporedne lađe, krsni zdenac nećemo staviti u glavnu lađu, nego u sporednu. Svakako u krstionici ili u blizini krsnog zdenca treba biti niša ili kustodija za sveta ulja. Kao što u crkvi imamo tabernakul u kome čuvamo posvećene hostije, tako treba biti i kustodija za sveta ulja.

Kad spomenemo krštenje, prvo na što ćemo pomisliti jest voda. U baptisterijima često je povezana krsna voda s vodom na početku stvaranja jer smo po krsnoj vodi postali novo stvorenje. U naslikanoj vodi često su prikazane i ribe. Tertulijan kaže da smo po krštenju postali ribice. Često je prikazan i golub – simbol Duha Svetoga. Osim vode, u baptisterijima često je prikazan i opći potop, Noina arka, Mojsije spašen iz vode, prijelaz kroz Crveno more, voda koja izvire iz stijene, prorok Jona. Ovo su sve prikazi iz Starog zavjeta. Iz Novog zavjeta u baptisterijima najčešće je prikazano Krštenje Isusovo. Osim ove scene nalaze se još: Dobri Pastir s ovcama i jelenima, svadba u Kani, Isus i Samaritanka, Isus kako hoda po vodi, čudesni ulov, ozdravljanje uzetog, ozdravljanje slijepca, žene na Isusovu grobu. Osim ovih svetopisamskih scena često su prikazane kozmičke stvarnosti: Sunce, Mjesec i zvijezde; a od životinja: ribe, jeleni, janje, golub, feniks, paun, lav. Od drveća najčešće je prikazana palma. Od predmeta iz svagdanjeg života često su prikazani sidro i ključevi.

- 214** *Mjesto za slavlje sakramenta pomirenja.* Mjesta za slavlje pokore u crkvi su različita. Nabrojiti ćemo četiri:

- a. Ispovjedaonica u blizini ulaznih vrata u crkvu. Ovo rješenje, pozivajući se na sliku vrata, podsjeća na pokoru kao put obraćenja, mjesto povratka Bogu i prijelaz u novi život. U slučajevima kada se i krstionica nalazi blizu ulaza, mjesto ispovijedanja u suodnosu s krstionicom može bolje naglasiti značenje pokore kao obnovu krsne milosti.
- b. Postavljanje ispovjedaonice u bočne kapelice (pod uvjetom da nisu namijenjene za druge pobožne svrhe) ili u bočnim prostorijama koje su otvorene prema glavnoj lađi: ovo rješenje je prikladno jer naglašava zajedničarsku dimenziju grijeha i pokore i odnos između slavljenja pomirenja i euharistije.
- c. Postavljanje ispovjedničkog “sjedišta” u bočnu lađu. Također u ovom slučaju ispovjedaonice moraju biti dobro osvijetljene, opremljene i tako uređene da omoguće pripremu pokornika.
- d. Izgradnja “kapelice pomirenja”: ovo rješenje čini se prikladnim za crkve u kojima se sakrament pokore slavi vrlo često, poput svetišta. “Kapela pomirenja” treba biti dovoljne veličine, namijenjena isključivo za tu svrhu. Kapela bi trebala imati mjesto za Božju riječ, sjedište slavljenika, dvoranu za vjernike i nekoliko ispovjedaonica za pojedinačnu ispovijed i pomirenje.

U svakoj ispovjedaonici trebao bi biti križ, sjedište za slavljenika, prozor s rešetkom, ali i s mogućnošću izravna razgovora, klecalo i sjedište za pokornika. Nove ispovjedaonice trebali bi projektirati umjetnici izbjegavajući uporabu serijskih proizvoda; materijali bi trebali biti prirodni i oblici jednostavni. Također, treba imati u vidu potrebe starijih vjernika, osoba oštećena sluha i invalida.

- 215** *Mjesto za orgulje i zbor.* Zbor je sastavni dio liturgijske zajednice i treba biti smješten u lađi, između prezbiterija i okupljene zajednice; u svakom slučaju, položaj zbora mora biti takav da pjevačima omogućuje sudjelovanje u liturgijskom slavlju i predvođenje pjevanja zajednice. Također je dobro osigurati određeno mjesto za animatora pjevanja. Zbog poštivanja uloga raznih poslužitelja i sudionika u liturgijskom slavlju, dobro je da se zbor ne postavlja iza predsjedatelja, niti na stepenice pretkoncilskog oltara. U crkvama u kojima postoji “kor” od povijesnog i umjetničkog značaja, smješten na ulazu u crkvu ili na bočnim stranama prezbiterija, mora se čuvati i obnavljati s najvećom pažnjom, čak i ako obično nije uvijek prikladan da se na njega smjesti zbor. Monumentalne orgulje od povijesnog interesa, posebno one mehaničke, moraju se čuvati, obnavljati s pažnjom i kompetentno koristiti u službi liturgijskih slavlja. Problem udaljenosti orguljaša od zbora i od dirigenta može se riješiti

uporabom odgovarajućih tehničkih uređaja poput sustava zrcala, kamera itd. Tamo gdje je korisno, mogu se uporabiti i druge manje orgulje smještene u prikladan položaj za zbor i zajednicu, ne kao zamjena, već kao dodatak monumentalnim orguljama. Pri izboru novih cijevnih orgulja, gdje je to moguće, preferiraju se klasične orgulje. Glavna uloga orgulja jest podržavanje liturgijskog pjevanja zajednice i zbora.

- 216** »Trebalo bi poraditi da umjetnici osjete da ih Crkva priznaje u njihovoj djelatnosti i da uživajući odgovarajuću slobodu, lakše uspostave odnose s kršćanskom zajednicom. Crkva treba priznati i nove umjetničke smjerove koji odgovaraju našem vremenu prema naravi raznih narodnosti i zemalja neka se prime u svetišta kada prikladnim izrazom koji odgovara zahtjevima liturgije uzdižu duh k Bogu.«¹⁸⁸ Ako pažljivo pročitaмо dokumente crkvenog učiteljstva, nigdje nećemo naći da piše da je određeni umjetnički stil crkveni i liturgijski. Liturgijski je jednako i romanički i gotički i renesansni i barokni i moderni i postmoderni. Glede sakralne umjetnosti, Drugi vatikanski sabor traži da se »za vrijeme filozofskog i teološkog studija klerici poučavaju o povijesti i razvoju sakralne umjetnosti kao i o zdravim načelima na kojima se moraju temeljiti djela sakralne umjetnosti, i da mogu davati prikladne savjete umjetnicima kod izrađivanja njihovih djela.«¹⁸⁹ Ono na što treba posebno skrenuti pozornost govoreći o odnosu suvremenih umjetnosti i liturgijskih prostora, jest sljedeće. Nije dovoljno da je sakralni prostor suvremen i umjetnički i samim tim da je i obredni ili liturgijski. Ali obredni prostori nužno moraju biti umjetnički. Jer liturgija je *per definitionem: Summa omnium artium* (Liturgija je zbir svih umjetnosti). Sama riječ obred latinski *ritus* dolazi od sanskrske riječi *ṛta*. Isti korijen *ṛta* nalazi se i u imenicama: umjetnost, rijeka, kozmički poredak, i glagolu *teci*. I kao što se razvija umjetnost, razvija se i liturgijska znanost. Malo više znanja o liturgijskim prostorima dobro bi došlo i klericima i umjetnicima kojima je povjerena izgradnja i uređenje obrednih prostora. I ne samo znanja, nego i dijaloga između klerika i umjetnika i na osobnoj i na akademskoj razini. U sklopu akademija umjetnosti, posebno arhitekture i slikarstva, trebalo bi ponuditi barem kao izborni predmet *teologiju*

¹⁸⁸ GS, br. 62.

¹⁸⁹ SC, br. 129.

liturgijskih prostora, u kome bi se ozbiljno progovorilo o elementima liturgijskog prostora o značenju oltara, ambona, krstionice, sjedišta za svećenika predsjedatelja, apside, ispovjedaonice. O njihovoj teologiji, ikonografiji i ikonologiji, o njihovu uzajamnom odnosu unutar crkve, o njihovu mjestu i vremenu nastanka, o svrsi, o njihovu položaju unutar crkve... Kad umjetnik, bilo arhitekt bilo slikar, poznaje nešto iz teologije i estetike obrednog prostora i uporabi svoje umijeće, maštu, intuiciju i genij, može napraviti, ne samo suvremeni i umjetnički, nego i veličanstven obredni prostor. U našem slučaju riječ je o rimskom obredu. On ima svoju dinamiku i svoj ritam i on je sam po sebi umjetnost. I kroz stoljeća je nadahnjivao mnoge umjetnike. Suvremene umjetnosti nisu nespojive s liturgijskim prostorima. Mogu biti u simbiozi i prijateljstvu s liturgijskim prostorom jednako kao i gotička ili romanička umjetnost. A možda njihovo prijateljstvo može biti još čvršće i jače. A za čvršće prijateljstvo potrebno je umjetnikovo bolje poznavanje suvremene liturgijske znanosti, barem onoga dijela koji se odnosi na dijelove obrednog prostora. A ništa manje nije važno ni klerikovo poznavanje suvremenih umjetnosti. I što bolje budemo poznavali liturgiku i umjetnost, bit ćemo vjerniji citiranim saborskim odredbama. *Ars sacra* nije samo povijest sakralne umjetnosti, nego i sadašnjost i sve ono što izražava istinu o čovjeku.

- 217** Nadbiskupija bi trebala imati *Vijeće za sakralnu umjetnost i graditeljstvo* koje bi bilo sastavljeno od: profesora liturgike, arhitekta i umjetnika (slikara ili profesora umjetnosti). Najmanje tri člana. Svakako da u Vijeću može biti i ekonom biskupije, župnik (koji ima iskustva u gradnji liturgijskih objekata), arheolog te pravnik, koji se mogu sazivati "po potrebi" ovisno radi li se o kulturno-povijesnoj građevini pod zaštitom Povjerenstva za nacionalne spomenike BiH, specifičnim zahtjevima potrebe uređenja imovinsko pravnih odnosa i sl. Vijeće bi za svaki predloženi plan o gradnji ili obnovi neke crkve, kapele ili kojeg drugog crkvenog objekta trebalo dati napismeno svoje stručno mišljenje nadbiskupu.

Vjernici laici – dionici posvetiteljske službe Crkve (*munus sanctificandi*)

- 218** Sudjelovanje laika u posvetiteljskoj službi Crkve i preuzimanje liturgijskih službi ima svoje izvorište u općem svećeništvu krštenika. Pravno, u općenitoj

formi, to sudjelovanje i vršenje određeno je Zakoniku kanonskoga prava.¹⁹⁰ Prijašnji Zakonik laicima nije pridavao veću pažnju. Uglavnom je isključivao laike iz službi u kojima sudjeluju klerici. Dogmatskom konstitucijom o Crkvi Drugi vatikanski sabor potvrdio je dostojanstvo laika i njihovu nezaobilaznu zadaću u Crkvi i sudjelovanje na trostrukoj Kristovoj službi. I u drugim dokumentima naglašava ulogu laika, njihovo poslanje te vlastito mjesto u Crkvi. Papa Pavao VI. utemeljio je 1967. Vijeće za laike, a 1987. održana je Biskupska sinoda *O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu*. Papa Franjo je 15. kolovoza 2016., vlastitom pobudnicom, utemeljio Dikasterij za laike, obitelj i život. Valja napomenuti da i *Uvodne napomene* u liturgijskim knjigama, jer su publicirane i promulgirane, imaju razinu obvezatnosti, kao i odredbe iz Zakonika, a na mnogo mjesta govore o sudjelovanju laika, odnosno mogućnost da kao službenici Crkve služe u bogoslužnom obredu i izvan njega. Važeći Zakonik prenio je saborska načela i pozitivne odredbe o pravima i obvezama laika, osobito o sudjelovanju laika u poslanju Crkve, odnosno u vršenju različitih tipova službi u Crkvi, a koje su laicima vlastite temeljem općeg svećeništva, a imaju svoje utemeljenje i u samom bogoslužju. Jasnoći utemeljenja i vršenja tih službi doprinijeli su dokumenti učiteljstva. Apostolskim pismom *Ministeria quaedam* Pavla VI. ukinuti su niži redovi, preciziran je karakter kleričkog staleža, niži redovi su nazvani službama, a namijenjene su laicima.¹⁹¹ Prvi put u dokumentima učiteljstva za laike rabi se pojam "službenik". Te službe se više ne *podjeljuju*, nego se osobe *postavljaju* u službu, a za to se ne koristi pojam ređenje. Jasno je definirano da se službe u Crkvi ne mogu promatrati samo u odnosu prema ministerijalnim službama, nego svoje utemeljenje imaju u krštenju i u samom bogoslužju, kao što i te službe imaju vlastiti karakter.

Kodifikacija liturgijskih službi. S pravnog stava, liturgijske službe dijele se na tri kategorije:

- a. Zaređeni službenici (*ministeria ordinata*): biskupi, svećenici, đakoni

¹⁹⁰ Usp. ZKP, kan. 230.

¹⁹¹ PAVAO VI., Apostolsko pismo motuproprij kojim se obnavlja disciplina prve tonzure, nižih redova i podđakonata u Latinskoj Crkvi *Ministeria quaedam* (15. kolovoza 1972.), AAS 64 (1972), 529-534.

- b. Postavljeni službenici (*ministeria instituita*): stalni čitači i akoliti
- c. Službenici koji nisu, niti zaređeni, niti obredno postavljeni u službu (*ministeria deputata*).

219 *Stalna služba akolitata.* Služba akolita bila je nekoć samostalna i trajna, a u našoj važećoj praksi postala tek stupanjem prema svećeničkom ređenju, tako se zamaglila izvornost i smislenost ove važne liturgijske službe. Analiza prakse vršenja različitih laičkih službi u bogoslužju pokazuje da se služba akolitata ne smatra pravom službom u službi Božjoj zbog nejasne kodifikacije. U našoj Crkvi najčešće postoje ministranti koji *de facto* vrše službu predviđenu za akolite, nerijetko vrše i službe koje spadaju na čitače, a akolitat je sveden na prijelaznu službu na putu prema svećeničkom ređenju, koja je lišena izvornosti i trajnosti.

Služba akolita vidljiva je samo u bogoslovijama, katedralama ili župama iz koje dolaze kandidati za prezbiterat. Nije poznato da postoji župna zajednica u Nadbiskupiji u kojoj je vidljiva služba stalnog akolita (i lektora), a doprinosi, ne samo jedinstvu i skladnosti, već i svečanosti slavlja. Pojam akolit preuzet je iz grčkog jezika, a glagolski oblici imaju značenje *ići za nekim, slijediti, pratiti*. Akolit je, prevedeno na hrvatski jezik, liturgijski pratitelj, što nije baš u sadržajnom smislu adekvatan prijevod. Jasnu i formiranu službu akolita nalazimo u Rimskoj Crkvi već u 3. stoljeću, a liturgijske knjige iz 8. stoljeća daju nam svjedočanstvo obrednog podjeljivanja službe. Do liturgijske obnove akolitat je bio najviši stupanj "nižih redova". Služba akolitata oživljena je Saborskom reformom. Zakonodavac razlikuje stalnu službu akolita (i čitača). Dodjeljuje se laicima koji imaju predviđenu dob i vrline, a dodjeljuje se u bogoslužju propisanim obredom. Ostale propise o ovoj službi određuje Biskupska konferencija. Služba stalnog akolita nije više pridržana samo kandidatima za svećeništvo. Apostolskim pismom *Spiritus Domini* papa Franjo je promijenio kanon 230, § 1 crkvenog zakonika koji je spominjao samo "laike muškarce".¹⁹² Prema tome, kršteni laici (muškarci i žene) odgovarajuće dobi i sposobnosti mogu biti trajno postavljeni u službu lektora i akolita s utvrđenim liturgijskim obredom. Međutim, s tim nije povezano pravo Crkve na uzdržavanje ili naknadu. Služba akolita nikako

¹⁹² FRANJO, Apostolsko pismo o izmjeni kan. 230, §1 Zakona kanonskog prava o pristupanju žena službama lektorata i akolitata *Spiritus Domini* (10. siječnja 2021.).

nije neka zamjenska služba, niti je samo funkcionalna potreba bogoslužja, nego je vlastita i stalna; izvorište joj je i u odnosu prema drugim službama, a smislenost pronalazi i dobiva u/iz samog bogoslužja kao čina cjelokupne zajednice. Akoliti su u pravom smislu riječi služitelji euharistijskoj zajednici. Razumijevanje akolita kao pukog pomoćnika svećenika i đakona je površno. Sam obred postavljanja u službu akolita svojom strukturom, obrednom formom, znakovima ukazuje da je to liturgijska služba. Ona se ne može svesti na ceremonijalnu pratnju. Ta služba ima svoje ekleziološko i euharistijsko utemeljenje. Služba akolita nosi stalnost, ali i izvanrednost u posebnim okolnostima. Njegova služba zrcali se u pripravi, tijekom ili u samom slavlju i poslije, također u pripravi drugih liturgijskih službi i službenika. On je izvanredni djelitelj pričesti u bogoslužju kad nema redovitih djelitelja ili zbog njihove spriječenosti. U izočnosti đakona preuzima njihovu službu pri oltaru. Stalna služba akolita podjeljuje se vjernicima laicima i ta služba nije pridržana isključivo kandidatima za prezbiterat koji je moraju primiti prije đakonata. Kandidati se uzimaju, odnosno postavljaju za tu službu, ona se ne podjeljuje polaganjem ruku. Služba se dijeli u liturgijskom obredu *Postavljanje akolita*, odobrenom od Svete Stolice, koji pretpostavlja bližu i neposrednu pripravu. Kriterije određuje Biskupska konferencija. Akolit nije jednostavni izvršitelj odredaba prezbitera i đakona, on se postavlja za službu oltara i postoje vlastiti dijelovi koje akolit mora vršiti, iako je nazočan zaređeni službenik. Poglavitno, zadaća akolita je pripravljanje oltara i posvećena posuđa. On može biti i izvanredni djelitelj euharistije, unutar slavlja ili izvan, svaki put kad redovitih službenika nema ili ne mogu iz opravdanih razloga vršiti službu. U sličnim izvanrednim okolnostima akolit može izložiti i pohraniti Presveto, ali bez blagoslova, predvoditi liturgiju Časova, obred sprovida, uz posebno odobrenje župnika nositi i popudbinu umirućima. Može predsjedati nedjeljnim slavljinama bez nazočnosti svećenika ukoliko je ispunio propisane uvjete i dobio poseban mandat.

- 220** *Stalna služba lektora (čitača).* Čitači su imali zadaću naviještati svetopisamska čitanja u liturgijskim slavljinama, s iznimkom evanđelja. Kao što postoji stalna služba akolita, postoji i stalna služba čitača i podjeljuje se unutar obrednog slavlja – po redu *Postavljanja čitača*. On može, ako nema đakona ili pjevača, predmoliti opće molitve, ravnati pjevanje, animirati, poučavati vjernika na dostojno primanje sakramenta. Njegova služba u liturgijskom slavlju je vlastita koju treba vršiti sam, pa i onda kad je nazočan službenik višeg stupnja. Redovito se danas ta služba, u našim krajevima, podjeljuje samo kandidatima za svećeništvo. Vrlo često tu službu vrše ministranti ili skupina vjernika bez posebne priprave i uvođenja. Potrebno je razlučiti vlastitost i redovitost službe

stalnog čitača i akolita od drugih službi jer se u službu postavljaju obredno, dok se sve ostale službe imenuju bez vlastita obreda, nekad uz dekret, a najčešće bez ikakva dekreta. Postoji neformalno uvođenje u ministrantski zbor/zajednicu, ali takav vid nije propisan, niti potvrđen od crkvene vlasti.

- 221** Zakonodavac prepoznaje još dva tipa službi koje može vršiti laik uz predviđene uvjete, a to su *izvanredne ili zamjenske službe te privremene ili prigodne*. Ako nema redovitih službenika Crkve, mogu laici, i ako nisu stalni akoliti i čitači, preuzeti njihove zadaće, obavljati službu Riječi, predvoditi u bogoslužnim molitvama, krstiti i dijeliti svetu pričest prema propisima. Aktivacija izvanrednih ili zamjenskih službi može se aktivirati uz dva uvjeta: pastoralnu potrebu i nedostatak službenika. U vršenju tih službi laici moraju održavati odredbe mjerodavnih crkvenih poglavara. Pri odabiru za izvanredne ili zamjenske službe nisu isključene žene. Bilo je rasprava i kontroverzi, ali su one razriješene Okružnicom iz 1994. Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenta. Laici koji su uzeti za izvanredne ili zamjenske službe mogu voditi službu Riječi u crkvi ili oratoriju, ali se isključuje mogućnost držanja homilije, kao dio samog bogoslužja, koja je pridržana svećeniku ili đakonu. U slavlju službe Riječi na nedjeljnim okupljanjima bez svećenika, pravna praksa daje prednost službenicima čitačima i akolitima ako ih ima, ako ne, mogu voditi i drugi laici, bilo muškarci, bilo žene, uz posebno ovlaštenje mjesnog biskupa. To slavlje nedjeljom bez svećenika je izvanrednost, a ne alternativa. Laici mogu biti i izvanredni služitelji krštenja u posebnim okolnostima. Izvanredni služitelj krštenja ne može se pravdati velikim poslom redovita službenika ili njegovom zauzetošću na dan krštenja. U iznimnim i neočekivanim slučajevima svećenik koji predsjedava euharistijom može dati ovlaštenje za dijeljenje svete pričesti *ad actum* i onome koji nije primio službu stalnog akolita. U okolnostima odsutnosti svećenika i đakona, dijecezanski biskup može uz dopuštenje Svete Stolice ovlastiti laika da sudjeluje u obredu sklapanja ženidbe, a to može biti i muškarac i žena. Sudjelovanje laika u sakramentu bolesničkog pomazanja zrcali se u aktivnoj suradnji, ali ne mogu biti izvanredni djelatnici. Liturgijske knjige u svojim apomenama, jer su službeno proglašene i objavljene, predviđaju mogućnost da laik predvodi bogoslužje časova, neke oblike pokorničkog bogoslužja, nosi pričest bolesnicima, predvodi bogoslužje sprovoda te neke oblike pučke pobožnosti i pobožne vježbe.
- 222** U saborskoj obnovi i poslijesaborskim aktima produbljena je važnost i smislenost različitih službi unutar zajednice krštenika, osobito onih koje mogu vršiti laici. Uz gore spomenute dokumente, Kongregacija za kult izdala je *Direktorij o laičkim službama u bogoslužju 1975*. Potrebno je zbog naravi same

Crkve, pa i liturgijskih slavlja, poštivati vlastitost laičkih službi unutar posvećujuće službe Crkve, osobito stalne službe čitača i akolita. Te službe su stalne i redovite, one se moraju podijeliti unutar bogoslužja predviđenim obredom. Potrebno je razlikovati stalne službe od onih na temelju privremenog naloga te službe koje vrše laici kao izvanredni služitelji (ili zamjenski služitelji) nakon formacije i jasna mandata biskupa. Izvanrednost zbog nužnosti privremenih prilika ili trajnijih izvanrednih prilika nikad ne smije biti alternativa redovitu slavlju i prisutnosti redovitih službenika Crkve. Nepostojanje ustanovljenih službi akolita ili čitača govori o stupnju (ne)organiziranosti župe, ukazuje i na shvaćanje službe svećenika. Stalna služba akolita i čitača nipošto ne isključuje ministrante kao poslužitelje. Stalna služba akolita i čitača trebala bi postojati u svakoj zajednici. U liturgijskom slavlju zajednica krštenika prepoznaje se kao Crkva u kojoj svatko ima svoju ulogu i vrši onu službu koja mu je vlastita. Osim spomenutih službi postoje i druge osobe koje imaju svoje zadaće (ministranti, animator, psalmist/pjevač, zbor, *schola cantorum*, orguljaš, sakristan, zvonar...) koje treba vrjednovati. Naša praksa nam pokazuje da vjernici laici, pa ni ministerijalni službenici, ne poznaju vlastitost, a time ni smislenost laičkih službi unutar kršćanske zajednice. Potrebno je tu drevnu praksu Crkve obnoviti, organizirati formaciju, pravno jasnije regulirati (u našoj Crkvi skoro da nema jasne regulative o spomenutoj materiji) na razini Biskupske konferencije. Aktiviranje stalnih službi, u određenim prilikama i izvanrednih, može ojačati naša pastoralna nastojanja u evangelizaciji, te učiniti nedjelju bogoslužnim danom u životu naših zajednica, osobito onih rubnih i malobrojnih koje nemaju stalnog svećenika ili se nalaze u posebnim mjestima (bolnice, zatvori). Liturgijsko slavlje strukturalno je uređeno, ima svoj red i slijed. Narušenost tog reda evidentna je u transpoziciji službi akolita ili čitača na ministranta, akolita ili ministranta na svećenika ili đakona, što dovodi do gubitka izvornosti i dokidanja stalnosti, gubi se teološka smislenost i sve se svodi i tumači iz reda funkcionalnosti, a njezin značaj svodi se na čistu ceremoniju.

Sinodsko povjerenstvo za medijsko područje

Duboki korijeni u povijesti

- 223** Iako je Katolička Crkva u početku ekspanzije novina kao medija masovnih komunikacija u XIX. st. bila suzdržana, ubrzo se uvidjelo kako ih se može iskoristiti i u svrhu evangelizacije naroda Božjeg. Tako su 1861. osnovane i dnevne crkvene novine *L' Osservatore Romano*.

Potom su redom osnivani: *Libreria editrice vaticana* (Vatikanska izdavačka knjižara) 1926.; Radio Vatikan 1931.; Tiskovni ured Svete Stolice 1939.; Papinsko povjerenstvo za društvene komunikacije koje će 1964. postati Papinskim vijećem za sredstva društvenoga priopćavanja; Vatikanski televizijski centar 1983.; Vatikanski internet servis 1995. te Fotografski servis 2006. Svi ovi uredi reformom pape Franje od 27. lipnja 2015. objedinjeni su u Tajništvo¹⁹³ koje je kasnije preimenovano u Dikasterij za komunikacije.¹⁹⁴

Osim toga, pape su putem učiteljstva također ukazali na važnost medija masovnih komunikacija. Tako je već papa Pio XI. 29. lipnja 1936. objelodanio encikliku o filmu naslovljenu *Vigilanti cura* s kojom se može pratiti pozitivan odnos Crkve prema sredstvima društvenih priopćavanja. Od tada pa do danas objavljeni su mnogi dokumenti učiteljstva o različitim segmentima korištenja medija prema kojima se temeljno zauzima pozitivan pristup i stav.¹⁹⁵ Na oso-

¹⁹³ Usp. FRANJO, Apostolsko pismo u obliku motuproprija o ustanovljenju Tajništva za komunikacije *L'attuale contesto comunicativo* (27. lipnja 2015.).

¹⁹⁴ Usp. *Rescriptum ex Audientia* (23. lipnja 2018.), 11. studenoga 2021.: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/06/23/0476/01039.html>.

¹⁹⁵ »Crkva smatra ta sredstva 'Božjim darom' ako su po planu Providnosti namijenjena da povežu ljude bratskim vezama kako bi surađivali u njegovu planu spasenja.« PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENIH PRIOPĆAVANJA, Pastoralni naputak izrađen nalogom II. vaticanskog sabora radi primjene Dekreta o sredstvima društvenog priopćavanja istoga sabora *Communio et progressio* (23. svibnja 1971.), KS (Dokumenti 36), Zagreb, 2002. (ubuduće CP).

bit način valja podsjetiti na dekret Drugog vatikanskog sabora *Inter mirifica* u kojemu se sredstva društvenoga priopćavanja poimaju kao »zadivljujući izumi tehničkoga umijeća«¹⁹⁶ te poruke koje rimski prvosvećenici svake godine počevši od 1967. upućuju javnosti prigodom Svjetskoga dana medija koji se na razini opće Crkve obilježava¹⁹⁷ na Sedmu uskrсну nedjelju, a u Vrhbosanskoj metropoliji na posljednju nedjelju u rujnu.

- 224** Početci novinarstva u Crkvi vrhbosanskoj vezani su uz franjevca Ivana Franu Jukića (1818. – 1857.) koji je 1850. izdao – doduše izvan BiH – časopis *Bosanski prijatelj*, što se i danas smatra prvom novinom u BiH. Ipak, o medijima u ovoj mjesnoj Crkvi može se u pravom smislu riječi govoriti tek od dolaska austrougarske vlasti i uspostave redovite crkvene hijerarhije 1881. i prvog nadbiskupa Josipa Stadlera (1843. – 1918.), te na osobit način njegova nasljednika Ivana Ev. Šarića (1871. – 1960.) koji je iznimno podržavao i promovirao katoličko novinarstvo. Također u tom dobu i franjevci Bosne Srebrene izdavali su svoja periodična izdanja među kojima se ističe *Glasnik jugoslovenskih franjevaca* (1887.) koji je potom izlazio pod različitim imenima.

Prema brojnosti tiskanih medija, može se konstatirati kako je Katolička Crkva sve do kraja II. svjetskog rata, prednjačila u odnosu na ostale vjerske zajednice prisutne u BiH.

Kao biskupijski projekt, uz već postojeće službeno glasilo *Vrhbosnu* (koja je od 1882. do 1887. izlazila pod nazivom *Srce Isusovo*), 1922. pokrenuo je tjednik pod nazivom *Nedjelja* koji će zbog društvenih neprilika biti primoran 1925. mijenjati ime u *Križ* da bi nastavio postojati pod nazivom *Katolički tjednik* sve do 1945. kada ga je, kao i cjelokupnu medijsku djelatnost vrhbosanske Crkve, zabranila komunistička vlast. Ista je tiskovina, angažmanom vrhbosanskog nadbiskupa Vinka kard. Puljića, kao biskupijski projekt, obnovljena 2002.

¹⁹⁶ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret o sredstvima društvenog saobraćanja *Inter mirifica* (4. prosinca 1963.), KS, Zagreb, 1993., br. 1 (ubuduće IM).

¹⁹⁷ Isto, br. 18: »Da bi se djelotvornije jačao mnogoliki apostolat Crkve u sredstvima društvenoga priopćavanja, neka se u svim biskupijama svijeta po sudu biskupa svake godine slavi dan kada će se vjernici podučiti o svom dijelu zadatka u toj stvari.«

Po uzoru na nekadašnju Akademiju *Regina Apostolorum* utemeljenu 1932., uspostavljen je 2006. Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije, zamišljen kao institucija zadužena za publiciranje čitavog medijskog sadržaja koji se tiče Vrhbosanske nadbiskupije.

Glede doprinosa redovničkih zajednica u medijskom prostoru ove mjesne Crkve nakon II. svjetskog rata, valja istaknuti djelatnost Franjevačkog medijskog centra *Svjetlo riječi* čiji se temelji nalaze u 1983. kada je pokrenuta istoimena mjesečna revija, da bi 1996. bilo osnovano Novinsko, izdavačko, štamparsko i grafičko poduzeće *Svjetlo riječi* d.j.l., koje od 2007. funkcionira kao Franjevački medijski centar *Svjetlo riječi* d. o. o. Sarajevo.

Odnos Crkve prema klasičnim medijima i društvenim mrežama

- 225** U današnjem vremenu, od klasičnih medija: tiskovina, radija i televizije, ova dijeceza jedino nema svoju televiziju, a zastupljeni su svi ostali medijski koncepti. Sveukupno na području Vrhbosanske nadbiskupije izlazi 19 (16) tiskanih izdanja koja su u vlasništvu Crkve.

Također, pojedine institucije kao što su: NCM *Ivan Pavao II.*, Caritas Vrhbosanske nadbiskupije, Caritas BiH te Katolički školski centri (časopis *Izvori*) imaju svoj povremene periodične publikacije koje su vezana uz pojedine projekte i(li) akcije koje realiziraju.

Izuzevši *Katolički tjednik* i mjesečnik *Svjetlo riječi* te u određenom obliku misijski list *Radosna vijest* (koji je zajednički projekt BK BiH i HBK-a), uglavnom se može govoriti o periodičnim izdanjima koja nisu prvotno namijenjena vjerničkoj bazi i široj javnosti te kao takvi ne mogu biti tretirani u užem smislu riječi kao sredstva društvenih priopćavanja.

Glede radiopostaja na prostoru Vrhbosanske nadbiskupije, svoje sjedište u Sarajevu ima i jedan katolički radio: Radio Marija BiH koji djeluje od 2010. godine.

Također, valja konstatirati kako je Vrhbosanska nadbiskupija prisutna na internetu koji Katolička Crkva smatra iznimno važnim u svome poslanju.¹⁹⁸ Osim što Nadbiskupija ima svoju službenu web stranicu koja se redovito ažurira, i većina njezinih institucija na isti način komunicira s javnosti.

Treba spomenuti da od 153 župe i dvije ekspoziture (Visoko i Olovo) njih 40-tak ima web-stranicu. Međutim, znatan broj ih nije aktivno ili je veoma slabo ažurirano, a vidljivo je kako se posljednje izmjene na stranici poklapaju s personalnim promjenama u župi tj. odlaskom staroga i dolaskom novoga župnika. Ni sva svetišta u Nadbiskupiji nemaju web-stranicu, kao niti neki od većih samostana u ovoj mjesnoj Crkvi.

Nešto bolja situacija je kada je riječ o prisutnost župa na društvenoj mreži *Facebook* gdje 80-tak njih ima svoju stranicu ili profil, ali je također dosta njih neaktivno i slabo ažurirano. Ipak, valja zaključiti kako polovica župa uopće nije prisutna na internetu.

- 226** Kada se govori o odnosu ove mjesne Crkve prema digitalnim medijima, uočljivo je kako ne postoji sustav niti strategija te prisutnosti nego se sve odvija na razini dobre volje voditelja institucija ili župnika.

U *Direktoriju za sredstva društvenog priopćivanja Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine* stoji da bi »svaka župa trebala imati osobu koja će znati barem osnove komunikacije s medijima« i koja će moći »brzo i učinkovito odgovoriti na zahtjeve pojedinih medija.«¹⁹⁹ Dodaje se i da bi bilo »korisno osnovati međžupnu komunikacijsku mrežu“ te da je to i moguće uz pomoć interneta. Također je istaknuto da »župna zajednica ima svoju ulogu u odnosu na mass-medije i tomu treba posvetiti posebnu pozornost, osobito kroz Vijeće za medije koje bi trebalo biti sastavni dio župnog pastoralnog vijeća.«²⁰⁰ Spomi-

¹⁹⁸ »Ima dragocjenu sposobnost prevladati udaljenosti i izolaciju, omogućiti stupanje u kontakt s istomišljenicima dobre volje koji su dio virtualnih zajednica vjere radi uzajamnog hrabrenja i podupiranja.« PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENIH PRIOPĆAVANJA, Pastoralni naputak *Crkva i internet* (22. veljače 2002.), br. 5: <https://ika.hkm.hr/novosti/crkva-i-internet/>.

¹⁹⁹ BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE, Direktorij za sredstva društvenog priopćivanja *Mediji – divni Božji darovi u službi evanđelja*, 2005., br. 39.

²⁰⁰ Isto, br. 40.

nju se i konkretne aktivnosti koje bi to vijeće provodilo: odgoj osoblja, širenje župnog iskustva, korektna i pravodobna informacija, periodično informiranje župljana o religioznim temama na radiju i televiziji, širenje medija kršćanske orijentacije, organizacija župnog dana sredstava društvenog priopćivanja, aktivnosti u odgoju župljana za pravilnu uporabu medija...

S obzirom da brojne župe Vrhbosanske nadbiskupije imaju mali broj vjernika, teško je očekivati da sve one mogu uspostaviti ovakva vijeća ili urede. Međutim, župe s većim brojem vjernika i župe u gradskim sredinama mogle bi imati ovakva vijeća koja bi mogla dati svoj važan doprinos u životu župne zajednice. Takve osobe mogle bi biti od značajne pomoći župnicima u promicanju Božje riječi i pastoralnih djelatnosti ponajprije na lokalnim medijima koji su nerijetko otvoreni posvetiti određeno vrijeme također kršćanskim temama i crkvenim događanjima.

Objavom sadržaja koji se tiču župe, informacija ili fotografija, stvara se povezanost bivših i sadašnjih župljana, ali i objavom tekstova s katoličkih portala, prije svega u Vrhbosanskoj nadbiskupiji s Nedjelja.ba i Katoličke tiskovne agencije BK BiH, te stranice bi imale i evangelizacijsku ulogu, a samim time bi povećale i posjećenost portala.

- 227** Jedan od prvotnih razloga neiskorištenosti ovoga potencijala jest slaba “informatička” naobrazba svećenika. Taj problem se može vrlo lako riješiti tako što će se zadužiti mlađa osoba kao administrator bilo internetska, bilo *Facebook* stranice ili neke druge društvene mreže. S obzirom na to da je korištenje društvenim mreža potpuno besplatno, šteta je na taj način ne komunicirati s vjernicima i to ne samo s onima koji su ostali u župi, nego također i s iseljeništvom. Upravo internet može biti njihova veza sa zavičajem, a osim župnih oglasa i fotografija, tu se otvara mogućnost i evangelizacijskoga djelovanja što je određeni broj mlađih svećenika uočio kao prigodu.

Prisutnost na internetu, barem kroz društvene mreže, trebao bi biti pastoralni projekt za svaku župu ili u pojedinim mjestima na razini nekoliko župa ili dekanata.

Vrhbosanska nadbiskupija i odnosi s javnošću

- 228** Katolička Crkva je već po svojoj naravi medij koji komunicira s javnošću. Kao takva nerijetko je – osobito zbog svjetovnoga duha koji bude u njoj prisutan – predmet za eksploataciju u senzacionalističke svrhe. Suvremeni odnosi javnošću »zahtijevaju od Crkve aktivnu komunikaciju sa zajednicom posredstvom

svjetovnih ili vjerskih medija.«²⁰¹ Oni »pretpostavljaju raspoloživost Crkve na to da komunicira evanđeoske vrijednosti te da pridonosi poznavanju svoje službe i programa, od nje zahtijevaju da čini sve što je moguće kako bi potvrdila da doista odražava Kristovu sliku.«²⁰²

Sredinom srpnja 2020. u Vrhbosanskoj nadbiskupiji osnovan je Ured za odnose s javnošću i imenovan predstojnik sa zadaćom surađivati s javnim i privatnim medijima i blagovremeno informirati javnost o životu i djelovanju ove dijeceze.

Osoba zadužena za odnose s javnošću trebala bi imati savjetodavnu ulogu na razini Nadbiskupije kada je riječ o prisutnosti na internetu. To znači ponuditi, ne samo informacije kako otvoriti naloge na društvenim mrežama i napraviti web stranicu, nego pomoći kolegama u domeni kvalitete objavljenog sadržaja.

To je blagoslovljena prigoda da se poradi na što boljem medijskom uvezivanju, tj. povezanosti sa župama i s drugim institucijama ove mjesne Crkve.

Bilo bi potrebno poraditi i na što boljoj suradnji dijecezanskog ureda za medije s drugim institucijama unutar biskupije i na razini Biskupske konferencije i Crkve u hrvatskom narodu u cjelini.

U tom duhu čini se korisnim da što veći broj crkvenih institucija ima, ako ne ured, a onda barem osobu zaduženu za medije koja bi na tom planu prije svega promicala duh te institucije i njezino poslanje.

Jedna od bitnih stvari jest i kontinuitet i na župnoj razini, ali i na razini drugih institucija, jer ponekad odlaskom jednog i dolaskom drugog župnika ili voditelja institucije sve zamre na medijskom planu, bilo zato što odlazeći župnik ili voditelj nije želio uputiti novoga kako stoje stvari na tom planu bilo zato što novi župnik ili voditelj uopće nije pokazao zanimanje za rad na tom planu. O ovomu bi valjalo voditi računa i prilikom primopredaje župe: da novi župnik točno zna naziv mrežne stranice, profil na društvenim mrežama, lozinke, način održavanja i sve što je u tom smislu potrebno.

²⁰¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENIH PRIOPĆAVANJA, Pastoralna uputa o sredstvima društvenih priopćivanja na 20. obljetnicu *Communio et progressio Aetatis novae* (22. veljače 1992.), KS, Zagreb, 1992., br. 31 (ubuduće AN).

²⁰² Isto.

Kada se spomenu uredi ili osobe za odnose s javnošću, nerijetko se ponajprije pomisli na pitanja koja dolaze sa strane pojedinih civilnih medija posebno kada je riječ o nekim aktualnim ili osjetljivim pitanjima ili temama.

Budući da kod većine crkvenih institucija, osim onih na višoj razini, rijetko ima događaja koji bi bili zanimljivi važnijim civilnim medijima, ne čini se nužno potrebnim da postoje osobe koje bi bile posebno za to zadužene. Osim toga, nerijetko se radi o osjetljivim pitanjima pa je često mudrije uputiti na višu instancu gdje djeluju osobe s više iskustva u takvim situacijama.

Uredi sami ne mogu učiniti ništa nego osobe zauzete na tom planu.

Mediji u službi međureligijskog suživota i kulture

- 229** Živeći u pluralnom društvu, jedan od zadataka jest očuvanje vlastitoga identiteta na način izbjegavanja getoizacije. Iskrena i dobronamjerna komunikacija između Crkve, drugih vjerskih zajednica i pripadnika manjinskih vjerskih skupina može doprinijeti boljim društvenim odnosima. Štoviše, ekumenska i međureligijska suradnja mogu se ostvariti u svim područjima društvene komunikacije: »(...) ona je već po sebi svjedočanstvo ponuđeno svijetu.«²⁰³

Upoznavanje i poštivanje različitog, preduvjet je za početak tog procesa. Kroz stoljeća na području Crkve vrhbosanske može se pratiti postojanje različitih vjera i naroda na jednom relativno malom prostoru. Suživot među njima skoro nikada od 1463. godine i osmanskog osvajanja srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, pa do današnjih dana, nije bio jednostavan i lak. Naprotiv, pun je bolnih i teških sukoba utisnutih u memoriju triju naroda.

Upravo zato je iznimna potreba otvorenog i strpljivog dijaloga katolika, pravoslavaca i muslimana te ostalih manjinskih vjerskih zajednica. On je prisutan, no teško bi se moglo reći da je na tom polju dovoljno učinjeno. Pri tome treba imati na umu da za takvu komunikaciju treba biti iskazana spremnost svih

²⁰³ PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENIH KOMUNIKACIJA, *Kriteriji ekumenske i međureligijske suradnje u području društvenih komunikacija* (4. listopada 1989.), br. 7 i 16.

strana. Često smo, pak, svjedoci da to nije tako. Ipak, Katolička Crkva, zbog svoje univerzalnosti i univerzalne poruke koju nosi, vrlo je zauzeta i otvorena na tom polju. Zbog toga je i njezina komunikacija jasna i uključiva za dijalog sa svim zainteresiranima te valja konstatirati da je ova mjesna Crkva najotvorenija i za ekumenski i za međureligijski dijalog u BiH.

Pronaći način kako prihvatiti drugog i drugačijeg, kako djelovati na ekumenskom i međureligijskom planu, kako poštovati povijest i tradiciju drugog naroda, zahtjevna je zadaća, osobito poslije zadnjeg rata iz 1990-ih. Stoga se u medijskom prostoru nikada ne smije umoriti promovirati evanđeoske vrijednosti koje nikoga ne isključuju. Poglavitito, valja donositi pozitivna iskustva suživota na najosnovnijoj razini koja govori o dobrosusjedskim odnosima među ljudima i njegovanju međusobnoga uvažavanja.

- 230** Katolička Crkva je bila i ostala graditeljica Zapadne kulture, izrasle na Radosnoj vijesti te židovsko-grčko-rimskim predtemeljima. Ona tu svoju ulogu nije nikada izgubila, pa čak ni danas kada se »putem medija i društvenih mreža pokušava stvoriti nova kultura u službi najmoćnijih«²⁰⁴ koju bismo mogli nazvati protukršćanskom.²⁰⁵ Kršćanska kultura tako biva vrlo nesmiljeno proganjana iz javnog prostora na Zapadu. Tu se opravdano može govoriti o njezinoj getoizaciji, ali istovremeno se javlja i novi naraštaj među vjernicima koji postaju njeni nezaustavljivi protagonisti i širitelji.

Ta kršćanska kultura mora biti jasno uočljiva i na prostoru Crkve vrhbosanske.

A upravo se preko medija ona može učiniti vidljivijom i približnijom svakom čovjeku u BiH. U osnovi to je kultura ljubavi, istinskih ljudskih vrjednota, mira i neizmjerne kreativnosti. Stoga suradnja katoličkih sredstava društvenih pripćavanja te kulturnih društava, udruga i pojedinaca, osobito onih s hrvatskim predznakom, treba biti prepoznatljiva, nadopunjujuća i međusobno uvažavajuća, a sve u cilju stvaranja civilizacije života i ljubavi. Štoviše, »Zemlja doživ-

²⁰⁴ FRANJO, Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), KS (Dokumenti 187), Zagreb, 2020., br. 52 (ubuduće FT).

²⁰⁵ Isto, br. 166: »A upravo to je ono što se događa kada politička propaganda, mediji i tvorci javnoga mnijenja uporno promiču individualističku i naivnu kulturu dok smo suočeni s gospodarskim interesima bez pravila i uređenjem društva koje je u službi onih koji već imaju preveliku moć.«

ljava pravi procvat kada postoji konstruktivni dijalog između njezinih različitih kulturnih bogatstava: kulture naroda, sveučilišne, kulture mladih, umjetničke i tehnološke kulture, gospodarske i obiteljske te medijske kulture.«²⁰⁶

Zbog toga je potrebno ponovno prepoznati važnost riječi sv. Ivana Pavla II.: »Prvi areopag današnjeg vremena jest svijet komunikacije koji ujedinjuje čovječanstvo čineći od njega, kako se često kaže, globalno selo... Nije, dakle, dovoljno upotrebljavati ih za širenje kršćanske poruke i nauka crkvenog učiteljstva, nego samu poruku treba ugraditi u tu 'novu kulturu' koju stvara suvremeno komuniciranje.«²⁰⁷

Crkva u odnosu prema svjetovnim medijima

- 231** Razvidno je da je potrebno stvaranje medijske kulture u svrhu evangelizacije na suvremeni način. To se ne iscrpljuje samo u onim medijima koji mogu imati predznak crkveni odnosno katolički. No, koliko je prostora u djelokrugu svjetovnih – javnih i privatnih – medija posvećeno katoličkom sadržaju, na području Vrhbosanske nadbiskupije, ovisi često o činjenici na kojemu jeziku pojedini mediji emitiraju svoj program.

To je razvidno u području tiskanog izdavaštva, koje je i u BiH kao i u cijelom svijetu u sve većoj krizi. I u tiskanim medijima, kao i u svim ostalim, teme koje uključuju dozu senzacionalizma, a vezane su za Crkvu, dobivaju prioritet nad ozbiljnim i profesionalnim praćenjem života Katoličke Crkve.

Javni elektronički emiteri BiH (BHRT, FTV i RTRS) su prema pravilima Regulatorne agencije za komunikacije BiH (RAK) dužni emitirati program s vjerskim sadržajem. U tom smislu zastupljene su i teme iz života Katoličke Crkve u BiH, a time i Vrhbosanske nadbiskupije.

U pravilu su vezani uz velike svetkovine: Uskrs, Božić, Uznesenje Blažene Djevice Marije... Uključuju obično prijenos euharistijskog slavlja i poneku prigodnu dokumentarnu emisiju ili gostovanje.

²⁰⁶ Isto, br. 199.

²⁰⁷ IVAN PAVAO II., Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe *Redemptoris missio* (7. prosinca 1990.), KS (Dokumenti 96), Zagreb, 1991., br. 37.

Pohvalno je što postoje i različite redovite emisije koje tretiraju teme i iz domene Katoličke Crkve. No zbog iznimno nesređenih društvenih i političkih prilika u Bosni i Hercegovini, a koje se prenose i na sveukupni rad tih medija, treba napomenuti da prefiks "javni" nema u ovoj zemlji ono značenje koje mu se daje u medijskoj teoriji.

Na Javnom servisu vjerski program uglavnom uređuju žene koje imaju medijsku izobrazbu i od kojih su neke, kao diplomirani teolozi, dekretom i uz podršku nadbiskupa Vrhbosanske nadbiskupije dobili poslanje da u ime Katoličke Crkve djeluju u ovim medijima. Osjeća se potreba da ovim medijskim djelatnicama/ima podršku trebaju dati svećenici, redovnice/ici i vjernici laici na terenu.

Ipak, u usporedbi s drugim vjerskim zajednicama, uočljivo je kako bi sadržaji vezani uz Katoličku Crkvu mogli biti i više zastupljeni i popraćeni.

Ponekad primjer mogu biti privatni elektronički mediji, a na osobit način radijske i TV postaje koje program emitiraju na hrvatskom jeziku. To se odnosi i na najveći broj tih medija koji djeluju na području Vrhbosanske nadbiskupije. Prenose se značajna misna slavlja, vijesti iz života lokalnih župnih zajednica, dio njih ima emisije koje uređuju prezbiteri, časne sestre, vjeroučitelji... Na tim medijima su, da bi vjerski sadržaji bili još bolje prezentirani, ključni problemi ljudski i financijski potencijali.

- 232** Treba istaknuti i da dio privatnih medija koji emitiraju program na bosanskom ili srpskom jeziku prate djelovanje katoličkih župa i vjernika na svome području, osobito u vrijeme velikih katoličkih blagdana.

Također, mora se konstatirati da svećenici i redovnici/ice na terenu ne prepoznaju dovoljno važnost nazočnosti u javnim medijima.

Ipak, jasno je da svjetovni mediji i Crkva mogu naći zajedničku odrednicu i trebaju se nadopunjavati kada je riječ o dobru čovjeka.²⁰⁸ Ponekad dolazi i do određenih nesnalaženja, bilo s jedne bilo s druge strane, što zbog određenog neznanja, a što i zbog određenih predrasuda.

²⁰⁸ EV, br. 45: »Crkva bi se osjećala krivom pred Gospodinom kad ne bi upotrijebila ta moćna sredstva koja ljudski um svakodnevice čine još savršenijim. S njihovom pomoću ona poruku koju čuva 'propovijeda po krovovima'. U tim sredstvima ona nalazi uspješan oblik suvremene propovijedaonice.«

Osim toga, prepoznaje se da u medijskom prostoru, kada je, primjerice, riječ o djelovanju Crkve i mladih, nedostaje naglasak na povjerenju u mlade koje Crkva ima te se rijetko događa da svjetovni mediji žele predstaviti ono što je za Crkvu važno i što čini na tom planu.

Ipak, veća i redovita zastupljenost vjerskih tema na javnim i na privatnim medijima zahtijeva profesionalce, koji moraju biti u isto vrijeme i zreli vjernici, uključene u dugoročniji plan medijskog djelovanja na i prema tim medijima. Upravo bi oni mogli biti pomoć i spona sa zauzetim vjernicima koji već djeluju u tim sredstvima društvenog priopćavanja.²⁰⁹ Svaka druga postavka tog djelovanja ostaje obično na lokalnoj i kratkoročnoj razini, vrlo ograničenog učinka.

Bilo bi potrebno da svećenici na terenu učine sve na educiranju medijskih djelatnika i da kroz medije posreduju javnosti i svojim vjernicima temeljne istine evanđelja i teologije, a to podrazumijeva i određenu medijsku pismenost i samih svećenika i pastoralnih radnika.

233 Radi bolje i jednostavnije povezanosti katolika koji su djelatni u medijima masovnih komunikacija, dobro bi bilo na razini Nadbiskupije napraviti bazu podataka istih.

Pri tome, čini se potrebnim voditi računa o činjenici da ima pojedinih, posebno lokalnih medija u dijelovima Vrhbosanske nadbiskupije u kojima su Hrvati većina. U tim medijima djelatnici su u većini katolici pa možda ne bi bilo toliko važno imati bazu podataka svih uposlenih katolika nego samo vodećih osoba koje mogu biti kontakt za sve druge u takvoj medijskoj kući.

Istodobno, bilo bi potrebno posebnu pozornost posvetiti pravljenju baze podataka i uspostavljanju kontakta s katolicima djelatnim u medijima u kojima Hrvati nisu većina, a posebno kada je riječ o državnim medijima.

Za pravljenje takve baze bila bi potrebna bolja suradnja i povezanost između crkvenih medijskih djelatnika.

Budući da većina važnijih medija svoja sjedišta imaju u gradovima gdje se nalaze tri biskupijska sjedišta, čini se mogućim da na razini Vijeća za medije BK

²⁰⁹ Usp. CP, br. 99.

BiH bude dogovoren način stvaranja takve baze podataka koju bi trebalo s vremena na vrijeme ažurirati.

Na temelju toga, valjalo bi u suradnji s Vijećem za medije BK BiH ponuditi godišnje barem jedan seminar za katolike djelatne u medijima, na kojemu bi, osim međusobnoga upoznavanja i razmjene mišljenja, mogli biti poučeni o crkvenim načelima glede pojedinih tema aktualnih u svijetu sredstava društvenih priopćavanja. Osim toga, trebalo bi razmisliti o potpisivanju *Memoranduma o suradnji* BK-a BiH s Javnim RTV servisom BiH kakvog ima potpisana Islamska zajednica u BiH.

Nužnost odgoja za medije

- 234** Prateći poticaje opće Crkve, na razini Vrhbosanske nadbiskupije svake se godine obilježava Nedjelja sredstava društvenih priopćavanja. »Svi koji vjeruju u Boga pozvani su taj dan posvetiti molitvi i razmišljanju o najhitnijim problemima i o mogućnostima da se posredstvom sredstava društvenih komunikacija u budućnosti promiče razmjena ideja među odgovornima za različita područja, da se pronađu nova sredstva i novi putovi koji potiču djelovanje i pothvate koji će ta sredstva društvene komunikacije staviti na korist cijeloga ljudskog roda.«²¹⁰

Međutim, razvidno je da brojni svećenici uopće ne daju potrebnu pozornost tome Danu. Tako se dogodi da se u mnogim župa to uopće i ne spomene.

No, ono što istinski ohrabruje jest vrlo važan i aktivan doprinos katoličkih, a nerijetko i drugih, posebno pojedinih lokalnih, radiopostaja koji se služe ponuđenim materijalima i ozbiljno promišljaju o temama i značaju sredstava društvenih priopćavanja.

Vrlo je pozitivan pristup i pojedinih, iako malobrojnih, župnika koji se posluže materijalima koji osim dostupnosti u digitalnom obliku na biskupijskim mrežnim stranicama, budu također dostavljeni župama u obliku knjižica.

²¹⁰ Isto, br. 100.

Ipak, osjeća se potreba većega i ozbiljnijega pastoralnog angažmana na razini cijele Nadbiskupije kako bi se o medijima barem jednu nedjelju promišljalo u crkvama i kako bi se stvaralo ozračje kvalitetnoga korištenja tim “divnim sredstvima”. To, pak, može roditi konkretnim prijedlozima i aktivnostima župnih pastoralnih vijeća.

- 235** Uslijed diktature relativizma, nameće se, dakle, potreba odgoja za služenjem i susret s medijima masovnih komunikacija.²¹¹ Ako Crkva ne može adekvatno utjecati ne neke druge sfere, onda ipak može u području svojih odgojnih i obrazovnih institucija.

U prvom redu, tu je riječ o odgoju budućih svećenika.²¹² Osim brojnih drugih dokumenata crkvenoga učiteljstva, ovdje valja spomenuti da je Kongregacija za katolički odgoj ponudila sjemeništima *Smjernice za odgoj i izobrazbu budućih svećenika o sredstvima društvene komunikacije*. Također, kao smjerokaz mogu se uzeti poticaji iz pastoralne upute *Aetatis novae*. Uz ostalo, tu se navodi kako je potrebno: predložiti neke mogućnosti izobrazbe na području komunikacije prikazujući ih kao važne komponente svih onih uključenih u djelovanje Crkve – sjemeništince/ bogoslove, svećenike, redovnike/ redovnice ili pak laičke animatore; potaknuti katoličke škole i sveučilišta kako bi pružili programe i tečajeve u vidu komunikacijskih potreba Crkve i društva; ponuditi tečajeve, vježbe i seminare tehnologije, vođenja, etike i politike komunikacije namijenjene odgovornima u Crkvi za te poslove – sjemeništarcima, redovnicima, kleru; pobrinuti se kako bi se proveli programi odgoja i izobrazbe na području medija, koji će se predložiti učiteljima, roditeljima i studentima; jačati odnose i ohrabrivati međusobno savjetovanje između crkvenih predstavnika

²¹¹ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Smjernice za odgoj budućih svećenika s obzirom na korištenje sredstava društvenih komunikacija* (1986.). Ističe se da se odgoj treba ostvarivati na tri razine: 1. “temeljni” koji je vezan uz odgoj i obrazovanje svih primatelja in (formacijskog) sadržaja; 2. “pastoralni”, koji se tiče budućeg svećeničkog rada; i 3. “specijalistički” koji se tiče »onih koji već rade ili se pripremaju na rad u tim oblicima komuniciranja« (usp. br. 9).

²¹² »U pastoralnim planovima za sredstva društvenih komunikacija trebalo bi se, što je više moguće, pobrinuti da ta vrsta obrazovanja bude uključena u odgoj sjemeništara i bogoslova, svećenika, redovnika i redovnica, laika, kao i učitelja, roditelja i učenika.« PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENIH PRIOPČAVANJA, Pastoralni naputak *Crkva i internet*, br. 7.

i medijskih profesionalaca, koji mogu pomoći Crkvi pri uporabi sredstava javnog komuniciranja; organizirati urede za rad s javnošću opskrbljene dostatnim osobljem i materijalnim sredstvima kako bi se omogućila istinska komunikacija između Crkve i cjeline zajednice.²¹³

- 236** Iako se na teološkim učilištima u Vrhbosanskoj nadbiskupiji povremeno nude izborni predmeti s područja pastoralne teologije koji se tiču medija masovnih komunikacija, ipak je razvidno da ne postoji sustavan organiziran odgoj i izobrazba na ovom području. Premda su hvale vrijedna periodična glasila koje izdaju sjemenišne zajednice i web-stranice koje ažuriraju, mora se konstatirati kako je to samo mali dio odgoja za služenje sredstvima društvenih komunikacija.

Također, valja pohvaliti postojanje predmeta o Crkvi i medijima organiziranoga u đakonskoj godini na kojemu zajednički sudjeluju redovnički i dijecezanski kandidati.

Uz rečeno, kao primjer dobre prakse valja spomenuti mini volonterske medijske akcije unutar projekta *Škola volonterizma* kojega zajedno realiziraju Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije i NCM *Ivan Pavao II.* U projekt su bili uključeni učenici Katoličkih školskih centara u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i Franjevačke klasične gimnazije u Visokom.

Ipak, sveukupno gledano, uočava se da postoji još puno prostora kako u sjemeništima i na teološkim učilištima, tako i među pastoralnim djelatnicima kada je riječ o odgoju za služenja medijima masovnih komunikacija. Taj bi se pak izazov mogao nadići zajedničkim zalaganjem i inicijativama katoličkih škola, teoloških učilišta i pastoralnoga vijeća koji bi mogli predložiti prakse primjenjive u cijelom odgojnom i obrazovnom sustavu Vrhbosanske nadbiskupije.

Kreiranje medijske strategije

- 237** Budući da je geslo Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije »Sve obnoviti u Kristu« – nedvojbeno je kako značajnu ulogu u tomu imaju, odnosno trebaju

²¹³ Usp. AN, br. 28.

imati i mediji i medijski djelatnici. U toj perspektivi nužno je uputiti na važnost kreiranje medijske strategije. Ona, osim izobrazbe za ispravno služenje sredstvima društvene komunikacije, i stvaranja medijske kulture u Crkvi, također govori o potrebi osnaživanja medijskih institucija u Vrhbosanskoj nadbiskupiji.

Stoga bi valjalo povesti računa da se ne događa rasipanje raspoloživih sredstava na način što će se svaka institucija i pojedinac samostalno baviti nakladničkom djelatnošću: bilo da je riječ o tiskanju plakata, brošura, priručnika ili knjiga, nego da to – u onoj domeni koja nije isključivo vezana uz pojedine redovničke zajednice – obavlja Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije.

Budući da na području ove mjesne Crkve kao jedini biskupijski medijski projekt postoji *Katolički tjednik*, uz projekt Franjevačke provincije Bosne Srebrene – mjesečnik *Svjetlo riječi*, valjalo bi poraditi na tome da on dopre do što većega broja katolika: kako onih koji žive na prostoru Vrhbosanske nadbiskupije, tako i onih koji su iz bilo kojega razloga napustili domovinu te žive negdje u Hrvatskoj ili inozemstvu. Tu bi zadaću obnovljenom revnošću valjalo preporučiti prezbiterima i njihovim najužim suradnicima u pastoralu.

Također, svaka institucija ove mjesne Crkve mogla bi u svrhu vlastite promocije i evangelizacijskoga poslanja, u suradnji s Medijskim centrom, napraviti filmski uradak koji će govoriti o njezinoj naravi i angažmanu, kako bi se predstavili svijetu i bili prisutni u javnosti.

Kao dobra pomoć u cjelokupnom medijskom nastojanju Vrhbosanske nadbiskupije, valjalo bi na razini svakoga dekanata pronaći osobu koja bi medijski pokrivala događanja na lokalnoj razini te iste posredovala katoličkim medijima, na osobit način onima koje su pokrenuti kao biskupijski i redovnički projekti u službi evangelizacije.

Prateći razvoj tehnike i tehnologije, može se s određenom sigurnošću kazati kako će u idućim desetljećima doći do, većini današnjih korisnika medija – neslučenih postignuća. Doći će do novih medijskih iskoraka, a time će i Crkva biti suočena s novim izazovima i zadacima u svojoj interakciji sa svijetom medija. Odatle još veća odgovornost današnje generacije, jer dobri medijski temelji danas, postat će smjerokaz za budućnost.

Glasovanje Završnog dokumenta Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije

Glasovanje po tematskim jedinicama

ČLANOVI S PRAVOM GLASA: 134				
GLASOVANJE: UVOD PRISUTNI = 95 – APSOLUTNA VEĆINA PRISUTNIH = 48				
Brojevi	Tematska jedinica	Odobravam	Ne odobravam	Odobravam s pridržajem
1-5	Uvod	95	0	0
GLASOVANJE: POVJERENSTVO ZA EKLEZIJALNO-PRAVNO PODRUČJE PRISUTNI = 95 – APSOLUTNA VEĆINA PRISUTNIH = 48				
6-9	Župna zajednica	95	0	0
10-16	Restrukturiranje župâ	91	0	4
17-21	Župnik	95	0	0
22-24	Župni vikar	93	2	0
25-32	Prezbiteri	94	0	1
33-34	Dekanat	92	1	2
35-37	Dekan	93	0	2
38-40	Duhovna zvanja	92	2	1
41-44	Posvećene osobe	94	0	1
45-52	Vjernici laici	92	1	2
53-57	Župno pastoralno i ekonomsko vijeće	94	0	1

58-61	Novi crkveni pokreti	85	3	7
62-68	Ekumenski dijalog i međureligijski odnosi	91	3	1
69-77	Financijsko-ekonomska pitanja	91	1	3
78-80	Socijalni (društveni) nauk Crkve	95	0	0
GLASOVANJE: POVJERENSTVO ZA PASTORALNO PODRUČJE PRISUTNI = 95 – APSOLUTNA VEĆINA PRISUTNIH = 48				
81-90	Pastoral župne zajednice	94	0	1
91-96	Pastoral braka i obitelji	90	2	3
97-106	Pastoral mladih	85	2	8
107-114	Socijalno-karitativni pastoral	91	1	3
115	Pastoralno djelovanje redovnicâ	92	1	2
116	Pastoral duhovnih zvanja	90	2	3
117-118	Pastoral starijih i bolesnih osobâ	94	1	0
119	Pastoral »rubnih« i »posebnih« skupina	90	0	5
120	Ured za pastoral na razini Crkve vrhbosanske	94	0	1
GLASOVANJE: POVJERENSTVO ZA RELIGIOZNO-PEDAGOŠKO PODRUČJE PRISUTNI = 95 – APSOLUTNA VEĆINA PRISUTNIH = 48				
121-123	Uvod	95	0	0
124-134	Obitelj odgaja djecu u vjeri	93	0	2
135-137	Župna kateheza – sadašnje stanje i novi putovi	92	0	3
138-145	Školski vjeronauk	80	3	12
146-152	Priprava na kršćanski brak	91	1	3

153-154	Praćenje mladih obitelji i bračnih zajednica	93	0	2
155-156	Podrška i pomoć roditeljima/starateljima koji imaju djecu s poteškoćama u razvoju	95	0	0
157-160	Odgoj za skrb starijih i nemoćnih	93	2	0
161-164	Odgojno-obrazovna djelatnost Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini	90	2	3
GLASOVANJE: POVJERENSTVO ZA LITURGIJSKO PODRUČJE PRISUTNI = 93 – APSOLUTNA VEĆINA PRISUTNIH = 47				
165-169	Nedjelja Dan Gospodnji	92	0	1
170-171	Sakrament krsta	93	0	0
172	Sakrament potvrde	93	0	0
173-178	Euharistija	93	0	0
179-182	Sakrament pomirenja	90	0	3
183-184	Sakrament bolesničkog pomazanja	91	0	2
185-187	Sakrament kršćanske ženidbe	92	0	1
188-189	Sprovodi	87	0	6
190-197	Blagoslovi i pučke pobožnosti	86	0	7
198-206	Crkvena glazba	86	2	5
207-217	Liturgijska žarišta	91	1	1
218-222	Vjernici laici – dionici posvetiteljske službe Crkve (<i>munus sanctificandi</i>)	91	0	2

GLASOVANJE: POVJERENSTVO ZA LITURGIJSKO PODRUČJE PRISUTNI = 93 – APSOLUTNA VEĆINA PRISUTNIH = 47				
223-224	Duboki korijeni u povijesti	89	1	3
225-227	Odnos Crkve prema klasičnim medijima i društvenim mrežama	90	0	3
228	Vrhbosanska nadbiskupija i odnosi s javnošću	89	0	4
229-230	Mediji u službi međureligijskog suživota i kulture	87	0	6
231-233	Crkva u odnosu prema svjetovnim medijima	88	0	5
234-236	Nužnost odgoja za mediji	87	0	6
237	Kreiranje medijske strategije	90	0	3

Glasovanje po tematskim područjima

ČLANOVI S PRAVOM GLASA: 134			
GLASOVANJE: KONAČNO ODOBRENJE			
Brojevi	Tematsko područje	Odobravam	Ne odobravam
1-5	Uvod	95	0
6-80	Povjerenstvo za eklezijalno-pravno područje	95	0
81-120	Povjerenstvo za pastoralno područje	93	2
121-164	Povjerenstvo za religiozno-pedagoško područje	93	2
165-222	Povjerenstvo za liturgijsko područje	92	1
223-237	Povjerenstvo za medijsko područje	93	0

Konačno odobrenje

ČLANOVI S PRAVOM GLASA: 134			
GLASOVANJE: KONAČNO ODOBRENJE			
PRISUTNI = 93 – APSOLUTNA VEĆINA PRISUTNIH = 47			
Brojevi	Naslov	Odobravam	Ne odobravam
1-237	Završni dokument Prve Sinode Vrhbosanske nadbiskupije	91	2

Sinoda

VRHBOSANSKE
NADBISKUPIJE

